VI metai Nr. 1 (19)

Lietuviškas Baras

Vilniaus lietuvių kultūros žurnalas

Vilnius, 1938 metai sausio mėnuo

TURINYS:

VI met. Vilnius, 1938 m. sausio mėn. Nr. 1 (19)

LIETUVIŠKAS BARAS

VILNIAUS LIETUVIŲ KULTŪROS ŽURNALAS

ŽIEŽULINIS

Senieji ir Naujieji metai

Dar taip neseniai palydėjus senuosius metus ir jau naujųjų dvyliktąją dalį vargu negalu atstūmus, prisimena vienas vaidinimas, prieš mėnesį girdėtas iš vienos radijo stoties. Per tą vaidinimą į sceną atsinešė artistas blogą, nedailų grabą seniesiems metams palaidoti. — Nors ir geresni buvo už kitus senieji metai — sakė jis, — vis dėlto dar nenusipelnė tiek, kad juos galėtum žmoniškai, širdį skaudėdamas, palaidoti. Ir tikrai. Senieji metai buvo šiokio tokio krizės atoslūgio metai. Mat, visi ėmė ne juokais vėl ginkluotis. Geltonosios rasės siauraakis milžinas, neišsitekdamas „Zipangu" salose, ėmė spiaudyti granatomis savo didžiulį įkaimyną. Prisigaminęs sprogstamosios karo medžiagos ir pasisekimų masinamas, pagaliau atvirai ėmė grasyti net tokioms valstybėms, kurių žemėje nenusileidžia saulė. Tautos, ištroškusios karo, norėjo sukilti prieš tautas, kurios trokšta taikos.

Ir noromis nenoromis visas pasaulis buvo svajojama paversti viena didele karo stovykla, kur sprendžiamąjį balsą turi generolai, pulkininkai ir kitoki. Tik viena kita valstybė, atrodo, dar šiek tiek pasitikėjo civiliniais žmonėmis ir valdžios viršūnėse nelaikė karo žmonių. Antras didžiulis milžinas, didelę Europos dalį užėmęs, taip pat labai nerimo: pasidarė sau per metus visą eilę skaudžių operacijų, nusileido gerokai kraujo iš pačių žymiųjų savo didelio organizmo arterijų ir liguistai dairėsi, kur dar galėtų patenkinti kraują pamėgusius savo nagus. Kiti milžinai ėmė kalti dideles politines ašis, kurių nepaprasta jėga nori ne tik savo tautos piliečiams patikti, bet ir kaimynus baidyti. Ženevos taikos ir ramių derybų bei darnaus sugyvenimo žvaigždė dar labiau prigeso ir susilpnėjo.

Ant tradicinės kalėdų eglutės pasaulio valdovai pakabino Marsą pačioje viršūnėje, o meilės liepsnelės labai silpnai švietė. Vienų politikų spėjimu, pasaulis pernai pasistūmėjęs arčiau į karo frontą, kitų tvirtinimu, likęs toks pats nenuorama ir, nors ginkluojąsis, tačiau ilgai dar karo nedrįsiąs pradėti. Įvairių įvykių sūkuryje atkiūtino kaip regi ir Naujieji Metai su savo dviveidžiu Janusu[1])—Januariju priešakyje, lyg tyčiodamiesi iš Europos ir viso žemės rutulio politikų dviveidiškumo.

Toks tat buvo, trumpai nubrėžus, pernykštis pasaulis. Naujųjų Metų susilaukę, visi, kurie tiki ir netiki, padarė šiokias tokias savo darbų, o gal ir sąžinės apyskaitas, kurios kiek primena religinį aktą — išpažintį. Taip jau įprasta daryti. Bet dėl tokių apyskaitų ir gražių linkėjimų, jei kam sunku gyventi, nepalengvėja. Perdaug, mat, žmonės įpratę „nusidėti". Mums, šio krašto lietuviams, pernykščių metų visai negaila, nes jie buvo mums nelyginant tie bibliniai liesieji metai. Didelės sausros per anksti nunokino mūsų kultūros varpas, kaip šluota jas nušlavė, ir mes likome be pačių reikalingiausių gyvenimo priemonių. Krito mums pernai visai eilė nenupelnytų kaltinimų iš orios išdidžių kalbėtojų katedros. Buvo paleistas nevienas griausmingas šūvis, taikomas į pačią mūsų širdį. Pritvinko ir mūsų oras. Patapome ir mes, šiaip jau nekaringi ir ramūs žmonės, savotiškais kareiviais. Ką gi, tai ne naujas

[1]) Janus—senovės romėnų dviveidis dievaitis, kurio vardu pavadintas pirmasis mėnuo—sausis.

VL. RADZIULIS

Metai ir artojai

Anga ant angos: Seni—Naujeji.
Mūs žemė jų virtines matė.
Ir kiek ji vargo, kiek ji iškentėjo, —
daina neapdainuot, pasaka neapsekti jau.

Tieką tų metų laikas prarijo;
tiekas vilčių paskendo nežinioj.
Nesulaukimai pagimdė daug nesulaukimų,
ir nukankino ir nukamavo pilką artoją.

Vėliai naujai išaušo rytas,
vėliai glėbius atanešė vilčių
puošnių, gėlėm margom kaišytų
pupiliam, jaunimu, suaugusiem, seniem.

Naujieji Metai—ir taip seni jie,
kaip kryžių Smūtkai pakely,
ir, rodos, nė nebuvo laukti ko,
kad ne... viltis, kad ne tos... kibirštys ugnies.

Plačiuos laukuos parėmęs arklą
artojas ginė daugybe vagų;
kartais jo žirgas tampėsi, netraukė,
o kartais ir jam pačiam pritrūkdavo jėgų.

Manė artojas, saulę išarsiąs
tuosiuos plačiuosiuos laukuos,
Ir kaip nuliūdo, kaip jam dalia apkarto,
kai nuo Kalėdų baigė duoną.

Metai, jūs, Metai! Seni—Naujieji,
artojui duonos duokite juodos!
Tegul suaižėjus pluta kaip lūpos
tojo žmogaus, kuris ją išarė laukuos.

Artojas šiandien tvirtas—kietas,
dalią sugraužt jisai įstengtų įgalėt,
tik ta dalia nuo jo pabėgus,
tiktai pagriebti nepagriebia jos.

O buvo juk... Ir bus taip, žinom!
Artojas sotus, be vargo, be nusiminimų,
saulėtaisiais keliais ir vieškeliais
naujosios šventės pasitikt važiuos!

---

mums dalykas. Visi žinome, kad kova — ne juokai, suprantame, kad kova reikalauja didelės drausmės ir susiklausymo, drąsos ir pasitikėjimo savimi. Todėl šitokiomis aplinkybėmis reikia, tur būt, mokytis tiksliai atspėti ateitį iš praeities ir drąsiai, tvirtai pasiryžus, rankų nenuleidžiant, tikėtis seniai paskelbtos „ramybės geros valios žmonėms“, kurią taip iškilmingai skelbė, galima sakyti, dar vakar, pasinaudodamas švenčių proga, visas pasaulis. Nėra ir negali būti nusiminimo tiems, kurie gyvena.

Balansuodami pernykščių metų įvykius, turime pasižymėti ir labai smagių pozicijų. Štai žinome, kad mūsų kaimas, tas pats kaimas, kuris geresniais metais nekartą gaudavo barti už apsileidimą ir nenorą skaityti, dabar taip yra pamėgęs lietuvišką knygą ir apskritai raštą, kad tik džiaugtis tenka. Nepaslaptis, kad dar prieš Didįjį Karą — šio krašto kaimas nemokėjo įvertinti kaip reikiant knygos reikšmės. Iš daugybės įvairių korespondencijų, spausdintų prieškariniuose lietuvių laikraščiuose, tik viena kita šio krašto korespondencija užklysdavo į vieną kitą tų laikų redakciją. Ir kai pasiskaitai tas korespondencijas, tai, be nusiskundimo žmonių tamsumu, nieko daugiau negali jose surasti. Pirštais būtumei suskaitęs Vilniaus gubernijos lietuviškų laikraščių skaitytojus. Šiandie nepalyginti yra geriau. Knygos ir laikraščio verte žmonės vis daugiau ima tikėti. Todėl reikia laukti, kad mūsų kaimas, ilgainui žymiai prakutęs, dar labiau spausdintą lietuvišką žodį pamėgs, ir neliks nei vieno žmogaus, kurs pamotų ranka į raštą, kurs yra už vis tikriausias ginklas kovoje su visokiais tamsybių ir blogos valios gaivalais. Naujieji metai — tebūnie lietuviškos knygos plitimo, rašto branginimo, švietimosi, susipratimo metai.

V. MARTINKĖNAS

Tautinė lietuvių kultūra

— Kas tai yra tautinė kultūra?

Reikia pasakyti, kad atsakymas į šį klausimą yra labai sudėtingas, painus, keliais žodžiais neatbūvamas.

Žmogus nuo kitų gyvių skiriasi savo protu ir išmintimi. Jo dvasinis ir išorinis pasaulis — plati dirva visokiems veiksniams ir ypatumams pasireikšti. Įdomu, kad žmogus, nelyginant koks augalas, prisitaiko prie klimato sąlygų. Vienur augdamas, jis išauga vienoks, kitur kitoks. Aplinkybių nevienodumu, gamtos įvairumu, tur būt, reikėtų aiškinti ne tik panašumus, bet ir tuos didelius tarp tautų skirtumus, kurie susidaro amžių būvyje. Kalbėdamas apie tai, nenoromis žmogus prisimeni mūsų šišynų ir dirvonų kiškelį, kurio minkštas švelnus kailelis tiek panašus savo paviršiumi į visos aplinkos spalvą, jog nenoromis turi sutikti su gamtininkų tvirtinimu, kad dargi šiam mažam gyvulėliui prigimtis savo pilkumą bus perleidusi. Tą patį galima pasakyti apie savo miškų ir girių lapęgudruolę, vilkelį - nakties dūrunėlį bei kitus gyvius. O šit visiems žinoma, kad tiktai tolimoje šiaurėje, kur žemė sniegu ir ledais amžinai sukaustyta, teauga baltosios meškos; maža to, pastebėta, jog tas pats žmogus pietuose greičiau bręsta ir sensta, nei šiaurėje, pagaliau žinoma, kad ir žmogaus kūno spalvai karštesnė ir vėsesnė saulė turi daug įtakos. Tai išorinė pusė. Tačiau neabejotina, kad ta pati gamta, ta pati aplinka savaip nuteikia žmogaus sielos ir dvasios konstrukciją, taip o ne kitaip verčia žmogų galvoti, elgtis ir dirbti.

Paveldėtų iš tėvų protėvių ir atsineštų į šį pasaulį dvasios, būdo bei charakterio elementų susijimas su tais aplinkos elementais, kurie padarė per ilga žmogui didelę įtaką, be abejo, sudaro tam tikrą žmogaus sielos sintezę. Toji sintezė, kitais žodžiais tariant, yra suma visa to, kuo žmonės per ilgus metus gyveno ir sielojosi, džiaugėsi ir liūdėjo. Visa tai sudaro kasdieninio gyvenimo tam tikrą ritmą, kuris skirtingai ir savotiškai pasireiškia tiek paskiro žmogaus, tiek giminingo žmonių kolektyvo gyvenime. Šį savotišką ritmą, būdingą kiekvienam žmonių gimininugam kolektyvui, atseit tautoms, rodos, ir yra įprasta vadinti tautos kultūros vardu.

Nežinau, kiek yra teisybės šitame mano kultūros apibrėžime, bet vienas dalykas aiškus, kad tautinės kultūros pradų reikia ieškoti praeityje, giliausioje žmogaus senovėje, kad tautos kultūra šiaip ar taip yra senove paremta. Iš to, kas čia pasakyta, prašosi šitokia išvada: jei norime kalbėti ar rašyti apie savo tautos kultūrą, turime domėtis ne tik šių dienų tos kultūros aktualiaisiais elementais, bet taip pat orientuotis ir į senovę.

Čia visų pirma rūpi paklausti, kuo toji lietuvių tautos kultūra reiškiasi ir kame ji slypi. Nematomos dvasinės žmogaus ypatybės, žmogaus galvosena ir visa kita pasireiškia visokiais matomaisiais žmogaus darbais. Žmogus, dirbdamas kokį nors darbą, įdeda į tą darbą paprastai ir savo sielos, jei dirba atsidavęs, su pamėgimu. Viena tokia sritis, kur žmogus, atitrūkęs nuo šios žemės vargų, išdeda visą savo sielą, yra religija, atseit bendravimas su Dievu. Senovės lietuvis nebuvęs antropomorfistas. Jis garbinęs gamtą ir jos reiškinius. Šventi jam buvę miškai, medžiai, gyvuliai, žvaigždės, mėnulis ir saulė. Jis garbinęs ugnį ir net žalčius; turėjęs deivių ir dievaičių, Kaukų, Žemepačių, Laukosargių ir kitokiais vardais vadinamų dievukų. Paskui atėjo krikščionystės era. Lietuvoje naujasis tikėjimas pamaži ėmė leisti šaknis. Žmonės senojo tikėjimo buvo verčiami išsižadėti. Tačiau įdomu, kad naujajame tikėjime liko senojo formų, tam tikrų liekanų, palinkimų. Ir šiandie žinoma, kad lietuvis mėgsta statyti kryžius. Poetai apdainavo Lietuvą kaip kryžių šalį Iš kur tas pamėgimas? Čia vienas tėra atsakymas. Lietuvis didelis konservatistas. V. Krėvė savo raštuose vaizduoja tokių senų mūsų kaimo žmonių, kurie savo galvosena mums labai primena žilos senovės lietuvių palikuonį. Pvz., paimkime S k e r d ž i ų L a p i n ą, kurį supa ne tik lietuviška gamta, įaugusi į visą jo asmenybę, bet ir lietuviški padavimai, pasakos — visa senovės lietuvių mistiška pasaulėžvalga. Arba imkim Bedievį Vainorų, kurio religijoje aiškiai pinama krikščionystė su gamtiniu panteizmu. Kartais, rodosi, tas panteizmas toks stiprus, kad net krikščioniškumą nusmelkia. Tokių konservatistų tipų galime savo literatūroje ir daugiau

surasti. Pravartu pažymėti, kad tie tipai ne iš piršto išlaúžti, ne rašytojo fantazijos sukurti, bet iš tos pačios lietuvių liaudies paimti. Tik lietuvis konservatistas, kuriam dar ir šiandie yra pasilikę visokių prietarų, burtų ir kerėjimų, tegalėjo savo senojo tikėjimo formas pritaikyti ir naujajam tikėjimui.

Jau pats kryžių tankumas mūsų pakelėse, palangėse, darželiuose rodo lietuvių religinio entuzijazmo konservatyvumą. Yra manoma, kad lietuvis, dar pagonis būdamas, statęs antkapinius medinius paminklus savo brangiesiems, savo mylimiesiems mirusiems. Jei didvyriai, garsesnieji numirėliai, susilaukdavo ant savo kapo pylimo, kuri šiandie piliakalniu vadiname, tai eilinis žmogus turėjo susilaukti ant savo kapo irgi šiokio tokio, kad ir kuklaus, paminklėlio. Logiškai ir psichologiškai tai, rodos, visai suprantama. Nors ir negarbino lietuvis mirusio taip, kaip Dievo, vis dėlto paminklus statyti ir vėliau mėgo įvairiose vietose. Čia įdomu, kad lietuvis, ir krikščioniškąjį tikėjimą priėmęs, ilgai dar vengė laidoti numirėlius ten, kur buvo paskirta vieta, bet laidojo ten, kur pats mirusis pageidavo, kur galima buvo mirusiajam pastatyti tradicinį antkapinį paminklą. Patvirtina tai XVIII a. Lietuvos vyskupų įsakymai laidoti numirėlius būtinai pašventintose vietose ir Szukiewicz'iaus, rodos, pagrįsta nuomonė *), kad lietuvis statęs kryžius verčiamas savo tvirto tikėjimo ir nuoširdaus rūpinimosi mirusiųjų sielų ramybe. Randami Lietuvos kryžių užrašai: „Mirusiam atminti", „Sieloms, kurias atmename ir kurių nebeatmename", aiškiai rodo kryžių paskirtį, iškalbingai primena žiląją senovę ir rodo, kad čia esama senovės lietuvių kultūros liekanos.

Šiandie, gyvenimui pamažėle progresuojant, ima jau nykti kai kurie Lietuvos paminklai. Jau mažiau, rodos, bematome kryžių pakelėse ir gyvenamųjų trobų darželiuose, o tokių, kaip yra muziejuose, fotografijose, visai maža, nebent tik sename kapinyne tebestovi dar pakrypę kryžiai su bokšteliais, stogeliais ir lietuviškojo darbo Rūpintojėliais, kurie dabar keliauja į mūsų ir ne mūsų mokslo įstaigas, kaip tam tikras lietuvių kultūros sektorius, turįs savo istorinę ir kultūrinę prasmę. Kam teko būti tokiuose muziejuose, kur yra ne tik lietuviškų kryžių, bet ir senovės iškasenų iš Lietuvos piliakalnių, tas galėjo pastebėti vieną nepaprastai įdomų mažmožį — aprūdijusią grandinėlę, tokį senovės lietuvio papuošalą, mūvėtą ant kaklo ar rankos. Toji grandinėlė dažnai esti susuktos virvės pavidalo. Kartais ji ištikro esti susukta iš kelių plonesnių geležinių vielučių, o kartais, atrodo, iš vieno gabalo taip išraižyta, kad būtų panaši į nestorą virvę. Tas mažmožis, nieko ypatingo neturįs, yra įdomus tuo, kad primena visai tokio pat pavidalo medinius stulpelius, statmeniškai šalia Nukryžiuotojo stovinčius iš abiejų kryžiaus — koplytėlės pusių. Tų, virvę primenančių, mažučių kolonų galima taip pat surasti senų bažnyčių altorėliuose, kuriuos per švenčių iškilmes neša aplink bažnyčią, ir senuose bažnyčios paveikslų aptaisuose. Išvada aiški: Senovės rankinių grandinėlių ir šių dienų Lietuvos kryžių turima bendras dailės motyvas.

Lietuvos kryžiai kai kam gali pasirodyti neverti dėmesio daiktai. Tačiau tam lietuviui, kuris domisi savo tautos kultūra, šiandie jau nykstą senovės kryžiai yra įdomus šaltinis savo tautos dvasiai pažinti. Viename Lietuvos žurnale teko skaityti, kad Ukmergės apskrityje Traupių kapuose yra antkapinių paminklų stulpų pavidalo, kurių tik pačioje viršūnėje pritaisytas kryželis su saulės ir mėnulio formomis. O Mažojoje Lietuvoje apsčiai esą randama ir tokių kryžių, kurie savo struktūra bei ornamentacija primena žirgo galvą, besibučiuojančius paukštelius ir širdį. Tie ženklai, be abejo, turi simbolinę reikšmę. Besibučiuoją paukšteliai ir širdis turi reikšti meilę mirusiam, o žirgų galvų ornamentacija primena senovės lietuvių tikėjimą žirgo galvos stebuklinga jėga, galinčia apginti žmogų nuo piktų dvasių. Gimęs ir augęs lietuviškame kaime, žmogus lengvai gali prisiminti matęs ne vienų namų kraigą, papuoštą, vadinamais *stogų žirgeliais*. Lietuvis senovėje tikėjo tų žirgelių nepaprasta ginamąja galia ir užsidėjo juos ant savo gyvenamosios trobos kraigo. Vėlesniųjų laikų ir šių dienų lietuviui tai tik papuošalas, gal būt, visai nieko neprimenąs, bet vis dėlto labai gilios senovės kultūros palikimas, kurį lietuvis puoselėja savo atmintyje, kaip senovės tautinę brangenybę, dažnai nė pats to nežinodamas. Taip pat ir paukštelio formos populiari Lietuvos kaimo namų ir kryžių ornamentacija, be abejo, turėjo senovėje savo tam tikrą prasmę. Kryžių puošiąs paukštelis yra lyg linksmybės simbolis, kuriuo reiškiama džiaugsmo, kad kabąs ant to pat kry-

*) W. Szukiewicz: krzyże zdobne w gubernji Wileńskiej, „Wisła" 1908 iš Nau. R. 1937 m. sausio m.

žiaus Išganytojas atpirko nuodėmingąjį pasaulį. Paukštelis lietuviui yra lyg nekaltybės simbolis, lyg koks šventas daiktas, dainose nuolat gražiai minimas ir apskritai gerbiamas. Paukščio lizdai naikinti, paukščiai mušti — lietuviui negarbingas darbas. Nenuostabu, kad savo mylimuoju paukštėliu dar taip neseniai lietuvis mėgo ir savo artizmo pilną kryžių papuošti. Čia buvo suminėtas vienas kitas lietuviškų kryžių kultūros momentas, kada lietuvis, ką puošdamas ar gražindamas, orijentuojasi į senovę. Pravartu suminėti dar vienas kitas būdingas, senovę primenąs, kultūros dalykas. Lietuvos rytuose dažnai galima matyti senose kapinėse ir tokių kryžių, kurie, rodos,paprasto amatininko pagamintais geležiniais arba ir mediniais spinduliais vaizduoja skaisčią saulę, taip garbintą senovės Lietuvoje. Įdomu, kad panašią ornamentaciją galima matyti ir ant iškastų lietuvių piliakalniuose puodų. Be to, pažymėtina, kad dar neperseniai tekdavo matyti kai kur, pvz., Strigailiškio kapinėse (Švenčionių aps.) kryžių, papuoštų mediniais kankalėliais, lyg skambučiais, kuriais mėgdavusios puoštis taip pat ir senovės lietuvių mergaitės, pasikabindamos juos prie juostos. Gal būt, tie kankalėliai, vėjo pučiami, savo barškėjimu turėjo slopinti klaikią kapų tylą, gal būt, turėjo ką kitą reikšti, nežinia. Bet viena aišku, kad visi tie pomėgiai ir ženklai aiškiai primena senovę ir rodo konservatyvų lietuvių tautos būdą. Visa tai yra, be abejo, drauge ir tautinis lietuvių kultūros reiškinys. Kad religinėse įvairiose formose lietuvis yra įdėjęs savo sielos, rodo, pavyzdžiui, taip dažnai mūsų kaimo, ypač senesnėse pirkiose, randamas šv. Izidoriaus arba kaip žmonės sako „Dzitoriaus“ artojo paveikslas, kur tas šventasis labai panašus į lietuvį artoją su šiaudine skrybele ir su sėtuve. Nežinodamas, kad to šventojo būta viduramžių ispano, nesakytum, kad tai ne lietuvis. Dievo motina mūsų bažnyčiose ligi šiol puošiama mūsų liaudies vadinamaisiais „poterėliais“, kuriais mėgo ir tebemėgsta puoštis ir lietuvaitės.

Lietuvių kultūrai, kaip ir kiekvienos kitos tautos kultūrai, apibūdinti, žinoma, nepakanka vieno trumpo straipsnio. Apie tai gali būti rašomos ištisos studijos. Tai čia teks pasitenkinti trumpai suminėjus bent vieną kitą labiau apčiuopiamą tautinės kultūros bruožą. Iš eilės dabar pakalbėsime apie lietuvių žodžio kūrybą.

Tai irgi labai plati sritis. Mūsų liaudis yra sukūrusi daug gražių dainų, priežodžių, patarlių ir mįslių.

Ėmęs gilintis į lietuvių tautos žodinę kūrybą, ir čia matai didelį lietuvių tautos kultūros indėlį. Jei lietuvis religijos srityje pasirodė konservatistas ir mistikas, sugebėjęs dailiai susieti savo senovės religines liekanas su naujos religijos formomis, tai savo priežodžiais, patarlėmis ir mįslėmis jis parodė ne tik savo konservatizmą, bet ir sąmojų ir mokėjimą giliai galvoti ir tiksliai stebėti gyvenimą. Patarlės — tai trumpai ir aiškiai žmonių išreikštos tezės, taikomos visokiems gyvenimo reiškiniams. Čia neprošalį bus pažymėjus, kad tautos turi kartais ir bendrų patarlių, kurios gali rodyti seną tautų kaimynystę. Bet mums čia rūpi tiktai lietuviškos patarlės bei priežodžiai, nes jie šiuo atveju turi eiti mums tautinės lietuvių kultūros veiksniu. Turinio atžvilgiu patarlės galima suskirstyti tam tikromis grupėmis. Štai, pavyzdžiui, šių pora patarlių pasižymi savo senumu; jos bus kilusios dar iš tų laikų, kada lietuviai buvo pagonys: a) Nė saulės duktė jam neįtiks; b) Šnypščia kaip žaltys, pieno negavęs. O štai istorinės lietuvių patarlės: 1) Ką tu ten taip ilgai dirbi, kaip švedas ties Ryga; 2) Baisiau už kryžioką nė velnias nemauroja; 3) Ar eisi luptas būsi, ar neisi luptas būsi. Paskutinis priežodis bus iš baudžiavos laikų kilęs.

Visokių žmonių yra, buvo ir bus; yra gerų ir blogų: egoistų, storžievių, besarmačių. Pasirodo, ir šie pastarieji savo patarlių yra palikę, pavyzdžiui: 1) Gėda ne dūmai: akių neišgrauš; 2) Miela brolis, miela sesuo — savi dantys dar meiliau; 3) Pamislijęs šerk tėvo galvon. Kitomis patarlėmis žmonių reiškiamos įvairios tiesos, pvz.: 1) Kieno burna karti, tam ir medus nesaldus; 2) Dėl ilgo liežuvio nevienam ir dantys išgriuvo; 3) Varną ar prausk ar neprausk — jis vis toksai.

Kai kurios patarlės pataria ką veikti arba neveikti, dirbti arba nedirbti, štai: 1) Neteisk kito, kol jo kaily nesi buvęs, 2) Kas save girs, tą Perkūnas spirs; 3) Nevesk ožio į daržą, įkops ir patsai. O štai patarlės šeimos santykiams vaizduoti: 1) Maži vaikai kuprą laužia, dideli širdį graužia; 2) Sūnaus baramas, lipk ant krosnies, žento—nėšinkis laukan. Ir dar pora patarlių, pvz.: Šiandie raudonas, rytoj lavonas; senas medis braška bebraška, jaunas traikšt ir nulūžo. Abidvi vaizduoja žmogaus fizinę menkystę. Priežodžių ir patarlių Vincas Krėvė-Mickevičius jau yra

surinkęs ir išleidęs du nemažu tomu. Spausdina jis šitą savo kūrinį pirmųjų žodžių raidžių alfabeto tvarka. Ligi paskutinės raidės turės dar išeiti keli tomai. Tai rodo, kad lietuvių dvasinės kūrybos pajėgumas nėra menkas. Priežodžius ir apskritai visokias gudres kuria ne tiktai liaudis, bet ir rašytojai, poetai, filosofai. Bet nevisa, kas sukuriama, prigyja. Visuomenė gera kritikė: kas netinka arba neaktualu, ji paprastai atmeta. Tuo kritišku sveiku protavimu pasižymi ir lietuvių tauta, tai ir gi jos dvasinės kultūros ypatybė. Reikia palikti čia nesuminėjus dar labai senos lietuvio kultūros liekanos, būtent mįslės, kurios šiandie yra virtusios vaikėzų pramoga. Senovėje ir jos, be abejo, turėjo rimtesnį vaidmenį vaidinti žmogaus gyvenime.

Būtų didelė spraga, jei šitame rašinėlyje liktų nesuminėta lietuvių daina. Kokių tik dainų lietuvio neturima, jų rūšių sąrašas labai ilgas: mitologinės giesmės ir dainos, istorinės dainos, apeiginės dainos, darbo dainos, šeimos dainos, raudos ir t.t. ir t.t. Galima pasakyti, kad daina ir giesmė žmogų sutinka ateinant į šį pasaulį ir palydi išeinant. Savo dainoje bei giesmėje lietuvis reiškia visus savo jausmus, visokią savo nuotaiką, linksmą ir liūdną. Čia jis pasirodo labai jautrus romantikas, sugebėjęs švelniai reikšti savo jausmus visų pirma savo mergelei, seselei, broleliui ir kitiems artimiesiems. Anot Keliuočio, Lietuvos publicisto, „lietuvių dainos išaugo kaip gėlės, kaip medžiai ir atsiskleidė kaip žiedai — gaivališkai, natūraliai ir nematomai. Jos atėjo kaip gerosios ano pasaulio dvasios, niekeno nepastebimos, jokios jėgos nesulaikomos ir niekam nieko bloga nepadarydamos. Atrodo, kad jos gimė drauge su lietuvių tauta, su pirmaisiais jos sielos plasdenimais". Mūsų dainos kupinos gamtos grožio pajautimo, svajonių ir troškimų. Savo švelnumu lietuvių dainos žymiai skiriasi nuo kitų tautų dainų. Paprastais žodžiais lietuvis savo dainoje reiškia mintį. Nerasi ten kokių „įmantrių", gudrių pasakymų, pretenzingų sakinių. Viskas taip paprasta, idiliška, ramu, nelyginant kaimo pastogėje, kur toji daina gimė, augo, mirė ir vėl gimė, taip kaip tos kartos, kurios juto savo sielos gelmėse norą išsidainuoti. Prieš tai buvo pažymėta, kad Lietuva kryžių šalimi vadinama. Bet žinome taip pat, kad toji pati Lietuva ir dainų šalimi vadinama. Vadinasi, remdamiesi rašytojų, poetų ar paprastųjų keliautojų pastabomis, kuriomis jie kelia būdingąsias lietuvių tautos ypatybes, galėtume pavadinti Lietuvą *kryžių ir dainų šalimi.* Gali kam čia pasirodyti, kad toks pavadinimas šiandie pamažėle darosi nebeaktualus. Mat, kaikur jau mūsų žmonės nebedainuoją tiek, kiek senovėje dainavę, o senieji būdingieji lietuvių darbo kryžiai baigią pūti ir nykti. Tegu sau ir taip. Suprantama, mūsų tauta šuoliais vydama Europos civilizaciją ir persiimdama jos įvairiomis prašmatnybėmis, negali visą laiką būti tokia pati. Kiti metai, kiti lapai, pasakytų lietuvis. Šiandie ir dainos motyvas gali būti jau kitas, nes ir gyvenimo sąlygos kitokios. Bet vis dėlto labai neseniai, vis dėlto dar ir šiandie, būdamas didelis senovės mėgėjas, lietuvis dainuoja.

Kompozitoriai ar šiaip dainų ir gaidų specialistai moka gaidomis ir paukščių melodijas pažymėti. Pasirodo, ir šie mažiukai turi klausą. Tiesa, nesudėtinga daugumos mūsų paukštelių dainos melodija, bet vis dėlto melodija. Paukštelis gieda daugiausia pavasarį ir vasarą: savo giesme jis patelę vilioja, vaikelius linksmina, pavasariu džiaugiasi, na, o kartais, anot mūsų dainų, skundžiasi lizdelio netekęs. Kam ir kaip dainuoja lietuvis? Kokia jo dainos melodija? Pasakyčiau, kaip to paukštelio, monotoniška, bet patraukli. O patraukli todėl, kad atvira, širdinga ir savo turiniu kiekvienam artima. Jei dainuos jaunimas apie meilę, bernelį ar merguželę, tai toji daina bus maloni ir suprantama ne tik jaunuoliui, ar jaunuolei, bet ir seniui, kuris mielai jaunas dienas visuomet mini, kaip savo amžiaus saulėtą pavasrį. Be to, lietuvis savo dainomis moka reikšti kažkokį ilgesingumą, trokštą. Čia savo likimą kai kada lygina su gegutės likimu, kuri taip pat ilgintis savo artimųjų, mylimųjų, kuri iš didelio skausmo iš žmogystės gegute virtusi ir dabar su savo širdies skausmais gragžiausiu metų laiku skelbiantis visiems. Kitų tautų dainose gegutė esant nemėgstama, bent jau ne žmoniška skausmo įkūnyta būtybė. Priešingai, gegutės paprotys dėti kiaušinius į svetimą lizdą sukeliąs ten tam paukščiui lyg kiek paniekos ir antipatijų. Nieko panašaus nėra lietuviuose. Čia, kad ir žinomas jos tas nepaprastas intruzinis paprotys pakišti kitiems paukščiams savo vaikus auklėti, bet viskas dovanojama, savaip, palankiai išaiškinama, žodžiu, lietuviškai. Juk lietuviui paukščiai ligi šių dienų gerbtini padarai.

Senovėje jis juos, kaip politeistas—daugelio

dievų garbintojas — buvo sudeivinęs, šiandie kaip krikščionis žino, kad dargi sielos neturįs gyvis negalima be reikalo skriausti, mušti ar persekioti, ir daugiau pietizmo reiškia savo krašto paukšteliui, negu gal kas kitas, nelietuvis. Juk užmušti nekaltą paukštį daug kur Lietuvoje ir šiandie dar nuodėmė, sakytina kunigui per išpažintį. Ne visi, žinoma, paukščiai lietuviui vienodai vertingi, kai kurie nemėgstami ir net nekenčiami, pvz., naktiniai, šūkaują biauriais balsais ir „pranašaują“ ką nors bloga. Bet dainoje daugiausia, rodos, minimi, tik gerieji, mylimieji.

Lietuvių tautos dainose vyrauja daugiausia lyriniai motyvai. Kai kurios dainos aiškiai primena senovės lietuvius tikėjus sielos buvimą, kuri žmogui mirus, lietuvių manymu, pereidavus į medžius bei augalus. Rodos, patvirtina tai mūsų gausūs *lyginimai* su paralelizmais, kaip antai: mergelė - lelijėlė, bernelis-dobilėlis, arba štai šie dainos posmai:

Žyd girioj putinėlis,	Žyd girioj šermukšnėlė,
Žaliasis medelis;	Žaliasis medelis;
Gul mano tėvužėlis	Gul mano motinėlė
Aukštame kalnely.	Aukštame kalnely.

— Močiute mano, mano širdele,
oi, kas toj liepa yr per liepelė?
Oi, kad pastojau po žalia liepa,
tai ir apglėbė tankios šakelės,
tai ir užklėstė drabni lapeliai?

— Sūneli mano, mano jaunasai,
imki kardelį, kirski liepelę.
Pirmusyk kirto — tik pasbaltavo;
antrusyk kirto — kraujai teškėjo,
trečiu syk kirto — ir prakalbėjo:

— Berneli mano jaunasai,
žalia liepelė — tavo mergelė;
tankios šakelės — baltos rankelės,
drabni lapeliai — meilūs žodeliai.

Ilgus metus lietuvio gyvenimas buvo vargingas. Atsiliepė tai ir dainoje. Lietuva kryžių šalimi galima pavadinti ir dėl daug iškentėto vargo. Tą vargą mūsų liaudis mokėjo dainoje pavaizduoti. Gal todėl daugelio mūsų dainų turinys ir melodija skamba minoriniais garsais, liūdnokomis melodijomis. Kryžių šalis ir dainų šalis. Viena ir antra lietuviui artima, vargas ir daina ilgus metus lietuvį lydėjo. Tad ar nuostabu, kad lietuvių tautoje įsigyvenęs vargas plaukdavo melodijomis iš lietuvio krūtinės per Lietuvos laukus? Ar neteisingai Lietuvos kraštą praeivis vadina kryžių šalimi arba dainų šalimi? Ar daug prasilenksime su tiesa ir šiandie Lietuvą pavadinę *kryžių ir dainų šalimi?* Rodos, ne. Taigi daina, savotiška daina, skirtinga daina, su aiškiais praeities prisiminimais, su senovės laikų liekanomis — tai mūsų daina. Ji taip pat mūsų tautinės kultūros reiškėja, kaip ir kiti kokie lietuvio rankomis pagaminti būdingi, tautiniai daiktai. Juk nepaslaptis, kad kiekvienos tautos kultūra reiškiasi tautos būdu ir darbais. Taigi ir mūsų tautos kultūros specifinių žymių ieškodami ir lygindami su kitais savo tautos rankų darbo produktais, galėtume visur surasti ne tik panašumo, bet ir būdingų tautai skirtumų.

Paprasta, kaimo žmogaus pagaminta medinė klumpė, lininiai audeklai, lovatiesės, takai, rankšluosčiai, architektūra—žodžiu, visa materijalinė kultūra ir dainos, pasakos, patarlės, pagaliau dailioji literatūra—žodžiu, visa dvasinė kultūra sudaro bendrą tautos kultūros lobyno sąvoką. Čia slypi visas tautos būdas išdėtas, visa tautos dvasia išreikšta, dažnai paprasta akimi nepastebima. Gal todėl tautoms, kurios ilgą laiką negyveno savarankišku gyvenimu, kurioms varu buvo per ilgus metus užmetamos svetimos kultūros, kartais tenka ieškoti tikrojo savo veido, tenka stengtis atrasti pačioms save, kad nežūtų kitų įtakoje. Suprantama tad, kodėl ir mūsų atgimusi tauta, kai kurių savo didžiųjų sūnų lūpomis pataria ieškoti lietuvių tautinės kultūros ne tik šių dienų sveikoje mūsų kaimo kūryboje, bet taip pat ir tautos praeityje, kuri glūdinti mūsų šalies gausiuose piliakalniuose, pilių griuvėsiuose, didvyrių kapuose ir apskritai praeityje.

ALB. ŽUKAUSKAS

Buvo troba prie kelio

Pirmas jo prisiminimas buvo rūdžių suėstas, apšerkšnijęs kirvis pasuolėje; prie jo lipo pirštai. Toliau giliai ten klaidžiuose pasąmonės rūkuose šmėksojo apšerkšnijusi, varvanti siena, apibrizgęs motinos sijonas ir liūdnas, geras veidas. Po šaltą ir drėgną aslą šliaužiojo nerūpestinga kūdikystė.

Kartais brolis pakeldavo jį prie lango. Baltos žiemos rankos paišė stikluose baltas lelijas, kaštonų lapus ir papārčius. Tai masino vaikų akį. Vaikai pradėdavo pūsti. Veidukai išsitempdavo, parausdavo smilkiniai ir kaklas. Iš atkištų lūpų švokšdamas ėjo šiltas oras. Po valandėlės lelijos ir keisti kaštonų lapai bluko ir nyko. Stiklu ruogė vanduo. Tarp lelijų atsirasdavo maža, apskrita skylutė, pro kurią galima buvo žiūrėti viena akim. Tai bent buvo kas ten pamatyti! Tegu jau ir už ausų tampo, kad tik galėtum pažvelgti į tyčia lelijom ir paparčiais uždengtą gražumą.

Padangėm skrisdami paukščiai išbarstė baltus, snieginius pūkus. Vėjas tuos pūkus pastvėrė ir išnešiojo visur: dirvose, kiemuose ir ant stogų. Pasirodė saulė ir baltos dulkės pradėjo šviesti sidabru ir brangiais brilijantais, priversdamos primerkti akis ir ašaroti. Tvoromis ir kraigais laipiojo varnos, krankdamos apie badą ir šaltį. Tačiau jų balsas, prasimušęs pro lelijas ir stiklą, darėsi kurčias ir blankus, kaip sniegu užneštos pėdos.

Vaikystė greitai praeina, palikdama aitrius, svaiginančius atsiminimus. Per šaltą žemę—molinę drėgną aslą, per adras, kokliušus ir priepuolius, atidavusi jiems auką, kūdikystė išsliaužia į vyrus, į žmones.

Išsliaužęs iš pakrypusios, grybo suėstos lūšnos, pažinęs kartų piemenišką gyvenimą su vasaros kaitrom, su palietėm ir liūdnais rudenio voratinkliais, pajuto ten giliai gomury ir ant liežuvio aitrų skonį. Tai buvo gyvenimo skonis.

Kartą, gerdamas iš kibiro vandenį, pamatė ant viršutinės lūpos ir pasmakrėje keistai besikalančius juosvus pūkus, atsispindinčius vandenyje, ir plačiai, vyriškai nusišypsojo. Tie retučiai pūkai padavė Jonui į rankas arklo rankeną ir spragilą, įvesdami jį į vyras, į bernus.

Nunoko rugiai. Kraštas iki Nemuno ir toliau dar siūbavo balsvu, nublukusiu auksu. Vėjas lanstė miklias varpas, sukinėjo, painiojo, į visas šalis vaikė pilkas bangas. Ten kur praėjo pilkšva vėjo banga, rugiai linko iki žemės, vėl kilo ir vilnijo. Buvo brandūs.

Pievos jau buvo nušienautos. Iš balų traukė liūdno tiršto kvapo gūsiai vakarais. Trumpam atbėgdavo naktys ir vėl sudegdavo ryto aušrose.

Už Nemuno jau kirto rugius.

Keliu važiavo vežimas, prisėstas vyrų. Važiuoklavo žydas. Iš po ratų kilo dulkės, rūko augštyn ir gulė ant iškaitusių arklių nugarų, pakinklų ir varpų pakelėm. Kelias buvo siauras. Branktai kabino rugienojus, judino varpas. Dulkėti vyrų veidai ir drabužiai rodė, kad važiuoja iš tolo. Kirtėjai, pridėję delnus viršum akių, sekė pravažiuojančius.

— Gal būt iš anapus Nemuno važiuoja.

— Gali būti...

Troba buvo prie kelio. Trobon užeidavo prakeleiviai, nakvyniaudami, klausdami kelio, prašydami gerti. Vasarą kai saulė nusileisdavo, saulėlydis matomas iš trobos lango už alksnių išrodė žvairas ir nelaimingas.

Vežimas sustojo prie trobos. Vyrai prašė gerti. Išėjo senutė—motina

— Kur, vyrai?—užklasė, šveplendama pro ištrupėjusius dantis.

— Į Prūsus, į Ameriką, motin! Karas bus, tai bėgam...

Vežimai privažiuodavo Pilipavą. Iš ten pėsti vyrai vidunaktėmis smukdavo į Prūsus.

Rytojaus dieną jau iškabino kaimuose ant daržinių sienų popierius. Pradėjo šaukti vyrus karan, pradėjo rinkti arklius.

Atėjo popieriai ir trobon, berymančion šalikelėj. Daug ta troba matė. Prieš dešimtis metų ėjo keliu pro trobą pulkai pėsčių ir raitų. Ten jojo ir jų ponas. Užėjo trobon. Kalbėjo seneliui: už tėvynę... Liepė rengtis ir eiti. Kai šis nenorėjo, sutvojo rimbu. Pagrąsė pakarsią. Apsirengė ir išėjo. Kas žino, kur jis dingo. Po keturiasdešimt metų atėjo raštas: — už motinėlę Rusiją. Kai tėvas, norėdamas išbėgti Amerkon, leidosi Prūsų pusėn, už Pilipavo sugavo jį, sumušė, kad į žmogų nebuvo panašus ir išvežė. Negrįžo. Likosi ji senutė su dviem paaugliais.

Troba per tą laiką visai pašlypo ir apžėlė samanom, kaip senutė.

Kai motina tai pasakoja, jos veidas dar labiau susiraukšlėja, ir smakras pradeda drebėti. Balsas, išėjęs pro ištrupėjusius dantis, darosi dar labiau šveplas ir graudus.

Atėjo eilė Jono broliui. Jį išvežė.

Jau avižas vežant, keliu iš rytų pradėjo plūsti tūkstančiai jaunų ginkluotų vyrų. Ėjo dainuodami apie carą, Volgą ir platųjį Sibirą. Dulkių debesys ir prakaito garai pakibo ant vieškėlių. Aitrus tvaikas strigo gerklėje. Armotų ratai riekėsi ir grimzdo išdegintam smėly, išrėždami gilias provėžes. Ėjo kuopos, pulkai—lietuvių, latvių, suomių, totorių, kazokų - ėjo ginti motinėlės Rusijos.

Tūkstančiai jaunų vyrų praėjo vieškeliais ir dingo iš akių už miškų, už pušynų, kur saulė leidžias. O dienos buvo giedrios, pripiltos iki skliautų aitraus kaitrumo. Šutino.

Tada kažkas įvyko. Vyrai paleido ir rankų vadeles ir bailiai nusigrįžo į vakarus. Toli toli ten už pušynų pasigirdo griausmas—kurčias toks dudenimas. Nuo jo virpėjo žemė ir kūnas ėjo pagaugiais. Ėjo dienos, o griausmas netilo. Žmonės vaikščiojo išsigandę ir nesavi, nenorėdami baigti pradėto darbo.

Paskui ėjo jauni vyrai atgal į rytus. Ėjo netvarkingai, nuvargę, purvini ir apiplyšę. Juos sekė vokiečiai, armotų šūviai ir kulkos.

Atėjo vokiečiai.

Jie surinko senius, surinko vaikogalius ir nuvarė į tolimus miškus ir laukus kapų kasti. Seniai ir vaikogaliai kasė gilias duobes, vertė į jas jaunų vyrų lavonus, apkasdami juos.

Daug laiko praėjo. Jauni vyrai pamainu ėjo tai į rytus, tai į vakarus. Armotų ratai riekėsi pamainu tai išdegintam vieškelių smėly, tai purvyne, tai sniege. O seniai ir vaikogaliai kasė giliai duobes ir vertė į jas jaunystę neapraudotą. Tūkstančiai kapų papuošė Prūsų Lietuvos ir Galicijos laukus. Sviro ir virto vyrai iš Lietuvos, iš Rusijos, Latvijos ir Padonės. Už motinėlę Rusiją. Ir taip be perstogės.

Rusijos gilumoje—Carskoje Sęlo, Diviline ir kitur stovėjo atsarginiai batalijonai. Šimtai kunigaikščių, bajorų, fabrikantų sūnų leido ten karo dienas. Kariavo, karo nematydami. Linksma ten buvo. Mirtis negrėsė. Kariavo taip pat už motinėlę Rusiją.

Vėliau viskas nurimo. Nėjo ginkluoti vyrai. Nevežė armotų.

O troba rymojo suklupusi pakelėje.

Pradžioje paėmė Miką, Jono brolį, karan. Gal būt, jis paguldė galvą kur lygiuose laukuose ar papelkėse, nes nebuvo jokio girdo. Joną išvarė Užnemunėn apkasų kasti. Motina laukė sūnų, nesulaukdama. Mirė nesulaukusi. Trobon užeidavo kareiviai panakvoti. Laužė tvoras, skaldė skrynias, bekūrendami laužus naktimis. Stiklai išbyrėjo nuo armotų trenksmo. Kartą granata urgzdama įstrigo po zovelne. Paskui sprogo. Sienojai išlakstė gabalais už keliolikos metrų. Troba pasvyravo, bet, tur būt, pagailo dar jai šio gyvenimo. Nenugriuvo. Taip ir liko pašlypusi į vieną šoną su išplėšta siena. Kaimynai užkalė langus lentom.

Praėjo. Viskas praėjo.

Kai šūviai nutilo, kai laukuose pražydo pavasaris, o žandarai gaudė vištas, rinko kiaušinius ir visaip lupė žmones, grįžo Jonas į lentom užkaltais langais trobą.

Buvo pavasaris. Retai kur pamatydavai išgintą į pūdymus gyvulį. Kas išliko nuo karo, paėmė vokiečiai. Laukais vaikščiojo žmonės apsvaigę ir nesavi. Iš kapų, kur puvo jaunų vyrų lavonai, garavo aštrus tvaikas ir svaigino visa, kas gyva užnuodydamas. Išblyškę vaikai stanpolavo patvoriais. Gal būt, žmonės šlaistėsi vėjo papūsti, ne nuo karo palikto tvaiko, bet iš bado. Visaip galėjo būti. O tie žandarai! Kas buvo valgio, kas buvo apsirengimo, visa graibstė. Žmonės, ką turėjo, kasė žemėn kuo giliausiai. Labiausiai atkarus buvo šėmaūsis Dolfas. Storas. Ėjo pasiūbuodamas į šonus. Vaikai, pamatę jį ant kelio, nėrė, kur galėdami, lindo į kanapes. O jis, pasiūbuodamas, apeidavo visas trobas, visus užkampius. Jis tai iššaudė viso valsčiaus šunis. Kai jau nebuvo ko plėšti, sušaukė moteris, vaikus, siuntė į balas kažiabarzdžio pūkų rinkti. Gaudė varles. Žalias varles, kurių tiek buvo prūduose ir soželkose, krovė i bačkas, raugė ir vežė į Prūsus. Mirė apmirė balos ir prūdai skaudžioje tyloje. Nekvarkė ir negriežė varlės. Balų ir kūdrų daininінkės rūgo, kietai bačkose suspaustos.

Jonas, sugrįžęs, apsigyveno pakrypusioje troboje. Rado kampelį, kamarėlę, kuri nebuvo taip apgriauta, vėjo perpučiama. Įtaisė langą. Ar daug reikia vienam žmogui. Kad tik savas kampelis.

Turėjo žavinčias akis ir gelsvus plaukus. Vyrai žiūrėdami į ją seilę rijo. Tai merga, kad ją kur... Ne vienas jauniklis vylėsi ją turėti. Turėjo savyje ką tokio patrauklaus. Kai kalbėjo

R. MACKEVIČIUS

Juozapas Ignas Kraševskis

Praėjusiais 1937 metais kovo 19 dieną suėjo lygiai 50 metų, kai Ženevoje mirė Juozapas Ignas Kraševskis. Kas buvo lenkų tautai Kraševskis — aiškinti nereikia. Tik nuostabu, kad Kraševskio mirties sukaktuvių lenkų spauda nepaminėjo nė žodžiu. Apie šio gausiausio ne tik lenkų, bet ir visuotinėje literatūroje rašytojo mirties jubiliejų lenkų spauda trumpai suminėjo tik pernai rudenį. Be to, Varšuvos radijofone Kraševskio atminimui pagerbti buvo paskirtas pasvalandis, kurio metu atpasakota rašytojo gyvenimo laikotarpiai ir jo kūryba. Teko taip pat matyti Vilniaus laikraščiuose žinelė, kad esą ruošiama spaudai Kraševskio monografija. Negalėdamas suprasti tokio kuklumo Kraševskio atžvilgiu, puoliausi į A. Briuknerio „Lenkų literatūrą", manydamas, kad gal ten rasiu išsamių žinių apie Kraševskio gyvenimą ir kūrybą. Kur tau! A. Briukneris savo veikale Kraševskiui paskyrė tik vieną... puslapį. Tuo tarpu Kraševskis yra parašęs 312 veikalų, kurių išėjo iš spaudos 630 tomų. Veikalų skaičiuje, berods, yra 232 apysakos (455 tomai). Be to, per visą savo gyvenimą Kraševskis yra parašęs apie 200.000 laiškų, kuriuose daugiausia buvo liečiami literatūros ir visuomenės klausimai [1]).

Šie skaičiai aiškiai rodo, kad Kraševskis iš tikro buvo gausiausias rašytojas. Tačiau čia pat kyla antras, iš kūrybos kertės žiūrint, daug svarbesnis klausimas — ar Kraševskis buvo didelis rašytojas ir ar jo sukurtieji veikalai yra klasiški — nemirštami? Jei neklystu, tai kritikai į šį klausimą labiau yra linkę atsakyti neigiamai, negu teigiamai. Ir tai visiškai suprantama, nes kuriant tiek daug veikalų, joks rašytojas neturi laiko jų išlyginti, patobulinti [2]). Negalėjo to padaryti ir Kraševskis, kuris patsai sakydavo neturįs pretenzijų prie arkiveikalų. Jo tikslas buvo kitoks—

[1]) Kai kurie rašytojai, žinoma, turtingieji, turi sekretorius, kuriems diktuoja savo veikalus. Kraševskis niekuomet neturėjo sekretorių ir viską parašė patsai.

[2]) Paskutiniu metu betgi lenkų tarpe nuomonė dėl Kraševskio keičiasi. Rašytojas V. Grubinskis šio mėn.

---

rodėsi, kad ji nori prisiglausti. Jonas ne vieną vakarą praleido su ja ant Stonio gonkų besikalbėdamas. Ne jis vienas žiūrėjo į ją saldžiu žvilgsniu. Godžiai žvelgė ir žandaras Dolfas. Kai pamatydavo ją, storas jo kaklas dar labiau parausdavo, o ūsai pradėdavo virpėti. Ne vieną moterį, ne vieną mergaitę jis jau nuskriaudė. Oi, griežė vyrai dantį ant jo. Ne vienas sakė, jis esąs surūdijusios kulkos vertas, nieko daugiau. Pradėjo jis ir pas Stonį lankytis. Sėdėdavo iki išvakarių. Godžios jo akys šlaužiojo paskui mergą, kaip šlapi šliužai, net neramu darėsi. Neskubėjo. Turėjo laiko. Žinojo, kad kąsnis iš rankų neištruks. Perdaug tikras buvo prūsas. O Jonas sekė visa. Vakarus prastovėdavo palangėje. Tegul tik pabandytų. Stiprias rankas turėjo Jonas. Kai jau visi suguldavo, ėjo trobon, ir tylėdamas sėdo po langu. Prūsas griežė dantis, bet turėjo trauktis nieko nelaimėjęs,

— Žinai Jonai — pradėjo kartą Marytė, — tu kur pasislėpk. Bėk kur nors, nes prūsas žadėjo...

— Ką jis man žadėjo — atkirto Jonas ir dar labiau liūdnas tarė:

— Gerai aš pasitrauksiu, bet ir jis...

Tą vakarą Jonas ilgai klaidžiojo pakele, galusodėje. Stovinėjo. Ko tai laukė. Staiga, smilkdamas cigarą, išsinėrė iš už kelio alkūnės prūsas. Netikėtai veidas veidan susidūrė ir abu krupterėjo. Abu baisūs, nesutaikomi priešai. Atsistojo šonu. Prakeršomis žiūrėjo vienas kitam į akis. Išrodė visai ramūs. Iš prūso cigaro smilko dūmai. Tai patraukė Jono dėmesį. Dabar jis labai atidžiai žiūrėjo į rusantį cigarą. Jį hipnotizavo priešo žvilgsnis. Veido muskulai pradėjo dribti ir virpėti. Prūsas pamažu pakėlė ranką prie revolverio Pergreit pakėlė. Jonas staiga kruptėrėjo. Su baisiu ramumu, kuriame slypojo pašėlimas, paėmė prūsą už rankos. Tas suvirpėjo, net pritūpė. Kitą sekundę jiedu sukibo rankomis ir nuvirto į žoles. Braškėjo sanariai ir kaulų sąraktai. Stvartėsi už žolių ir atžalų, norėdami vienas iš po kito išsiversti. Tai buvo žūtbūtinė galynė. Buvo sekundė, kada rodėsi Jonui bus galas: prūso rankoje subliz-

Kraševskis savo vispusiška kūryba troško išjudinti tuometinės visuomenės gyvenimą, paskatinti kitus dirbti, mėginti savo jėgas. Be to, Kraševskis lenkų tautai nusipelnė dar ir tuo, kad, išleisdamas tiek daug tikrai gražių apysakų, išstūmė prancūzų romanus, sudomino skaitančiąją lenkų visuomenę savąja literatūra, savąja kūryba.

Visa tai Kraševskiui pavyko ir jis užsibrėžtą tikslą atsiekė, nors patsai savo tautiečių greit buvo pamirštas.

Mums, lietuviams, Kraševskis daugeliu atžvilgių yra artimas, o kartais netgi rodosi, lyg jis būtų savas. Visai teisingai Tumas—Vaižgantas pastebėjo:

„Kraševskis buvo toks gilus ir tikras Lietuvos mylėtojas, toks talentingas rašytojas,

15 dieną „Kurjer Warszawski“ skiltyse, kalbėdamas apie Kraševskio kūrybą, teigia, kad jaunieji lenkų mokslininkai, kaip profesoriai: Bystronis, Kryžanovskis ir kiti Kraševskį vadina genijumi, kuris ne tik sukūrė daug veikalų, bet ir vertingų, kurie ir šiuo metu nenustojo savo kūrybinio pastovumo. O kad Kraševskis yra pamirštas, tai Grubinskis kaltina knygų leidimo bendroves ir literatūros kritikus, kurių daugumui autorius tol yra aktualus, kol jis gyvena. Mirus autoriui, pamojama ranka ir į jo kūrybą. Taip neva atsitikę ir su Kraševskiu, bet jo kūryba esanti nemirštama—klasiška.

jog tiesiog nebuvo galima išlikti nepasidavus jo įtakai“ [3]).

Ir toliau, pacitavęs iš Kraševskio poemos „Witoldowe boje“ Vytauto žodžius, pasakytus prieš mirtį, Tumas-Vaižgantas teigia, kad:

„Tokioje dvasioje išauklėjo bent 3 lietuvių kartas ne kas kitas, tik Kraševskis“... [4]).

Taip. Juozapas Ignas Kraševskis išauklėjo ne vieną lietuvį patriotiškoje dvasioje visų pirma istoriniais veikalais, kuriuose taip gražiai aprašė Lietuvos praeitį. Gal mūsų tautos praeitis Kraševskio veikaluose yra daugiau ideališkai aprašyta, negu istoriškai. Tai tiesa. Bet kalbamų veikalų istorinius trūkumus ilgainiui išlygino tikrieji istorikai, o mūsų atgimstančios tautos inteligentijai Kraševskio istoriniai veikalai buvo tikras tėvynės meilės šaltinis.

Pirmoje vietoje tenka suminėti istorinis Kraševskio veikalas „Wilno“. Šis veikalas buvo išleistas Vilniuje 1840 — 42 metais ir išėjo keturi jo tomai, iš viso 1790 spaudos puslapių. A. Kirkoras, apibūdindamas Kraševskio veikalą „Wilno“ tarp kitko rašo:

„Autorius turėjo drąsos tinkamai pagerbti, aureole papuošti didybę tų Lietuvos ir Vilniaus didvyrių, kuriuos kiti per kelis amžius, laikydamiesi Dlugošo nuomonės, stengėsi aptemdinti, sumažinti jų nuopelnus ir todėl ne vieną faktą atpasakodavo šališkai. Jis (Kraševskis) atvaizdavo garsųjį Vytautą, kaipo didijį, didvyrišką, nors Dlugošo veikaluose Vytautas yra nepalankiai atvaizduotas“ [5]).

Antras istorinis Kraševskio veikalas, paskirtas Lietuvos praeičiai aprašyti, yra dviejų tomų „Litwa“. Šis veikalas, lyg ir papildo pirmąjį. Ilgainiui istorikai Kraševskio veikaluose daug rado trūkumų, tačiau mums, lietuviams, kalbami trūkumai nemažina Kraševskio vertės ir nuopelnų lietuvių tautai, kurios praeitį jis aprašinėjo su tokiu pietizmu, su tokia pagarba. Be to, svarbu pažymėti ir tai, ką pastebėjo Kirkoras, kad Kraševskis savo veikaluose parodė Lietuvos praeitį, nesivaduodamas jokiais politiniais sumetimais. Eidamas tokiu gražiu keliu, Kraševskis, galima sakyti, pirmas iš rašytojų rehabili-

[3]) Doc. P. E. J. Tumo. Lietuvių literatūros paskaitos. Kaunas, 1924 m. 9 pusl.

[4]) Ten pat, 10 pusl.

[5]) Książka jubileuszowa dla uczczenia 50 letniej pracy literackiej J. I. Kraszewskiego. Warszawa. 1880 m. 328—329 pusl.

---

gėjo peilis, silpnai mėnulio apšviestas. Jau jau norėjo užsimoti. Įvyko antraip. Staiga atšoko vienas nuo kito ir atsistojo ant kojų. Jonas laikė rankoj revolverį, nežinia kaip iš po prūso diržo ištrauktą. Jis atstatė revolverį, o prūsas pradėjo trauktis atgalias. Vistiek. . Plonas, skystas šūvis traikšterėjo, kaip sausas pagalys, perplėšė tykią mėnesieną ir dingo.

Prūsas spardėsi ir graužė dantimis samanas.

Buvo pradžia.

— — — — — — — — —

Vakare, kai per laukus košė tirštas, perimtas pavasariu, vėjas ir ošė, užkliūdamas alksnių šakose, raudoni gaisro nasrai nutvieskė juodus arimus ir padanges. Jonas, stovėdamas pamiškėje, matė kaip degė jo troba, kuri metų metus išrymojo prie kelio.

Jis pasmuko.

— — — — — — — — —

Papūtė nauji vėjai. Vyrai pradėjo rinktis pakluonėmis, grupuotis. Tartis. Nauji negirdėti dalykai kilo iš tolo ir ėjo per kaimus, neduodami žmonėms ramumo.

tavo mūsų tautos istoriją, kuri buvo apsunkinta ne vienu prasimanymu.

Kalbant apie tai, reikia pasakyti, kad XIX amžiaus pirmoje pusėje visi lenkų rašytojai žiūrėjo į Lietuvos praeitį nešališkai, taip, kaip pridera elitos atstovams. Todėl nieko nuostabaus, kad anuo metu Slovackio, Mickevičiaus, Syrokomlės, Narbuto, Bernatavičiaus, Kraševskio ir kitų lenkų rašytojų veikaluose žodis „Lietuva" buvo minimas su pagarba. Vėliau šios tradicijos laikėsi, berods, tik du lenkų rašytojai — istorikai: J. Kochanovskis ir K. Skirmuntaitė; visi kiti nešališkai apie Lietuvą jau negalėjo ir negali nei rašyti, nei netgi kalbėti.

Bet grįžkime prie Kraševskio. Šiuo metu jo istoriniai veikalai, kuriuose jis aprašė mūsų tautos praeitį, gal iš dalies yra ir neaktualūs, nes naujieji istorijos tyrinėjimai padarė ne vieną sensaciją. Tačiau neatsižvelgiant į tai, Kraševskio nuopelnai mūsų tautai yra dideli ir Kraševskio atminimas reikėtų tinkamai pagerbti. Kaip, tai jau kitas klausimas. Tinkamiausiai būtų pagerbtas Kraševskio atminimas, išleidus jo veikalus „Wilno" ir „Litwa" lietuvių kalba. Reikėtų taip pat parašyti ir išleisti didesnė studija apie Kraševskio istorinius veikalus.

Be to, Kraševskio asmuo ir jo kūryba yra susijusi su mūsų tautos atgimimu ir kitoje srityje. Būtent, poezijoje.

Kaip žinome, Kraševskis parašė poemą — trilogiją iš Lietuvos praeities, pavadinęs savo veikalą „Anafielas". Aišku, kaip diena, kad atgimstančios mūsų tautos pijonieriai su pasigerėjimu skaitė šią Kraševskio poemą, kurioje tiek daug yra Lietuvos meilės. Tumas-Vaižgantas savo „Lietuvių literatūros paskaitose" kalbamą Kraševskio poemą vadina lietuvių tautos epu, kuris yra originalus, kilnus ir idėjingas ir savo mitologinės medžiagos gausumu praneša ne vienos tautos epą.

Tai gerai suprato dar prieš Basanavičiaus „Aušrai" pasirodant ir Jonas-Andrius Vištelis (Višteliauskas). Šis mūsų kalbos tiesiog nepaprastas entuzijastas, garbintojas [6]) buvo didelis nenuorama ir baladodamasis po įvairius pasaulio kraštus, 1880 metais Drezdene[7]) susitiko su Kraševskiu, kuris ten gyveno nuo 1862 metų. Kraševskio raštuose niekur nerandame žinios apie jo susitikimą su Višteliu. Tai iš dalies ir suprantama, nes Kraševskis tuo metu visoje lenkų tautoje buvo labai populiarus ir pas jį daug kas lankėsi. Be to, tik ką buvo pasibaigęs Kraševskio 50 metų literatūriškos darbuotės jubiliejus, kurį visa lenkų tauta minėjo 1879 metų pabaigoje, todėl rašytojas visada buvo užimtas.

Tačiau yra negincijamas faktas, kad Kraševskis dar ir tuo metu domėjosi Lietuvos praeitimi, nors tada rašytojas kūrė beveik išimtinai apysakas iš lenkų tautos gyvenimo.

Tiksliai nežinome, ar Vištelis su Kraševskiu matėsi kartą, ar dažniau. Žinome tik, kad jau 1880 metais Kraševskis ragino Vištelį mėginti leisti lietuvišką laikraštį. Deja. Vištelis vienas buvo bejėgis ir galėjo prisidėti tik prie Basanavičiaus sumanytos „Aušros". Bet visa tuo, kas buvo susiję su lietuvių tauta, Vištelis nuo seniai domėjosi ir buvo tiesiog fanatiškas Lietuvos praeities garbintojas ir gaudyte gaudydavo visokias žinias apie Lietuvą. Nepaprastą įspūdį padarė Višteliui ir Kraševskio „Anafielas". Vištelis šia poema buvo tiesiog sužavėtas ir, ilgai negalvodamas, ryžosi ją versti į lietuvių kalbą. Pasiryžta — padaryta. 1881 metais Poznanės mieste išėjo iš spaudos Kraševskio poemos pirmoji dalis „Vitoliorauda".

Tikslus pavadinimas buvo šitoksai: *„Witolorauda*, giesme isz padavimu Lietuwos, lenkiszkai per J. I. Kraszewskį suraszita. Lietuviszkai iszgulde su iszreiszkimais nepaprastu žodžiu. J. A. W.—Lietuvis - Poznaniuje (Kasztu dro. J. I. Kraszewskio. Spaustuwej wardu J. I. Kraszewskio (dro W. Lebinskio) 1881. Prekis 3 m. arba 1 rubl. 50 kap. Gaunama pas knigininką Županskį Poznaniuje (Posen). 320 puslapiu".

Tokie veikalai, kaip tautos epas, anuo metu lietuviams buvo dar nesuprantami, neprieinami. Todėl nieko nuostabaus, kad ir 500 egzempliorių nebuvo išpirkta. Bet jau ir tuomet buvo ne

---

[6]) J. A. Vištelis jau pirmame „Aušros" nr. rašė:
„O brangi lietuviškoji,
Šventa kalba prigimtoji!
Už žemčiūgus tu brangesnė
Ir už viską meilingesnė"...

[7]) 1859 metais Kraševskis iš Žitomiriaus atvyko į Varšuvą ir čia iki 1862 metų redagavo dienraštį „Gazeta Polska". Kadangi savo dienraštyje skelbė visų tautų lygybę, tai bajorija nemėgo Kraševskio, įtardama, kad jis esąs parsidavęs žydams. 1862 metais, valdant Lenkiją Vieliopolskiui, Kraševskis kritikavo jo valdžią ir todėl tais pačiais metais gavo įsakymą išvykti užsienin. Išvykęs užsienin, Kraševskis apsistojo Drezdene, kur išgyveno ilgus metus. Čia buvo paminėtas ir jo literatūriško darbo jubiliejus.

VL. RADZIULIS

Latviokas

(Iš paruošto spaudai romano *„Žingsniai gyveniman).*

Buvo šventadienio vakaras. Saulė brido pro rusvus rūkus pačian dangaus pakraštin, blėsiais spinduliais žvelgdama pro pusiau užšalusius langų stiklus, Kurpienės trobelėn. Troboje buvo abidvi moterys. Motina prie krosnies susikuprinusi šnabždėjo maldas. Duktė gulėjo lovoje ir glostydama savo kūną stebėjo kiekvieną kūdikio krubterėjimą. Jai rodėsi, kad tasai kūdikis jau gimęs. Jau skerėčioja rankytėmis ir kojytėmis. Todėl kartkartėmis nusišypsodavo, manydama, kad josios kūdikis mato tą josios šypsnį, supranta jį ir nutilsta, nusiramina.

— Varge tu mano, varge, — kalba pati sau Marijona, pajutusi smarkesnius kūdikio judėsius, — tavo tėtukas išsižadėjo tavęs, palikdamas mudu vienu du...

Valandikę jinai įsižiūri į sūtemas. Kažką giliau galvoja. Ir vėl pati sau prabyla:

— Tai gyvenimėlis... Tai jo sunkumėlis...

Iš viso Marijona pradžioj, dar būdama Latvijoje, nesijautė sunkiosios gyvenimo rankos liečiama, taip pat nesijautė tokia ir vos tiktai iš Latvijos sugrįžusi. Josios galvoseną buvo pavildęs mylimo žmogaus atminimas. Su juom pergyventos bendros laimės valandos. Bet juo toliau, juo labiau anosios laimės atminimas blėso ir blėso, kaip ši vakarą besileidžiančios saulės spindulių šviesa, o širdies gilumon brovėsi tamsi ir juoda tikrovė. Kaip kokia baisybių naktis užguldavo jinai kartkartėmis visą Marijonos dvasiškąjį ir kūniškąjį gyvenimą. Visoj parapijoj einą apie ją gandai — sulig kuriais jau ji turėsianti latvioką, arba jau turinti, tai vėl turėjusi ir pasmaugusi — atsimušdinėjo į jos ausis, į visą jos būvi, ir nuodijo josios dienų džiaugsmą ir nemigo vakarų svajas.

— Liežuviais jie viską padaro, — galvojo dabar Marijona, mintimis apsunkusią galvą ranką parėmusi.

Kurpienė baigė maldas. Pakilo.

— Gal valgysim ką nors ir eisim gult. Darbo—gi nedarom — šviesos nėra ko degina.

Marijona motinai nieko neatsakė, tik pasijudino lovoje ir sunkiai atsiduso.

— Nedūsauk, dukte, kaip nors gyvensime.

— Mes .. — tęsė Marijona, — bet... gims—gi... Kas su juom... Kiek aš čia tų pinigų turiu. Reikės dirbti, o kažin ar pajėgsiu. .

— Tai da...

— Mama — gi dirbt nenueisi, manęs gulin-

---

vienas tik Vištelis, supratęs Kraševskio poemos reikšmę. Suprato ją ir įvertino visa negausi tuometinė lietuvių inteligentija. O Mikšas pirmame „Aušros“ nr. rašė:

„Kas Grikonams (graikams) Odisseja su Ilijada, Rimijonams (ryměnams) Eneida, Žydams senasis testamentas, krikszczionims naujasis testamentas — tai mums, kaipo Lietuviams, szita giesme Witolorauda, pirmoji dalis anos didžiosios epopejos wardu Anapielas“ [8]).

Toksai lietuvio entuzijazmas yra visiškai suprantamas ir pateisinamas. O betgi šis Mikšo entuzijazmas labai daug pakenkė „Aušrai“. Mat, kunigai įžiūrėjo, kad tokiu palyginimu esąs pažemintas šv. Raštas. Aišku tačiau kad tai nebuvo joks pažeminimas, nes autorius aiškiai pažymėjo, kad kas aniems tas ir tas, tas lietuviams Vitoliorauda. Deja. Kunigų dalis su vyskupu Baranausku priešakyje buvo kitos nuomonės ir už entuzijastišką Vitolioraudos recenziją pradėjo kampaniją prieš pirmąjį tautišką laikraštį, kuris po trejų metų sustojo.

Kraševskio poema nesuvaidino tos rolės, kokios norėjo pirmas į lietuvių kalbą vertėjas, tačiau vistik kalbama poema mūsų tautos atgimime turėjo didelių nuopelnų ir todėl reikėtų pageidauti, kad kuogreičiau į lietuvių kalbą būtų išverstos visos trys dalys.

Kalbant apie Kraševskio nuopelnus mūsų tautai, negalima nesuminėti ir jo populiarios, plačiai lietuvių skaitomos, istorinės apysakos „Kunigas“, kurioje autorius vaizdžiai atkūrė senovės lietuvių didvyriškumą kovojant už laisvę. Ši apysaka yra išversta į lietuvių kalbą.

(Pabaiga 14 pusl.).

---

[8]) „Auszra“ 1883 m. 1 nr. 18 pusl.

čios nebekaršinsi. Pagaliau, ką ir bedirbtum pati be lašo jėgos būdama.

— Tai... vis kaip nors...

— Nieko nenorėčiau... Užbaigti savo gyvenimą drauge su gimstančiu... Tegul ir jam ir man nebūtų sunkumo.. Tik tave, mama, gaila būt vieną vargą vargt palikt...

— Eik eik niekų nekalbėjusi! — subarė ją motina. — Ko gera, mirt jai užsigeidė. Sarmatos jau nebeturi, vaike, aš sena apie mirtį da nepagalvoju, o ji jau... Palauk, dukte, ateis eilė. Tik aš savosios tai jau neužleisiu.

Kurpienė besisukinėdama žvilgterėjo į langą.

— Vajėzau tu mano!—sušuko net atsitraukdama į viduaslį.

— Kas pasidarė?—neramiai klausė Marijona.

— Pasidarė. Nieko nepasidarė.

— Tai ko jau taip?

— Atvažiavo... Ateina vidun.

Troboje moteriškės sukruto. Ėmė graibstytis žiebti žiburio. O tuo tarpu jau aplūžusioje priemenėje zirzėjo veriamos durys, kaukšėjo daužomi į sušalusią aslą batai.

Praviro trobos durys. Šaltis nubėgo iki pat pastalės. Sakytum, dūmų kas pro jas būtų įleidęs. Menkos šviesos šviečiami paliai duris sujudo du žmonės. Vyriškis ėmė nuo galvos kailinę kepurę, kratė nuo jos sniegą mušdamas į rankovę, moteriškoji kimšosi pro jį į priekį.

— Tegul bus pagarbintas Kristus, — vienas pro kitą pasveikino įėjusieji.

— Ant amžių amžinųjų amen, — atsakė Kurpienė. — Ė tamistas kas jau taip nešioja, pakeliui gal tiktai užsukote, — pažinusi atvykusius, tęsė jinai.

— Regi, sesul, iškėliau aš savo šitą vyrpalaikį. Sakau: niekada Grasilios su Marijoniote neaplankom. Lindim kaip tos meškos urve, — tarškėjo kaip malūno ratai Rakštelienė.

— Tai prasvelkte jau, kai pas mus pakliuvote,—ragino Kurpienė atvykusius.

— Sveikutė, sveikutė,—bučiuodama Kurpienės žandus, tauškėjo Agnieška.

Rakštelis tik ranką jos suvytusią stipriai suspaudęs pakratė.

— Ė Marijoniotę išleidai kur, kad troboje nematyt, — klausė vėl anoji besižvalgydama po lūšną.

— Kur ten išleisi... — nenorom atsakinėjo Kurpienė, — namie...

— Tai kur—gi ana?

— Negaluoja, kaip čia va kiek,—jau visai nepatenkinta kalbėjo Kurpienė.

— Sudabosi dabar tu moterų — tai būdavo sveikos kaip ridikai,—matydamas keblioj padėty Kurpienę, nukalbinėjo Rakštelis.

— Traukieste, va, užustalėn, — kvietė atvažiavusius Kurpienė.

Marijona nuo krosnies neatsišaukinėjo. Kartkartėmis jinai kiek sukriokdavo, kartkartėmis sumykdavo, kad atrodytų, jog iš tikrųjų miega.

Kurpienei sunku buvo slėpti nepasitenkinimas tokių svečių atsilankymu. Norėjo jau pačioj pradžioj nuo jų nusisukti ir visiškai nekalbėti. Juk Agnieška pirmoji paleido gandą Marijoną iatviuką atsivežus. Tiktai dar susilaikė. Laukė, kol pasakys jie, kuriuo reikalu pas juos užsuko.

Atvažiavusieji nepastebėjo pirmosios išraiškos, kuri buvo Kurpienės veidą nužymėjusi, vos jiems pagarbinimo žodžius ištarus. Todėl manė, kad viskas galėsią kuo geriausiai pasibaigti. Abudu susėdo galustalėje ant plataus suolo. Agnieška nusitraukė į pat kampą. Rakštelis tik kiek stalo prisiliesdamas. Ištraukė iš kišenės popierinį raudoną maišiuką su tabaku, varteliojo jį, suko papirosą ir kartkartėmis kraipė rudus, kaip lapės ūsus.

— Tai ko tu šnirpsai, — kreipėsi Agnieška į vyrą,—ak, sakai, ko atvažiavom.

— Tai, gal anos ir neturės, — šaltai pastebėjo Rakštelis.

— Ėgi, — prabilo Kurpienė,—dabosime, ko

Baigiant tenka suminėti šie Kraševskio raštai, artimai susiję su mūsų tauta:

1. Poema „Anafielas", turinti tris dalis: „Witolorauda", „Mindows" ir „Witoldowe Boje".
2. „Wspomnienie z Litwy".
3. „Wilno od początków jego do r. 1750". Iš viso 4 tomai.
4. „Litwa starożytna, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni"—2 tomai.
5. „Kunigas"—apysaka.
6. „Dainy, pieśni litewskie".

Į lietuvių kalba yra išversta poemos „Anafielas" pirmoji dalis ir apysaka „Kunigas". Daugiau suminėtų Kraševskio veikalų neturime išvertę į savo kalbą, o tuo pačiu mūsų visuomenė nepažįsta Kraševskio istorinių Lietuvos veikalų, kuriuose yra pasakyta daug gražios mums tiesos.

jum reikia. Nebus, kiek reikia — dalinsimės perpus.

— Regi, kūma, — kiek patylėjęs tęsė Rakštelis,—pinigaunam. Net sarmata pasisakyt. Tik jau, kaip pas savus da, tai tiek tos ir sarmatos. Į kitą kojos būč nekėlęs, bet pas Grasilią, sakau, da niekis. Kam kitam kepurė nukelt — geriau giminei. Tai kažin — gi, pasigausime mes ar ne?

— Šito tai jau aš nepasakysiu, — dūsterėjo Kurpienė, — reikia su Marijoniote pasišnekėt.

Nudžiugo Kurpienės betgi širdis, kad tokie Rakšteliai atvažiavo jai nusilenkti. Nors Rakštelienė liežuviu primalė kaip šuo uodega, bet bėdoj atlėkė net striukina. Tik viena neramino Kurpienę: kaip jiems atsakyti. Pasisakyti: neturinčios, negalėjo, nes jau buvo pasisakiusi, kad pinigų atsivežė. Todėl nuvertusi visą atsakomingumą ant Marijoniotės galvos net dūsterėjo. Jai lengviau pasidarė. Tegul sau jinai daro, kaip jai patinka. Pati Kurpienė niekados tokiai liežuvininkei neduodų. Tegul sau pažibinusi pažibinusi akis, paaušinusi paaušinusi burną, dyrintų namo nosį nukarinusi. Norėjo, kad ir duktė atsakytų neigiamai. Pasitaria kaip nebuvo. Lyg ir negražoka, juoba, kai buvo jau pasakiusi, reikią su Marijoniote pasišnekėt.

Kurpienė, mintis nuvijusi, tarė:

— Tai jau, sveteliai, aš gal Marijoniotę pažadinsiu.

— Sesul, kam vaikui miegas trukdyt, testa paguli, — sudraudė ją Agnieška, — Gal pati da nubus. Žinai, jaunam miegas.

— Tai jau, ir išsimiega.

— Mum jau svietelis margas priūturo, kad ir vaiką iš Latvijos atsivežusi, tik aš visiems sakiau, kad pati savo akim Marijoniotę regėjau, kad niekur nieko, kad jiem galvoj esą nesveika.

— Tai, sudabosi svieto liežuvių, — pastebėjo Kurpienė.

Jinai galvojo dabar apie Agnieškos šuniškas akis. Pati skalinusi skalinusi, dabar atsidangino ir kaltina kitus, o save teisų teisiausia stato. Nieko daugiau nesakydama pakilo nuo lovos, ant kurios buvo prisėdusi, ir priėjusi prie krosnies pradėjo budinti dukterį:

— Marijon, Marijoniot, kelies! Va, žmonės atvažiavo. Pinigų prašo paskolinti. Daug tamstelėm reikia, — kreipėsi į Rakštelį.

— Tai, kokio penketo desėtkų.

— Girdi-gi tu, ar ne! Teta Agnieška su dėde Selvestru atvažiavo. Penkių desetkų zlotų prašo paskolint. Kaip tu? Paskolinsi?

Marijona atsisėdo. Žvalgėsi nuo krosnies po trobą. Nenorom trynė akis, lyg iš tikrųjų būtų miegojusi.

— Marijoniote, mes tau jau, kaip galėdami, — pradėjo Rakštelienė, — tik tu mum...

— Ė deguto liežuviui patept, tai nereikia. Taip jau net zirza nuo lojimo, — krito sunkus atsakymas.

Rakštelienė pašėlo. Pakilo nuo suolo, prastūmė šalin vyrą ir artindamasi į krosnį tarškė:

— Ė tu, nepraustaburne! Pabuvai Latvijoj, tai nė vyresnių žmonių vožot nenori! Latvis tavim jau gal ir kalba.

— Eik, iš kur atėjusi, — stūmė ją žodžiais Marijona, — da pinigų, regi, tu jai duok... Ak, griausmo kiba tokiai raganai...

— Regi, aš jai ragana! Tai tu ragana, tu ta skraduolė — plaukais apsivėlusi. Pavyj jau latviokas rėkia: „Kuvė — kuvė — kuvė!".

Rakštelis jau buvo apsivilkęs. Laukė tylus žmonos pamokslo baigos. Tik jo laukimą sutrukdė ir sutrumpino Kurpienės pilamos pamazgos.

— Jūkš! Kiaule tu nepraustoji, — pradėjo šaukti bepildama dar sykį į Agniešką pamazgų kaušą, — jūkš! Tu regei! Priėmėm kaip žmones, o jinai man trobą terš! Aš po tavęs visur vaikščiodamama nešlavinėsiu! Jūkš! Jūkš!

— Latviokas išluos, kūma, tau nereikės — kaišė dantis Rakštelienė.

— Einam, — tempė ją vyras už rankovės,— sakiau: pas ubagą lazdos su tarba važiuojam.

— Alegi prireikė — ė kas!

— Eik tu laižūne! Visiems kunigam sutonų padalkas išlaižei!

— E! Paleistuvės jūs!

Pamazgomis ir žodžiais pilami Rakšteliai paliko Kurpienės lūšną ir susėdę rogesna dūrino namo. Pakelėje Rakštelis kaltino žmoną, o anoji vyrą, kad visai bereikalingai anojon ubagų gūžton kėlę koją. Pasisakę tiktai, nervų prigadinę ir kakta duris atsidarę.

Pasilikus Kurpienė su Marijona tarpusavy nesikalbėjo. Motina išėjusi užbraukė medine brauktuve durts, kad nakčia kas nors bereikalingas neįsibaladotų. Duktė sėdėjo ant krosnies veidą delnuose paslėpusi ir riedino ašaras, kurios byrėjo per josios rankas, krito jai ant kelių, o nuo jų nusiritenusios gaišo dulkėse, kurių ant krosnies buvo apstus sluoksnis. Jos pe-

čiai dažnai trūkčiojo. Atsidusimai buvo garsūs ir staigūs. Net motinai baikštoka darėsi. Gink, Dieve, kad kas nors bloga su ja tik neatsitiktų,— galvojo Kurpienė. Todėl ramindama kalbėjo:

— Persiimsi dabar tu tos lepetūno žodžiais. Žinai, jai žodžio pirkt nereikia. Turėtų ji taip pinigų kaip žodžių, tai pasuolėmis net valkiotų juos.

— Nepersiimti... Dievuliau... nepersiimti, — ašarordama kartojo Marijona.—Nepersiimti—kai pasakė tiesą, kai aš esu tokia... Dievuliau tu tu mano, Dievuliau...

Marijonai darėsi taip graudu, kad net nenorinčiai jau verkti riedėjo ašaros nebesulaikomai, sunkėsi kaip lietus iš tiršto debesio.

— Nutiltum jau, ė tai kaip maža insikukčiojo. Į motinas šitai ruošies, ė pačiai čiulmiko reikia.

* * *

— Ė, va! Adomas! — nustebo Kurpienė pamačiusi vyrą ties lūšna stovintį. — Tai ko vidun neini?

— Sarmata net ir eit...

— Ė-gi!

Adomas pabučiavo Kurpienės ranką ir kalbėjo eidamas vidun:

— Nuei ana skradžiai, toji Latvija. Iščiulpė žmogų, numetė penklatį su trim žvaigždelėm ir eik kur nori...

— Tai kas jau tau vaikeli?

— Koją buvau sulaužęs... Da ir uždirbau neblogai, tik ligoninėn pinigus sukroviau...

— Vajetus, vajetus!...

— Dabar jau nieko. Sugijo. Ir Marijoniotės esama namie, — pamatęs seserėčią pridūrė Adomas.

— Reikia namų pažiūrėt.

— Tai regi, vaikeli, — lingavo galva Kurpienė, — tu iškeliavai ir atkeliavai. Ė jinai... Gerai senų proseniai sako: „merga būnant keliu einant visaip atsitinka". Tai ir dabar, va atsitiko taip, kad šiandien da: nei priekin, nei atgal.

— Et, dėl šito, — numojo ranka Adomas, — gyventi reikės ir reikia. Galgi jau ji taip viena. Daugeliui taip atsitinka. Pagimdys — bus sūnus — turės visur kur užtarėją.

— Ak jau, bus... Tik negražu, kai jau dabar žmonės latvioku vadina. Kitoms taip įvyksta, tai šile lapė neloja — ė manajai tai nė pasikrutinti negalima.

* * *

Prieš pat Velykas Kurpienės lūšnoje sukliko kūdikis. Vaikiūkštis buvo neramus. Verkė nenumaldomai. Be to, atrodė visiškai silpnutis. Suėjusios kaimynės visokių visokiausiais būdais jį maldė. Rūkė šaltakšniu ir kitokias pačių gamintais rūkalais. Kurpienė pripuolė prie Adomo, kad jisai per Velykas nuvežtų jį pakrikštyti:

— Kažin, gal Dievulis davė — Dievulis gal ir atsiims. Vaikas be švento vardo negalima palikti. Tu jau, Adomėli, gal vis kur arklį gausi.

Vargo vėl turėjo su kūma. Jaunosios nenorėjo. Senosios — taip pat. Kam juk būtų kokio nors smagumo važiuoti su mergos vaiku ant rankų. Kas neraustų prieš kunigą.

Kurpienė išvaikščiojo kelis kaimus ir vienkiemius. Pradžioj pas gimines, tada pas pažįstamus, galiau — pas kiekvieną pasitikusį. Nėra nei vienos moteriškosios, kuri kūmystėsna sutiktų. Nusikalbinėja vis: neturinčios laiko, negaluojančios. Nei viena tačiau tiesiog nepasisakė: nenoriti latvioko kiloti, sūpuoti. Sugrįžo nieko nepešusi.

— Tai, ir parėjau, kaip išėjusi, — kalbėjo jinai galvą iš skaros muturiodama.

— Ek — jau, sarmata tiktai — prabilo žilagalvė bobulė Gumbrienė, — jauniklės kūmysčių bijo. Aš jum pakrikštysiu! — pasisuko po viduaslį. — Kaip tau, Adomuk, patiks pora? — kreipėsi į sėdintį ant trinkos Adomą.

— Aje! Kad visados da su tokia — tai žmogus neprapultum, — tarė Adomas.

— Ė, regit! Tai kūmai būsim!

— Bobut, dabok: vaikas vėl spardosi, rėkia..

— Nieko nieko — nutils paverkęs. Reikia duot išsiverkt. Tie, kurie verkia, geriau auga.

— Nemoki tu jo maldyt, — kalbėjo viena kaimynė kitai.

— Regi tu man, tiek vaikų užauginau — maldyt nemoku! — pasižeidė senė.

— Ak, praudelė, pas tave, kaip reikia: kol buvo, tai kas metelis vaikelis.

— Na, regi!

— Tik ne tai aš norėjau.

— Ė ko?

— Su juom reikia mokėt. Reikia latviškai. Jis kitaip nesupranta.

— Kad aš nemoku.

— Tu jam: griež meižės.

— Che! Che! Che! — juokėsi anoji.

— Tu jam: skabe putre — tai jis supras, ė kitaip — tik burną aušai.

— Gerai tu sakai.

Moteriškosios juokavo. Marijona kietai mie-

PIKUOLIS

Nusikaltimas ir bausmė — reakcija amžių būvyje

Analizuodami mūsų gyvenimą, matysime, kad jame vyksta daugybė įvairių reiškinių, vienų nuo kitų priklausomų, pvz., kai vagis pavagia kokį nors daiką—esti baudžiamas, kai praeivis nuneš savininkui surastą daiktą — gauna radybų, kai žmogus meluoja savo artimam—jaučia sąžinės išmetinėjimus ir t.t. Visuose atsitikimuose turime iš vienos pusės teigiamą ar neigiamą akciją, o iš kitos pusės reakciją. Nežiūrint kokioje plotmėje: nusikaltimo, sąžinės, dorybės ar kitoje akcija gimdo reakciją. Šioje vietoje kalbėsime apie neigiamas reakcijas teisinėje srityje, apie nusikaltimą ir bausmę istorijos būvyje.

Kol žmonės gyveno atskiromis šeimomis, giminėmis, kol nebuvo valstybės ar tautos suvereniteto, tol nebuvo nei teisės, nei įstatymų, nei kodeksų, nes teisėtumui įgyvendinti reikalinga yra jėga, o tai gali duoti tik aukštesnė ir skaitlingesnė organizacija, valstybė. Prieš tai paskiros šeimos ar giminės pačios ieškojo teisybės ir savo skriaudų atitaisymo, o labiausiai paplitusia priemone buvo kova, kruvinas kerštas. Todėl primityviškas žmogus nuolat kariavo, buvo „bellum omnium contra omnes“ (visų karas prieš visus). Kruvinojo keršto priežastys buvo įvairios. Budanovas rašo, kad Rusijoje dažniausiai kruvinojo keršto priežastimi buvo turto ar žmonos vagystė, pagrobimas [1]). Kuo tai galima išaiškinti? Pirmykštis žmogus, kovodamas dėl turto ar žmonos, neturėjo galvoje jos arba savo giminės gerovės, bet darė tai instinktyviai, kaip gyvulys, kuris grumiasi dėl maisto ar lytinio pasitenkinimo. Sieroševskis rašo: „Kumelės ir arkliai buvo mūsų senovėje dievinami. Mes garbinom juos, nes maitinomės jais“ [2]). Moteris buvo laikoma vyro kaip gyvulys ir tarnavo jo lytiniam pasitenkinimui, todėl jis už ją kovojo. Kuo kitu reikėtų aiškinti kovas tarp šeimų ir giminių dėl žmogaus nužudymo, nes čia savęs patenkinimo instinktas neveikia. Stebėdami reiškinį, kad už nužudymą savo šeimos nario ar giminaičio buvo baudžiamas banicija ar plakimu, o už nužudymą kitos šeimos ar giminės nario buvo skelbiama kova, prieisime išvadą, kad čia veikė šeimos garbė, ambicija. Įsibrovimas į svetimą giminę ir nužudymas jos nario buvo didelis garbės įžeidimas, o tai yra pakankamas kruvinajam kerštui akstinas. Dar ir dabar, pvz., kinietis, įžeistas savo giminančio ar tautiečio visai į tai nereaguoja, bet, jeigu jį įžeidžia baltos rasės žmogus, tai, sutikęs pirmesnį geresnį baltaveidį, stengiasi jį primušti [3]).

Slenkant amžiams imta pirmykštė bijoinstinktyvinė reakcija racijonalizuoti. Pradžioje tai vyko religijos įtakoje [4]). Imta tikėti, kad po mirties žmogaus siela gyvena ir ji neturės ramybės, kol mirtis nebus atkeršyta. Siela trokšta keršto, o gyvenančio giminių pareiga jį įvykdyti, nes kitaip mirusis gali atvesti į jų namus piktas dvasias [5]). Jeigu kerštas yra vykdomas nužudytojo interese, tai nužudytasis turi duoti, reikalui esant, keršautojams pagelbą, pvz.,

[1]) V. Budanov, Obzor ist. rus. pr. 335.
[2]) Sieroszewski: Jakuci, 261.
[3]) Pgł. Pareto, I, 712.
[4]) Turima galvoje religiją pozityvinėje prasmėje.
[5]) Schrener, Der Recht der Toten.

---

gojo. Kurpienė kaž kur šalia lūšnos tuntavo. Jas sudraudė Gumbrienė:

— Ek-jau, jūs, moterėlės, perdedate. Latviokas - ne latviokas — ne vistasia žmogus. Senos jau ir piemenynes da vedžiojat.

— Tai dabar ir pasijuokt negalima, ar kas.

— Juokas juoku nelygu.

— E jis jum ką. Guli sau ir rodo jum... Vyniokit šitai greičiau, ė tai da užšaldysit vaiką.

Gumbrienės draudžiamos moteriškosios jau tik patylomis kuždėjosi.

— Tu tik padaba, pas jį ir akelės kitaip dabuoja.

— Vis latviškai.

— Tie latviai suvis pracimni.

— Nežinai gal: latvis, vingrius ir totorius — tai viena kampanija.

— Ne-gi, nežinojau.

Australijoje, jeigu žudikas nėra žinomas, tai suinteresuotieji sodina ant lavono pilvo kokį nors vabalą ir, į kurią pusę jis skris, toje pusėje reikia nusikaltėlio ir ieškoti [6]). Senovės Graikijoje kerštą laikė šventu dalyku. Jeigu artimiausias nužudytojo giminaitis, rašo Platonas, neatkeršyja už mirusį, nustoja visuomenės akyse garbės, jokia moteris su juo nekalba, o tėvas ir motina daro jam priekaštus. Senajam Įstatyme yra pasakyta: kruvinas kerštas yra pateisintas ne tik tada, kai nusikaltėlis savo auką sužeidžia ar kraują pralieja, bet dargi ir tada, kai padaro mėlynę [7]).

Pradžioje reakcija nebuvo varžoma. Reaguota ne tik prieš patį nusikaltėlį, bet ir prieš visą jo giminę ar grupę. Ilgainiui kerštas tapo aprubežiuotas ir nukreiptas tik į nusikaltėlį ar jo artimuosius. Rusijoje nusikaltėlio giminės, jeigu nenorėjo tapti keršto aukomis, turėjo su kerštautojais taikintis ir tuomet baudžiamas buvo tik nusikaltėlis.

Antra racijonalizacijos fazė bus nusikaltėlio pabėgimas. Jo giminės, kad neužsitrauktų savo sodyboms keršto, priversdavo nusikaltėlį išsidanginti į svetimus kraštus. Įdomu yra tai, kad kai kuriuose kraštuose leidžiama buvo pabėgeliui tris kartus į metus grįžti į savo tėviškės namus ir išbūti ten dešimts dienų. Per tą laiką kerštautojas neturi teisės keršyti. Salomono salose buvo paprotys, draudžiąs kerštą per šventes. Pas žydus buvo net šeši miestai, kur galėjo nusikaltėliai atvykti, o tuo pačiu apsisaugoti nuo keršto. Ir susikūrus valstybei, valdžia buvo išleidusi įstatymą, kad keliai į tuos miestus būtų ypatingai geri ir gerai užlaikomi, kad nusikaltėliai galėtų kuo greičiausiai sprukti į miestą ir tuo būdu išvengti keršto.

Vėliau įėjo paprotin vadinamas „talonas", t. y., dėsnis *„akis už akį, dantys už dantį"*. Praktiška to papračio nauda buvo toji, kad kruvinąjį kerštą galima buvo vartoti tik žmogžudystei atsitikus. Korane yra pasakyta: „O tikintieji, talono bausmė bus jums taikoma tik už žmogžudystes. Šis reakcijos sušvelninimas yra jūsų viešpaties duotas kaip malonė jo geros širdies" [8]). Be to, pirmykštė reakcija nebuvo laiku apibriežta. Susikivirčijusios giminės kartais ištisais šimtais metų kerštavo. Vėliau valstybės parėdymais leista buvo vartoti kerštą tik per keleris metus, skaitant nuo nusikaltimo.

Svarbiausia betgi kruvinojo keršto reikšmės sumažėjimo, o kai kuriuose kraštuose ir visiško jo išnykimo priežastis buvo toji, kad, amžiams slenkant, mažos šeimos, giminės ėmė burtis, ar tai gera valia ar tai stipresniųjų nugalėti, į skaitlingesnes grupes — valstybes (civitates). Gyvenant didesniu būriu, sunkiau yra palenkti visus kruvinam kerštai prieš priešingo būrio vieno žmogaus gyvybę. Imta žiūrėti išrokavimo. Be to, kada atsirado prekyba, mainai, kruvinąjį kerštą pakeista išsipirkimu, vadinamu kompozicija. Tiesa, neturtinga žmonių giminė, kuri neturėjo kuo išsipirkti, neišvengdavo keršto, bet vis dėlto ši sistema padarė jį mažiau aktualiu. Reikia pridurti, kad išpirkimo tranzakcija buvo tampriai susijusi su užmuštojo ar nuskriaustojo asmenimi. Viduriniais amžiais žudikas dėdavo sutartą pinigų sumą, kaip išsipirkimo nuo keršto užmokestį, į lavono ranką, iš kurios pinigus paimdavo jo nuliūdusi šeima. Vestfalijoje žudikas turėdavęs eiti ant užmuštojo kapo ir ten per 30 valandų maldauti, kad lavonas teiktųsi priimti išsipirkimo užmokestį. Juodkalnijoje atvykdavo į kerštautojo namus iš žudiko giminės dvylika vyrų ir moterų ir atsistoję ant slenksčio šitaip sakydavo: „Priimk dvylika kūmų, priimk Dievą ir šv. Joną ir imk užmokestį, kokį tik nori". Jeigu kerštautojas iš pirmo karto užmokesčio priimti nenorėjo, tai skriaudiko giminė kartodavo savo misiją kelius kartus. Kerštautojas sutinka priimti užmokestį šitokiais žodziais: „Sutinku ir parduodu jums savo užmuštąjį brolį, noriu su jumis susitaikinti, noriu, kad man duotumėte 10 dukatų už žodį, kuris garantuos jums saugumą ir ramumą". Kai kuriose neturtingose giminėse, kai neturėta kuo išsipirkti, o nenorėta kovoti, rengiamos buvo fikcinės kautynės. Per tas kautynes žmonės išsirikiavę eilėmis puldavo vieni kitus, mušdami lazdomis ar rykštėmis, o moterys draskydamos nagais ir tol kovodavo, kol neišsiverždavo kuriam nors iš nosies ar šiaip žaizdos kraujas. Kai kuriais atvejais kerštautojas pasitenkindavo nusikaltėlio nusižeminimu. Šiuo atveju žmogžudys basas, be kepurės, tik su baltiniais, pasikabinęs ant kaklo įrankį, kuriuo nužudė žmogų, turėjo šliaužti prie kerštautojo kojų ir žodžiais: „Priimk, kūme, Dievą ir šventąjį Joną", maldauti atleidimo. Kerštautojas žodžiais: „Tebūnie laiminga mūsų kūmystė" nusikaltėliui dovanodavo [9]). Daugelyje

[6]) Wróblewski, Penologja 47.
[7]) Genes, IV, 23.
[8]) Koranas, II, 173.

[9]) Ciszewski, o. c., 47.

vietų nusižeminimas turėjo ir religinių momentų. Lietuvoje ir Lenkijoje 1456 metais nusikaltėlis keliaklupščias eidavęs į bažnyčią nešinąs vienoje rankoje žvakę, o kitoje nusikaltimo įrankius. Bažnyčioje buvo laikomos mišios, o po to nusikaltėlis atiduodavo keršautojui savo kardą ir maldavo pasigailėjimo.

Stiprėjant valstybei, jos valdžia, nors ir su dideliu vargu, vis dėlto kišdavosi į privačią žmogaus gyvenimo sritį, įvairiais būdais kovodama su įvairiais papročiais, jos akimis žiūrint, nepageidaujamais.

Vienas tokių pavyzdžių: Krikščionių religija drausdavo vartoti kerštą, dėl to Rusijos vyskupai kreipėsi į tų laiką valdovą—kunigaikštį Vladimirą, reikalaudami, kad jis uždraustų vartoti kruvinąjį kerštą. Kunigaikštis išleido parėdymą, kuriuo paskyrė už kruvinąjį kerštą mirties bausmę. Tas tačiau piliečių neatbaidė ir jie tokiu pačiu mastu vartojo kerštą toliau, kol pagaliau kunigaikštis turėjo savo parėdymą, kaip bereikšmį, atšaukti žodžiais: „Tako budi, živieše po ustrojeniu otiečju i diedniu" (Tepasilieka taip, kaip buvo tėvų ir protėvių laikais). Vėliau Rusijoje ir kituose kraštuose valdžia sekmingiau su kerštu kovojo. Priemonės tam buvo įvairios, — pvz., valdžia keršto nedrausdavo, bet keršautojas turėjo pranešti, kada keršto kova bus įvykdyta arba išleisdavo įstatymus, kuriais remiantis keršautojai buvo baudžiami įvairiomis bausmėmis, o ypač turto atėmimu. Pagaliau keršto kova buvo visiškai uždrausta.

Nors kruvinasis kerštas buvo uždraustas, tačiau daug charakteringų jo momentų užsiliko ir perėjo į valstybės įstatymus. Sakysime, Jafoje ar Abisinijoje nusikaltėlio bylą nagrinėja ir nuteisia jį mirtin valstybės teismai, bet bausmę įvykdyti valdovas atiduoda nusikaltėlį nuskriaustojo giminėms, kurie turi teisę pasielgti su savo auka savo nuožiūra.

Pereisime dabar prie nusikaltimo ir bausmės toje pačioje giminėje ar grupėje. Šioje srityje reikia skirti pačio nuskriaustojo reakciją, vadinamą individualinę, ir visos giminės ar grupės reakciją, vadinamą kolektyvinę. Kolektyvinės reakcijos akstinu ar priežastimi buvo kerėjimas, neištikimybė, šventvagystė ir įvairūs prieš religiją nusikaltimai. Sakytos priežastys laikomos buvo nusikaltimais, kenksmingais visai žmonių giminei ar grupei, ir todėl visi į juos reagavo. Kyla dabar klausimas, kodėl, būtent, šitie, o ne kiti nusikaltimai sukeldavo visuotinę reakciją. Atsakymas yra vienas. Pirmykščio žmogaus gyvenimas buvo nesudėtingas, monotoniškas, tamsus apgaubtas įvairiausiomis gamtos paslaptimis, o tuo pačiu iš visų pusių apkarpytas įvairiais nepamatuotais dėsniais ir ribomis. Tas viskas pagimdė žmoguje instinktą matyti kitą žmogų visose srityse panašų į save. Į kiekvieną nuo šablono nukripymą buvo žiūrima su nepasitikėjimu, kaip į piktųjų dvasių darbą. Kerėtojas — nepaprastas žmogus, skyrėsi nuo šablono, o tuo pačiu įžeizdavo visumos panašumo instinktą ir dėl to reikalingas jis buvo nužudyti ir ant laužo sudeginti, o jo pelenus išmėtyti į visas šalis. Kad giminė ar didesnė grupė galėtų sekmingai nuo skaitlingų tuometinių priešų gintis, reikalingas buvo ypatingas žmonių drąsumas, budrumas, o ypač susiklausymas. Kas išsilauždavo iš bendros disciplinos ir pereidavo priešų pusėn, tas neištikimas giminės narys skyrėsi nuo šablono ir todėl vertas buvo ypatingai rafinuotos mirties bausmės. Moteris, kuri pagimdydavo nenormalų kūdikį, monstrumą, laikoma buvo piktosios dvasios apsesta ir todėl buvo drauge su savo naujagimiu akmenimis užmušama. Rusijoje tik 1832 m. kodeksas uždraudė monstrumų žudymą. Kodekse šitaip sakoma: „Kas užmuštų moteries pagimdytą nenormalų vaisių — monstrumą arba baidyklę, visai į žmogų nepanašią, tas už savo tamsumą ir prietaringumą, kad atėmė gyvybę iš žmogaus gimusiai būtybei, o tuo pačiu žmogaus sielą turinčiai, bus baudžiamas... ir t. t. [10]). Dvynukų pagimdymas visur laikomas buvo smurtu ir didžiausiu pažeminimu. Kai kuriose šalyse (Afrikoje) moterį žudydavo drauge su jos pagimdytais dvynukais. Australijoje vieną iš dvynukų tėvai užmušdavo.

Pažvelkime į individualines reakcijas. Nors valstybės ir turėjo savo įstatymus, kodeksus, teismus, bet šalia to egzistavo ir vystėsi privati žmogaus reakcija. „Jeigu kas užmuša sugautą „in flangranti" meilužį, tai jis nieko blogo nepadaro, o tik nubaudžia paleistuvį už begėdiškumą" [11]). Individualinę žmogaus reakciją dažniausiai sukeldavo: vagystė, kūno sužalojimas, garbės įžeidimas ir svetimoterystė. Jau gyvuliuose pastebime reakcijos momentus, kai nuo jų norime atimti ar pavogti kokį nors daiktą, o ypač maistą. Čia veikia savo gyvybės palai-

[10]) Tagancev: O priest. protiv žizni, 44—5.
[11]) Karst; Rechtes 87.

kymo instinktas. To pačio instinkto įtakoje ir žmogus reaguoja į vagystes. Kūno sužalojimas sukelia skausmą, o tuo pačiu pažadina neliečiamybės instinktą ir nuskriaustojo reakciją. Šitos rušies reakcija ilgus amžius nebuvo baudžiama, bet kerštautojas buvo įpareigotas savo reakcijos objektui apie kerštą iš kalno pranešti. Pranešimas šitaip skambėjo: ... *„taip, saugok savo sveikatą ir gerklę namie ir kiekvienoje vietoje, nes turi manyje priešą tol, kol savo keršto tavimi ir tavo gerkle nepasotinsiu“* [12]). Tas pats neliečiamybės instinktas veikė ir garbės įžeidimą.

Dabar apie neištikimybę moterystėje. Čia reakcijos akstinas priklauso nuo to, kokiame santykyje moteris yra su vyru. Kol moteris buvo laikoma vyro nuosavybe, tol reakciją dėl neištikimybės sukeldavo tas pats instinktas, kaip ir vagystė. Kai vyras tapo moteriškės valdovu, tai neištikimybė buvo reakcijos akstinu, nes įžeizdavo vyro garbę. Štai pavyzdžiai: Pagal islamą moteris yra Dievo dovana vyrui, kitaip sakant, moteris yra vyro turto dalimi. Germanų tautoje buvo įsivyravęs paprotys skolinti nakčiai savo žmonas ypatingai gerbiamiems svečiams. Kas paimdavo žmoną be vyro žinios, tas įžeizdavo jo garbę. Čia vyras yra jau žmonos valdovas, viešpats.

Ilgainiui valstybė ir individualioms reakcijoms pritaikė įstatymus. Kad užkirstų kelią sauvaliavimui, valstybės nustatė taksas, t. y., kiek nusikaltėlis turi sumokėti už kiekvieną kūno sužalojimą ar šiaip skriaudą. Reikia pažymėti, kad Lietuvos Statutas vienas pirmųjų numatė šitokį reikalo sutvarkymą. Jis, pvz., numato, kiek nusikaltėlis nuskriaustajam turi sumokėti už galvos perskėlimą, šonkaulio išlaužimą, barzdos išpešimą ir t, t. [13]).

Reikia pastebėti, kad keršto kova negali būti įvykdyta, kur šalys yra nelygios jėgos arba viena nuo kitos priklausomos. Negalima sau įsivaizduoti susirėmimo valdovo su savo pavaldiniu. Tas pats yra ir su santykiais tarp tėvo ir šeimos. Abisinijoje tėvas gali savo vaikus parduoti ar užmušti, jam priklauso visas vaikų turtas ir uždarbiai [14]). Daugelyje kraštų šeimos galvai priklausė sprendimas, ar naujagimis turi gyventi. Fridmanas aprašinėdamas tėvų ir vaikų santykius Žemaitijoje, įrodo, kad dar netolimoje praeityje tėvo valdžia buvo neaprėžta. Tėvas negalėjęs priversti tik sūnaus vesti ar dukters tekėti, nes šioje srityje priešinosi bažnyčia. Pas totorius tėvas buvo tokioje pagarboje, kad, kai jis įeidavęs į pirkią, tai visa šeima turėdavusi atsistoti, o kai jis valgydavęs drauge su šeima, tai visa šeima turėdavusi stovėdama valgyti. Pagal Lex Julia de adulteriis, tėvas turėdavęs teisę užmušti savo dukterį, sugautą „in flagranti“, jeigu prieš tai pasisekdavo jam užmušti jos meilužis.

Tas pats santykis buvo vyro ir žmonos. Tai matėme jau iš anksčiau paduotų pavyzdžių. Tas santykis pasikeitė moterų naudai tik nuo Mahometo laikų ir jo mokslo įtakoje. Bet moteris nors jau mažesniam laipsnyje, pasiliko ir toliau vyro verge. Negalima to santykio kitaip pavadinti, jeigu paimsime domėn, kad kai kuriose tautose, o ypač negruose moteris neturėjusi teisės pažvelgti vyrui į akis, o kai kokiu nors reikalu kreipdavosi į vyrą, tai turėjusi keturiomis prie jo rėplioti [15]). Tokiame būvyje kruvinasis kerštas visa to žodžio prasme neįmanomas. Gali, tiesa, kerštas būti, bet tik iš valdovo — vyro pusės. Kai kada įstatymai tiesiog verčia vyrą keršyti. Pavyzdžiui, Malakko saloje, jeigu vyras nenužudo sugautos „in flagranti“ savo žmonos ir jos meilužio, turi mokėti valstybei vadinamą galvos mokestį.

Charakteringas yra dar tas momentas, kad kiekvienas valdovas, koks jis bebūtų: tėvas, grupės viršininkas, vyras, mokytojas, kunigaikštis, pagaliau ir visa valstybė stengdavosi amžių būvyje įsigyti daugiau valdžios, o ypač savo pavaldinių teisimo ir baudimo srityje. Viduramžiais Lietuvoje ir Lenkijoje svarbesnius nusikaltimus, pvz., politinius, žmogžudystes ir t. t. teisdavo patys kunigaikščiai ar monarchas. Šių dienų įstatymuose yra numatyta nusikaltimų daug daugiau negu būdavo senovėje, bet priešingai, šių dienų bausmės yra neįvairios, bemaž visi civilizuotų valstybių įstatymai ir kodeksai numato tik pinigines bausmes, areštą, kalėjimą ir tik išimtinais atsitikimais mirties bausmę, o tuo tarpu senovėje buvo banicija (trėmimas), amžinos tamsybės, užmūrinimas, kūno sužalojimas, apakinimas, mirties gi bausmė dar įvairesnė: galvos nukritimas, akmenimis užmušimas, gyvo į žemę užkasimas, paskandinimas, ant laužo sudeginimas, laukinių žvėrių sudraskymas, pusiau perplėšimas, ant

[12]) Pawiński, O odpowiedzi, 393.
[13]) Lietuvos Statutas. 31, 177.
[14]) Sawicki, Studja nad Abisyniją, 135.
[15]) Pgl. Sawickį.

smailo kuolo užbėdimas (taikoma moterims) ir nukankinimas. Vėliau, nors kunigaikščiai bylos ir nenagrinėdavo, bet bausmės paskyrimas jiems priklausydavo. Tų pačių momentų užsiliko ir mūsų laikais, pvz., monarchijose teismas duoda savo sprendimą monarcho vardu, nors apie tą bylą karalius, caras ar imperatorius ir girdėti negirdėjo. Taigi valdovas stengdavosi įsigyti daugiau teisių savo pavaldinių teisme, o tuo pačiu identifikuodavo aukščiausiąjį teismą su savo asmeniu. Tai rodo šitoks pavyzdys. Anglų parlamentas karaliaus įtakoje išleido 1541 m. šitokį įstatymą: „kiekviena moteris, nežiūrint kokios ji bebūtų kilmės, bus nubausta mirtimi, jeigu stengsis, kad karalius ją vestų, o tuo pačiu metu bus liudininkais ar jos pačios prisipažinimu įrodyta, kad jau nėra skaisti. Tokia moteris bus teisiama ir kaltinama, kaip už valstybės išdavimą!" Tas įstatymas buvo išleistas todėl, kad karalius Henrikas VIII, septynius kartus besiskirdamas su žmonomis, persiskyrimo priežastis paduodavo, esą jo žmonos tekėdamos nebuvusios skaisčios. Mirties bausmė buvo numatyta ir tam žmogui ar žurnalistui, kuris galėtų viešai dėl karaliaus persiskyrimų priežasties abejoti.

Prie reakcijų iš valdovo pusės reikia priskirti bažnytinės vyriausybės reakcijas savo tikinčiųjų atžvilgiu. Kunigų luomas, kokio bebūtų jis tikėjimo, visur ir visada stengėsi vaidinti tarpininko vaidmenį tarp Dievo ir tikinčiųjų, o tas buvo jau akstinu imti į savo rankas teisėjo funkcijas kai kuriuose nusikaltimuose. Bažnytinei jurisdikcijai jau nuo senų laikų priklausė: erezijos, atšalimas nuo bažnyčios, paskolos dėl procentų, šventvagystės, neištikimybė, bigamija; be to, vadinami nusikaltimai maišyti: žmogžudystė, vagystė, padegimas, apkalbėjimas, dvikova ir t. t. Pirmykštės bažnytinės bausmės buvo švelnios: iškeikimas, pašalinimas iš bažnyčios (izraelitų iš sinagogos), įvairios fizinės bausmės ir t. t. Vengrijoje, kai tikintysis neidavo šventadienį į bažnyčią, dvasininkas turėdavęs teisę primušti jį per veidą, o jeigu tas nepadėdavo, nuskusti jam galvą [16]). Lietuvoje charakteringas buvo šitoks bažnyčios parėdymas: „Kas šventadienį neis į bažnyčią, arba, Dieve apsaugok, eis šventadienį į mišką su šautuvu ar su kirviu arba taip pat grybų, uogų ir riešutų rinkti, už bausmę gaus 45 smūgių virve ir turės sumokėti parapijos bažnyčiai 3 svarus vaško".

[16]) Maciejowski, Hist. pr. słow., 230.

Tos pačios rūšies reakcijas matome tarp pono ir baudžiauninkų. Trakų apskrityje sodietis už pasivėlinimą į darbą gaudavo 15 virvės smūgių. Kauno apskrityje, kai vieną kartą baudžiauninkai nepaklausė pono ir nėjo laukuose kasti nusausinimo griovių, už bausmę gavo visi po 50 virvės smūgių ir turėjo sumokėti po 5 talarus. Viena dvarininkė 1696 m., sugavusi du savo pabėgusius baudžiauninkus, atėmė visą jų turtą, nuteisė juos per mėnesį dvaro bokšte kalėti ir išleido parėdymą, kad ateityje baudžiauninkas, kuris drįs bėgti, o bus sugautas ir į dvarą atvestas, bus pakartas.

Valdovo reakcijas su pavaldiniais sutinkame ir auklėjimo — mokymo srityje. Senovės Romoje ir Atėnuose, o ypatingai Spartoje, fizinės mokinių bausmės ir rykštės plačiai buvo vartojamos. Ta pati pedagoginė metodė buvo priimta ir viduramžiais. Apie tos metodės vartojimą viduramžiais rašo Bruno. Autorius, aprašinėdamas švento Vaitiekaus gyvenimą, šitaip tas metodes vaizduoja: „Kada mokytojas palikdavo mokinius vienus, o berniukai, kaip paprastai linkę šposauti, imdavę išdykauti, tada ir šventas Vaitiekus visą dieną su jais dūkdavo. Kai vėliau, mokytojo paklaustas, nei vieno žodžio iš perskaitytos „lekcijos" nesuprato, buvo smarkiai įpykinto mokytojo rykštėmis plakamas ir tik kai trimis kalbomis rėkdamas „leisk mane", galėjęs puikiausiai išversti nes tas „lekcijas", kurių prieš tai nebuvo ir skaitęs". Reikia pažymėti, kad viduramžiais rykštės priklausė prie būtino mokyklos inventoriaus. Kartą per metus visa mokykla eidavo į mišką rykščių rinkti, kad jų užtektų ilgesniam laikui. Rusijoje šitoji metodė užsiliko iki mūsų laikų. Ten plačiai buvo vartojamas auklėtojų posakis: „Jeigu mokiniui negalima proto įvaryti tiesiai į galvą, tai reikia jį varyti per užpakalį". Rusijoje šitoji reakcija buvo tuo keista, kad ją galėjo visai legaliai taikyti vyresnių klasių mokiniai savo jaunesniems draugams. Kai mokytojas išplakdavo vyresnį mokinį, tai jis, kad apsigintų nuo savo draugų ir nuvarytų ant kito pyktį, plakdavo už įvairius prasikaltimus jaunesnius mokinius. Mokinys turėdavęs teisę duoti jaunesniam draugui tik dešimts kirčių, bet kadangi dėl dešimties kirčių neapsimokėdavo jaunesnio mokinio nurengdinėti, tai, progai pasitaikius, duodavo jam ir už ateities nusikaltimus [17]).

Skaudžiausia tos pačios rūšies reakcija buvo

[17]) Zapiski Rostislavleva, 1892 m.

BR. RAČINSKAS

Kominterno siekiai ir keliai

Pereitų metų pabaigoje bolševikai iškilmingai atšventė savo valstybės dvidešimtmetį. Ta proga norisi pažvelgti, ko siekė ir siekia Kominternas.

Bolševizmo kūrėjas Leninas gyvai dalyvavo 1914—1916 metų antimilitarinėje akcijoje ir visu griežtumu puolė antrąjį internacijonalą, prikišdamas jam tam tikrus patrijotizmo antspalvius. Jis siūlė tai pakeisti tikrų marksistų, revoliucijonieriškai nusiteikusių, sąjunga. Leninas tikėjo, kad Didžiojo karo pabaiga tikrai bus tinkamu momentu sukelti socijalinius perversmus Vakarų Europoje. To siekdamas Leninas siūlė ir reikalavo sutelkti ir sumobilizuoti visus marksistus vienon stiprion grupėn.

Staigus cariškojo režimo puolimas ir kilusi Rusijoje 1917 m. revoliucija davė progą bolševikams susitvarkyti taip, kaip jie norejo. Jie sutelkė visas pajėgas sutvarkyti naujais pagrindais porevoliucinę Rusiją ir dėl to kuriam laikui pasitraukė iš tarptautinės veiklos. Vėliau Leninas priejo išvadą, kad gali įvykti pasaulinė revoliucija. Įvykę perversmai Vokietijoje, Vengrijoje ir Austrijoje patvirtino Lenino viltis, kad kariška krizė prives prie revoliucijos pergalės, o tą procesą pagreitins Sovietų valdžia. Taip pat Leninas buvo tikras, kad tikėti ir remtis buržuazinių valstybių draugiškumu esą negalima, nes tik perversmai tose valstybėse galį apsaugoti Sovietus nuo jų užpuolimo bei intervencijos.

Tuo tikslu bolševikai nusprendė įkurti naują revoliucijos komunistų internacijonalą, kurį įpareigojo plėsti veikimą visuose kraštuose ir įgyvendinti ten revoliucijos idėjas. 1919 m. įkurtam III-jam internacijonalui rūpėjo pirmoje eilėje paimti revoliucijos judėjimą į savo rankas ir valdyti taip, kaip reikalauja komunistinė idėja bei bolševikų siekiai ir interesai.

Tačiau netrukus tas revoliucijos impetas užlūžta. Dingsta komunistiniai efemeridai Bavarijoje, Vengrijoje, o revoliucijos judėjimas kitose valstybėse įgauna legalios kovos formą ūkiškoje ir politinėje platformoje. Bet ir šie reiškiniai pamažu ėmė mažėti, nes valstybės suprato komunizmo povojų ir padarė savo kraštuose tam tikras ekonomines ir socijalines nuolaidas.

Neatsiekę tuo keliu komunistiško trijumfo, bolševikai ėmė ieškoti to priežasčių. Prieita iš-

---

laikoma iš Dievo pusės. Žmonės galvojo, kad Dievas už kiekvieną blogą darbą ar nuodemę keršija. Orzechowskis apie kažin kokią piktžodžiautoją moterį šitaip rašo: „Ko gi kito toji „filia latronis“ (latro duktė), toji Lenkijos latrė, kuri visą Jėzų Kristų ir Jo galvą ir kitas Jo kūno dalis išniekino ir išpiktžodžiavo, gali laukti? Už šitą smurtą Dievas visiems mums atsiųs „virgam Assur“, tai yra turką, kuris šiandien Babiloniją valdo. Kam gi kitam Dievas siųstų į pasaulį tą Babilonijos karalių ir duotų jam į rankas tą aštrų kardą, jeigu ne tam, kad jis keršytų mums už Dievui padarytas skriaudas“ [18]).

Racijonalizuojamos buvo ne tik kolektyvinės reakcijos, bet ir individualinės. Stiprėjant valstybei, toji racijonalizacija pasireiškė įvairių statutų, kodeksų ir paskirų įstatymų išleidimu, kuriais sunormuota visos gyvenimo sritys, kurias prieš tai tvarkė ir sankcijonavo įvairios, anksčiau sakytos, reakcijos. Valstybės ingerencija reiškėsi įvairiose srityse įvairiai: vienur atrodo, kad valstybė panaikino reakcijas savo nuolaidumu ir prisiderinimu, kitur vėl griežtumu, o dar kitur pats gyvenimas jas panaikino. Reakcijos pono su baudžiauninku išnyko, panaikinus baudžiavą. Auklėjimo reakcijos išnyko arba pakeitė savo formą, pakeitus pedagoginius metodus. Bažnytines reakcijas valstybė nuo senų laikų stengėsi panaikinti ar sumažinti jų reikšmę, bet atskiros tam kovos neskelbė, nes bijojo galingos bažnyčios organizacijos. Šioje srityje valstybei pavyko atsiekti tikslą geruoju, prisigerinimu. Čia vienas iš pavyzdžių. Jogaila išleido 1433 m. šitokį įstatymą: „Kas už nemokėjimą bažnyčiai dešimtinės bus ekskomunikuotas ir savo nuodemėje tvers daugiau, kaip vienerius metus, visas jo turtas—judomas ir nejudomas bus konfiskuotas“. Reagavimą, kaip matome, perėmė valstybė. Kituose

[18]) Orzechowski, Quincunx.

vada, kad persilpna buvusi tos akcijos vadovybė. Imtasi pertvarkymų. Pasaulinei revoliucijai sukelti griežtai suformuota III-čiojo internacijonalo strateginiai dėsniai ir imta stengtis revoliucijonieriškai nuteikti paskiras tautas bei visuomenes.

1920 metais įvyksta Kominterno kongresas. Šitame kongrese išdirbta smulkūs veikimo planai, kurie nutarta griežtai vykdyti. Ši sistema buvo paremta Lenino suprastomis marksizmo doktrinomis ir patirta praeityje praktiką.

Svarbiausi Kominterno tikslai ir siekiai: 1. Revoliucinė veikla ir galutinis jos tikslas sukelti įvairiuose kraštuose ginkluotus perversmus. 2. Patraukti darbo ir liaudies mases, prisitaikant prie jų specifiškų reikalavimų. 3. Spekuliuoti tautiniais jausmais ir išnaudoti juos savo tikslams.

Tiems tikslams vykdyti sutvarkytas veikimo aparatas energingai imasi darbo. Klasių kova, laikinai aptilusi, vėl ima aštrėti visoje Europoje. Daugelyje kraštų atsiranda komunistų partijos, sutelkdamos didelę darbo žmonių dalį. Lygegrečiai tos partijos išnaudoja pokarinį sunkų ūkiškąjį ir socialinį būvį ir sukelia valstybėse dideles audras, pvz., Italijoje ir Vokietijoje. Kominterno vadai tikėjo, kad pokarinė krizė gali būti išnaudota visuotinei revoliucijai. Be to, jie tikėjosi, vykdant Versalio traktatą, sukiršinti valstybes ir sukelti dar ir politinę krizę, kuri taip įkarštintų valstybių santykius, kad būtų galima dirva revoliucijai.

Teritorijalinis ginčas Prancūzijos ir Vokietijos, piniginė inflacija Vokietijoje, Lenkijoje ir Balkanų valstybėse taip įelektrino atmosferą, kad komunistai pradėjo tikėti savo pergalę Europoje.

Ypatingą akciją Kominternas nukreipė ir Vokietiją. Revoliucija tenai kabojo kaip ant plauko, o Maskva jau buvo paruošusi net vyriausybę iš Vokietijos komunistų su Radeku priešakyje. Tačiau visa tai dėl padarytų klaidų jiems nepavyko, lygiai, kaip nepavyko padaryti perversmai Bulgarijoje, Estijoje ir kitur.

Po šių nepasisekimų Maskva įsitikino, kad savo planų pokarinių komplikacijų dirvoje napraves. Komunistinis judėjimas pergyvena krizę. Be to, dar tuo metu miršta vyriausis komunistų šulas—Leninas.

Kyla kova dėl paveldėjimo. Susiduria dvi priešingos sau asmenybės—Trockis ir Stalinas. Trockio tezė—parmanentinė revoliucija. Stalinas gi galvojo, kad socializmas galima įgyvendinti ir vienoje valstybėje. Kad komunizmo trijumfas turi būti pasaulinis, su tuo sutiko abudu — Trockis ir Stalinas.

Jie ginčijosi beveik tik dėl priemonių tam atsiekti. Trockis stengėsi įrodyti, kad pasaulinis kapitalizmas yra dar stiprus ir jo pradėtoji prieš

---

atsitikimuose valstybė, negalėdama iš bažnyčios atimti teismo funkcijų, išleido įstatymą, kad visose bylose nuo bažnytinių teismų yra apeliacija į valstybinius teismus. Tuo būdu bažnytinės jurisdikcijos reikšmė sumažinta ir duota kelias tolimesniam jo vystimuisi. Prūsuose išleistas 1873 m. įstatymas nustato, kad visos bažnytinės bylos priklauso karališkam tribunolui. Tiesa, pas mus iki šiol dar egzistuoja vyskupijų teismai, bet jų reikšmė yra labai maža ir savo funkcijomis jie yra daugiau panašūs į profesijos disciplinarinius ar garbės teismus. Pirmykštė bažnytinė reakcija valstybiniam įstatyme įvairiai skamba. Lietuvos Statute pasakyta: kad būtų užkirstas kelias ir svetimoterystei, kuria ne mažiau ir Dievas yra įžeidžiamas, reikia nusikaltelį bausti nosės, ausų ir burnos apipjaustymu ir iš miesto ištrėmimu [19]). Tas pats tonas reiškiasi ir valstybinių teismų sprendimuose. Lenkijos teismo sprendimas 1725 m. šitoks: „Kad ateityje šventvagystės mieste nesiplėstų, nuteisiame nusikaltėlį už miesto lauke pakarti, kur jis turi visą valandą kaboti, o paskui jo lavoną toje pačioje vietoje ugnimi sudeginti". Sprendimai, matome, yra griežti, bet aiškiai juose reiškiasi ir bažnyčios bei tikybos reikalų gynimas. Be to, pirmykštės racijonalizuotos, valstybės skiriamos, bausmės tikslas yra ne pataisyti nusikaltėlį, bet atbaidyti kitus nuo nusikaltimo, todėl tos bausmės yra žiaurios. Vėliau, įvairių filosofų ir teisininkų teorijų įtakoje, imta bausmės švelninti ir jų tikslus modifikuoti. Šių dienų įstatymai, pavyzdžiui, mirties bausmę numato tik keliems nusikaltimams ir tai, jeigu nėra jokių nusikaltelį pateisinančių aplinkybių. Be to, šių dienų bausmės tikslas yra visų pirma pataisyti patį nusikaltėlį, garantuoti saugumą ramiems piliečiams, o jau antraeilis tikslas yra pavyzdis kitiems.

[19]) Lietuvos Statutas, sk. XIV, str. 30.

komunizmą kontrofenzyva bus kenksminga komunistiniam judėjimui ir Sovietų valstybei. Tam pavojui išvengti Trockis siūlė nuolatos šachuoti buržuazines santvarkas revoliucijomis. Dezorganizuoti vidujinį kapitalistinių valstybių gyvenimą, kas galop privestų prie visotinės revoliucijos. Trockis galvojo, kad tik darbininkai yra pribrendę pasisavinti socijalizmo dėsnius, todėl miesto proletarijatas esą reikia priimti komunistų organizacijon. Trockis laikė Sovietų valstybę kaipo ginkluotą rezervuarą sukelti įvairioms komlikacijoms Europoje ir kituose kraštuose.

Tuo tarpu Stalinas galvojo, kad kapitalizmo stabilizacija nėra potvari, o laikas veikia nuolatos komunizmo naudai. Pagal Staliną Sovietų valstybės vidaus susitvarkymas bus pavyzdys ir drauge ugdys revoliucijos idėjas kituose — buržuaziniuose kraštuose. Įgyvendinus šias reformas, Sovietų valstybė taip bus stipri, kad jokios intervencijos nebus baisios, o reikiamu momentu galima bus net ginkluota pajėga viską išspręsti pasaulinės revoliucijos naudai.

Be to, Stalinas kovojo su Trockiu dėl to, kad postarasis tvirtino, jog SSSR. turi priklausyti Kominterno interesų ir kad reikia be paliovos šturmuoti kitas valstybes.

Šis būdas, anot Stalino, galįs išeikvoti daugelį jėgų ir net galį svetimieji sunaikinti vienintėlę komunizmo gūžtą. Dėl to siūlė pirma sustiprinti Sovietų valstybę, paruošti ir sutaupyti tiek jėgų, kad vienu smūgiu galėtu komunistai savo siekius įvykdinti. Tuo tarpu esą nereikia snausti, bet aplinkiniu keliu atakuoti kitų valstybių jautriausias pozicijas. Komunistinė veikla, anot Stalino, turi tampriai koordinuotis su Sovietų valstybės vidaus reikalais ir diplomatine akcija.

Stalino pažiūros nugalėjo. Kitaip galvojantieji nutildyta jėga. 1924 metais įvyksta naujas Kominterno kongresas, kuriame vėl nustatomos komunistinės akcijos gairės bei strateginiai punktai. Bolševikai galvojo, kad jau pokarinė revoliucijos krizė praėjo, tačiau teritorijaliniai ginčai ir neapykanta tautose dar žymiai reiškiasi.

Dėl to Kominternas vėl nukreipė savo ataką į Vokietiją. Čia jie matė patogią dirvą, kurioje norėjo išvystyti savo akciją, nes Vokietijoje buvo didelės proletarijato, bedarbių masės ir šiaip nepatenkintų savo būviu.

Kita sritis, kurią Kominternas stengėsi užkariauti, tai agrariniai klausimai. Čia jie skleidė masėse šūkius reikalauti žemės reformos ir drauge šioje plotmėje skiepyti socijalistines idėjas ar sukelti vidujineme valstybių gyvenime nepasitenkinimą esama padėtimi. Toliau planingai plėtė Kominternas savo veikimą kolonijalinėse valstybėse, ypatingai jų dominijose. Čia jam rupėjo sutriuškinti didžiųjų valstybių galybę, agituojant tų dominijų žmones prieš metropolijas. Tiesioginius savo tikslus slepė ir nudavė esą jam rūpi tųjų tautų laisvė. Daugiausia buvo stengtasi veikti Kinijoje ir Indijoje, nes komunistai galvojo, kad laimėjus kovą tokiuose dideliuose žemės plotuose, bus atsiekta pusė tikslo, o revoliucijai tada net ir stipriausios kapitalistinės pajėgos atsispirti negalės. Tačiau jiems tai nepavyko padaryti. Prieita išvada, kad kapitalizmas turi dar tvirtus pagrindus. Dėl to imtasi vėl paruošiamųjų darbų. Paskelbta Stalino penkmetis. Šiame laikotarpyje patys Sovietai turėjo tvirtai įsistiprinti visose gyvenimo srityse.

Apie 1929 metus sukrečia pasaulį sunki ekonominės krizė. Ji paliečia net stipriausius ekonomiškai kraštus — Ameriką ir kitas valstybes.

Kominternas vėl gauna vilties šią padėtį išnaudoti savo tikslams. Bando paimtis į savo rankas didžiulės bedarbių mases ir nuteikti komunistinėmis bei revoliucinėmis idėjomis. Tačiau Sovietai viena užmiršo, kad revoliucijos įtempimas didėja lygegrečiai su pakenčiamu žmogaus būviu, o nyksta, kada yra ekonominė depresija. Čia atrodo keista, bet tai yra geležinis socijologijos desnis. Žmogus, neturėdamas darbo, ieško uždarbio bent duonos gabalui ir bijo visko, kas galėtų užrūstinti valdžią bei darbdavį, nuo kurios malonės jis priklauso. Tas pasitvirtino ir 1929—1931 metais beveik visuose kraštuose. Nors komunistinių blokų mandatų skaičius į parlamentus pašoko, ypač Vokietijoje, Prancūzijoje ir Čekoslovakijoje, tačiau didesnio darbininkų sąjudžio niekur beveik nebuvo.

Po šių mėginimų Kominternas nusilpsta, o drauge ir SSSR padėtis tarptautinėje arenoje pablogėja. Vokietijoje paima valdžią natijonalsocijalistai, griežtai nusiteikę prieš komunizmą. Japonijoje taip pat smarkiai įsigali imperijalistinis elementas. Stalinas pabūgsta nepatogiu laiku karo ir pradeda reklamuoti pacifizmo šūkius, o tuo prisidengęs ir toliau ruošia nau-

P. VIŠČINIS

Spaudos įstatymai Lenkijoje

Spauda yra ne tik viešosios nuomonės reiškėja, jos organas, bet taip pat viešosios nuomonės formuotoja, tautos ir visuomenės ugdytoja.

Bet kad šiuos reikšmingus uždavinius spauda galėtų atitinkamai atlikti, kad ji visuomenę tikrai gaivintų ir šviestų, o ne migdytų ir tamsintų, kad ji sudarytų kultūros ir pažangos variklį, o ne stabdį, jai būtinai reikalinga laisvė.

Spaudos laisvės problema yra ne tiek teisiško, kiek politiško pobūdžio. Ji yra glaudžiai susijusi su pagrindiniais visuomenės ir valstybės santvarkos dėsniais, o ypač su valdymo metodėmis, valstybės tikslais ir tendencijomis.

Dabartinėse valstybėse spaudos reikalai tvarkomi specialiais spaudos įstatymais. Vienos valstybių pripažįsta spaudai visišką laisvę, kitos laikosi apréžtos spaudos laisvės dėsnio, o trečios visiškai panaikino spaudos laisvę. Šiuo metu prie pirmosios valstybių grupės priklauso Anglija, Prancūzija, Šveicarija, Švedija, Danija, Čekoslovakija, Belgija, Olandija ir kitos, prie antrosios—Italija, Portugalija, Lenkija, Vengrija, Austrija, Lietuva ir Latvija, o prie trečiosios — Sovietų Rusija ir Vokietija.

Pažymėtina tačiau, kad spaudos įstatymai ne visuomet sudaro sprendžiamąjį veiksnį dėl spaudos laisvės. Kaip visur, taip ir spaudos srityje dažnai gyvenimo praktika neatitinka teoriją, nesiderina su ja. Ne tik praeityje, bet ir gyvenamajame laikotarpyje turime visą eilę faktų, kad įstatymuose valstybė skelbia spaudos laisvę, o gyvenime nė šešėlio tos laisvės sutikti negalima. Praktikoje spaudos laisvė ne tiek varžoma įstatymais, kiek tendencingu tų įstatymų taikymu.

Lenkija iki šiol neturi vienodų visam savo valstybės plotui spaudos įstatymų. 1930 m. vasario 12 d., paskelbus 1927 m. rugsėjo 19 d. Seimo nutarimą, kuriuo buvo panaikinti Valstybės Prezidento dekretai spaudos reikalais, nuo 1930 m. vasario 28 d. vėl ėmė veikti trejopi

---

jus savo planus. Viskam užtušuoti įstojo net į Tautų Sąjungą ir vaidino lojalų tarptautinės bendruomenės narį. Pradėjo vesti propagandą ir skiepyti visam proletariškame pasaulyje solidarumą, o SSSR paskelbė tarptautinio proletarijato tėvyne. Svarbiausias reikalas dabar buvo sugriauti hitlerišką Vokietiją ir įgyvendinti po to komunistinę santvarką. Buvo paspausta visi diplomatiniai mygtukai, bet sukurti antivokišką bloką Litvinovui nepavyko. Dabar Stalinas vėl įkinkė darban Kominterną ir pradėjo vesti smarkią antifašistišką propagandą.

1935 metais komunistų kongrese nustatyta naujas veikimo planas ir jis aprobuota. Pradėta dabar steigti vadinami liaudies frontai. Liaudies frontai remdamiesi Kominterno programa ir direktyvomis turėjo sujungti visus kairiuosius bei socijalistinius elementus į viena ir kovoti visu griežtumu su fašizmu, skelbdami laisvės ir demokratizmo idealus. Liaudies frontai, siekdami savo tikslų, turėjo nevengti net bendradarbiavimo su katalikiškomis bei tautiškomis organizacijomis, pvz. Vokietijoje ir Ispanijoje.

Trockis šitokiai politikai buvo priešingas. Jis galvojo, kad galimas yra tik darbo žmonių bendras frontas. Tuo tarpu gi bendradarbiavimas su nesocijalistinėmis grupėmis ir simuliavimas savo šūkių gali nusilpninti socijalistines pajėgas bei revoliucijos judėjimą.

Trockio šalininkai ypatingai pasireiškė Ispanijoje, kur jie ne vieną Maskvos direktyvą ten suparaližavo. Stalinas tiesiog pradėjo siusti ir paskelbė griežčiausią kovą. 1935 metais įvyksta „čystka" visoje komunistų partijoje. 200 tūkstančių pašalinta iš privilegijuoto komunistų fronto. 1936 ir 1937 metais prasideda eilė politinių bylų. Sušaudomos pasižymėjusios ir garsios asmenybės — Bucharinas, Kamienievas, Zinovievas, Radekas, Jagoda, Tuchačevskis ir tūkstančiai karininkų. Mūsų akimis žiūrint keista ir nesuprantama, kaip galima taip nieku laikyti žymius vienetus. Stalinas gi tą pateisina, remdamasis Markso doktrinomis, pagal kurias politinės žudinės, jei tai reikalinga klasės gerovei, beatodairos reikalingos ir tai negalima vadinti žudynėmis, bet pašalinimų iš pasaulio vienetų ar tai milijonų, kenksmingų tajai klasei. Žmogaus nužudymas—tai tik jo likvidacija, privertimas dau-

spaudos įstatymai: 1) buvusiose Rusijos valdžioje srityse a) 1919 m. vasario 7 d. dekretas apie laikinąsias spaudos taisykles ir b) 1919 m. vasario 7 d. dekretas apie laikinąsias spaustuvių ir spausdinių sandėlių taisykles, 2) buvusiose Austrijos valdžioje srityse a) 1862 m. gruodžio 17 d. spaudos įstatymai, b) 1868 m. spalių 15 d. spaudos įstatymai ir c) 1894 m. liepos 9 d. spaudos įstatymai, 3) buvusiose Prūsų valdžioje srityse — 1874 m. gegužės 7 d. spaudos įstatymai.

Šie spaudos įstatymai yra įvairių valstybių santvarkų ir jų valdymo sistemų nuotrupos. Neturėdami bendro pagrindo, kai kuriuos spaudos reikalus jie sprendžia labai įvairiai. Nevienodus nustato jie dėsnius, kurių reikia laikytis, norint išleisti kokį nors spausdinį. Taip pat nevienodos pagal juos represinės metodės.

Štai kaip atrodo svarbiausi spaudos reikalai šių įstatymų šviesoje:

a. Spaudos laisvė. Buvusiuose Rusijos valdžioje plotuose veikiantieji spaudos įstatymai skelbia, kad spauda yra laisva. Pagal juos spaudos laisvė gali būti varžoma tik baudžiamojo kodekso nuostatais ir kitais įstatymais.

Buvusiuose Prūsų valdžioje plotuose veikiantieji spaudos įstatymai sako, kad spaudą gali varžyti tik šių įstatymų arba juose numatytų kitų įstatymų dėsniai.

Buvusiuose Austrijos valdžioje plotuose veikiantieji spaudos įstatymai tiesioginiai, betarpiškai apie spaudos laisvę nieko nesako. Bet spaudos laisvės ribos galima nustatyti, nes ir juose yra pasakyta, jog santykis su spauda turi būti reguliuojamas tik pagal šiuos spaudos ir veikiančius baudžiamuosius įstatymus, jei šiuo įstatymu jie nepakeičiami.

Lyginant šias spaudos laisvės deklaracijas, tenka pažymėti, kad prūsų ir austrų spaudos įstatymai [1]) pripažįsta didesnę spaudai laisvę, negu 1919 m. dekretas. Pagal prūsų ir austrų įstatymus spaudos laisvė gali būti varžoma tik tų įstatymų, kurie yra numatyti spaudos įstatymuose, o 1919 m. dekretas leidžia varžyti spaudą visais įstatymais.

Dar giliau įžvelgus į šias spaudos laisvės deklaracijas, reikia konstatuoti, kad jos yra visiškai be prasmės, be didesnės reikšmės. Dėsnis, kad spaudos laisvė gali būti aprėžta tik įstatymuose numatytu būdu, nieku nevaržo valdžios. Jeigu būtų įvesta net cenzūra, minėtas dėsnis galėtų likti. Dar daugiau. Toks spaudos laisvės dėsnis galėtų būti įrašytas net cenzūrą įvedančiame įstatyme. Juk cenzūra taip pat tik įstatymu įvedama.

b. Spausdiniai. Veikiantieji spaudos įstatymai nurodo spausdinių rūšis, kurių išleidimą reguliuoja minėti spaudos įstatymai.

Pagal 1919 m. dekretą spaudos įstatymai apima mechanišku ar chemišku būdu spausdinamas platinimo tikslais įvairias knygas, brošiūras, laikraščius, plakatus-skelbimus, atskiras korteles, gaidas, piešinius, planus ir žemėlapius.

Prūsų spaudos įstatymai apima ne tik spaustuvėje spausdinamus leidinius, bet taip pat visus tuos, kurie yra spausdinami mechanišku ar chemišku būdu ir skiriami platinti. Be to, spaudos įstatymai apima paveikslus su parašais ir be parašų bei muzikalijas su tekstais arba paaiškinimais.

Austrų spaudos įstatymai apima spaustuvėse

---

giau nekenkti. Marksas jokio pomirtinio gyvenimo nepripažysta. Stalinas tai vykdo visu griežtumu. Kas drįsta kitaip bent kiek galvoti, apšaujamas išdavišku, šnipu ir fašizmo agentu. Tokius žmonės dvidešimties metų Sovietų valdžios paminėjimo proga Stalinas taip apibūdino: — jie yra nei Dievui žvakė, nei velniui kačerga. Juos reikia likviduoti ir nuo žemės paviršiaus nušluoti.

Atrodo, kad Rusijos masės to privengia, o gal ir tiki Stalino genijališkumu. Jo kultui skiriami skambiausi himnai, puošnūs žodžiai ir audringos melodijos. Yra sukartas jo garbei net himnas: „O didysis Staline, vade tautos, tu, kurs sutvėrei žmogų, kurs žemei davei vaisių, tu, kurs amžius atjaunini". Tuo būdu norima įskiepyti tamsioje liaudyje jo autoritetą, jo nepaprastumą ir tuo laimėti masių pasitikėjimą.

Tačiau reikia pastebėti, kad tuose pačiuose Sovietuose yra kažkas negerai, yra kažkokia krizė. O gal ir čia yra koks nors naujas Kominterno manevras savo tikslams atsiekti. Tai, kas dabar darosi Sovietų Rusijoje sunku suvokti ir suprasti.

---

[1]) Techniškais sumetimais toliau bus vadinama 1) Buvusiuose Rusijos valdžioje plotuose veikiantieji spaudos įstatymai—1919 m. dekretu, 2) Buvusiuose Austrijos valdžioje plotuose veikiantieji spaudos įstatymi—austrų spaudos įstatymais, 3) Buvusiuose Prūsų valdžioje plotuose veikiantieji spaudos įstatymi — prūsų spaudos įstatymais.

spausdinamus leidinius ir tuos literatūros ar meno kūrinius, kurie mechanišku ar chemišku būdu platinami.

Įsiskaičius šiuos spausdinių apibrėžimus, lengva pastebėti, kad minėti spaudos įstatymai priima technišką spausdinio reikšmę, t. y., spausdiniu vadina tai, kas spausdinama spaustuvėse arba kitais mechaniškais bei chemiškais būdais. Toks spausdinių apibrėžimas yra netikslus, nes turinio ir minties atžvilgiu apima labai įvairius, skirtingus spausdinius. O spaudos įstatymų tikslas yra tie spausdiniai kurie a) išreiškia kokią nors mintį, b) tą mintį apsaugoja ir daro prieinamą kitiems, c) leidžiami keliuose egzemplioriuose. Tuo būdu melodijos, tam tikrų spalvų suderinimas neįeina į spausdinių sąvoką, nors ir šie dalykai gali kelti tam tikrus įspūdžius, dilginti jausmus. Sakysim, raudona spalva ar revoliucinė medolija gali būti nusikaltimu, bet niekuomet nebus spaudos nusikaltimu.

Minėtus spausdinius leidžiant, reikalinga prisilaikyti spaudos įstatymų numatytų reikalavimų, kurie ne visur yra vienodi.

1919 m. dekretas reikalauja, kad kiekviename spausdinyje būtų pažymėta įmonė, kurioje jis atspausdintas. Šis dėsnis netaikomas privataus pobūdžio spausdiniams, pvz., vizitinės kortelės, sąskaitų knygutės ir t. t.

Pagal prūsų spaudos įstatymą kiekviename spausdinyje turi būti nurodyta spaustuvė, kurioje jis atspausdintas; be to, platinti skirtuose spausdiniuose reikalinga nurodyti taip pat leidėją arba autorių. Išimtį sudaro tik tie spausdiniai, kurie yra privataus pobūdžio.

Austrų spaudos įstatymai reikalauja spausdinyje nurodyti ne tik spaustuvę bei jos savininką, bet taip pat duotojo spausdinio leidėja. Periodiniuose leidiniuose turi būti nurodytas atsakomasis redaktorius. Šie reikalavimai netaikomi privataus pobūdžio spausdiniams.

Nesilaikantiems šių nuostatų kiekvienas spaudos įstatymų numato tam tikras konsekvencijas, bausmes. Ir taip—1) pagal 1919 m. dekretą administracinė valdžia gali sulaikyti, areštuoti spausdinius ir nusikaltusiems sudaryti teismo bylą; 2) prūsų spaudos įstatymai numato spausdinių konfiskatą ir piniginę pabaudą iki 150 auks.; 3) austrų spaudos įstatymai tokiais atvejais leidžia bausti spaustuvininką 40—400 auks.

Tuo būdu matome, kad ten, kur veikia 1919 m. spaudos dekretas, galima nenurodyti spausdinio leidėjo, o ten, kur veikia prūsų ir austrų spaudos įstatymai, būtinai reikia nurodyti leidėją.

c. Spaudos priežiūra. Pagal veikiančius spaudos įstatymus spauda yra administracinės valdžios arba prokuratūros priežiūroje. Kad minėti veiksniai galėtų patikrinti, a) ar spausdiniai leidžiami pagal numatytus nuostatus ir b) ar spausdinių turinys nesikoliduoja su baudžiamąja teise, spaudos įstatymai reikalauja pristatyti pirmuosius spausdinių egzemplorius spaudą prižiūrinčiai valdžiai. Kaip kituose reikaluose, taip ir šiame veikiantieji spaudos įstatymai nėra vienodi:

1919 m. spaudos dekretas reikalauja, kad spaustuvės vedėjas pirmuosius kiekvieno spausdinio egzemplorius tučtuojau po atspausdinimo nemokamai pristatytų I-jai administracinės valdžios instancijai (starostijai), kuriai priklauso spaudos priežiūra. Kokį skaičių egzemplorių spaustuvės vedėjas turi pristatyti administracinei valdžiai, nustato Vidaus Reikalų Ministerija. Pagal paskutinį Vidaus Reikalų Ministerijos parėdymą reikalinga pristatyti administracinei valdžiai 10 egz. kiekvieno perijodinio spausdinio ir 9 egz. kiekvieno neperijodinio spausdinio. Šie nuostatai netaikomi vad. akcidensiniams spausdiniams, t. y., įvairiems šeimyniniams pranešimams, kvietimams, vizitinėms kortelėms ir t. t.

Pagal prūsų spaudos įstatymą leidėjas turi prisiųsti vieną egzemplorių kiekvieno periodinio numerio administracinei valdžiai tuo metu, kai pradeda ekspediciją. Administracinė valdžia išduoda leidėjui pakvitavimą. Šis dėsnis netaikomas mokslo, meno, prekybos ir pramonės spausdiniams.

Austrų spaudos įstatymai reikalauja, kad kiekvieno parijodinio spausdinio numerio ar sąsiuvinio po vieną egzemplorių spaustuvės vedėjas prisiųstų tuo metu, kai pradeda ekspediciją, administracinei valdžiai ir prokurorui, jei šis yra toje vietoje, kur veikia spaustuvė. Kitų spausdinių po vieną egzemplorių reikalinga prisiųsti minėtoms įstaigoms 24 val. anksčiau, negu pradedama platinti.

d. Spausdinių pardavinėjimas. 1919 m. dekretas sako, kad pardavinėti spausdinius gali kiekvienas pilnateisis pilietis, jei turi tam tikslui atitinkamos administracinės valdžios leidimą. Gatvėse ir aikštėse pardavinėti laikraščius ir kitus periodinius spausdinius galima ir be minėto leidimo. Už spausdinių pardavinėjimą be leidimo spaudos dekretas nenumato jokių sank-

cijų. Tačiau iki šiol veikiantis 1903 m. baudžiamojo kodekso ?97 straipsnis už spausdinių pardavinėjimą be leidimo numato piniginę pabaudą iki 50 auks.

Taip pat ir pagal prūsų ir autrų spaudos įstatymus pardavinėti spausdinius reikalingi leidimai.

e. Laikraščiai. Veikiančiuose spaudos įstatymuose laikraščių apibrėžimas nėra vienodas ir tikslus.

1919 m. spaudos dekretas vadina laikraščiu tą spausdinį, kuris tuo pačiu vardu ir eiline numeracija leidžiamas dažniau, negu keturius kartus per metus. Tuo būdu keturius kartus išeinąs per metus spausdinys nėra laikraštis. Taip pat neskaitomas laikraščiu tas spausdinys, kuris ta pačia antrašte pasirodo nedažniau, kaip keturius kartus per metus, bet neturi eilinės numeracijos. Iš kitos pusės atrodytų, kad sąsiuviniais leidžiami veikalai reikia laikyti laikraščiais, kas nesutinka su tiesa ir nesiderina su tikrąja laikraščių sąvoka. Pagaliau negalima laikyti laikraščiu vienos rūšies veikalų rinkinio, nors tai būtų leidžiama perijodiškai. Tai išaiškino 1916 m. Administracinis Tribunolas Vienoje. Kai vienas pramonininkas ėmė leisti kas savaitė sensacinių nuotykių aprašymus vienu vardu „Jack Teksas", minėtas tribunolas nusprendė, kad tokių leidinių negalima laikyti laikraščiu.

Prūsų spaudos įstatymai laiko laikraščiu tą spausdinį, kuris leidžiamas kartą į mėnesį arba dažniau, nors neregulariai.

Austrų spaudos įstatymai prie laikraščių priskiria tuos spausdinius, kurie leidžiami bent kartą per mėnesį, nors ne regulariai.

Ryšium su šiais perijodinės spaudos apibrėžimais tenka pastebėti, kad laikraščių esmė glūdi turinio aktualume, perijodiškame, nuolatiniame leidime ir straipsnių rinkinyje.

1919 m. spaudos dekretas reikalauja, kad norintis leisti laikraštį paduotų I-mos instancijos administracinei valdžiai (storastijai) deklaraciją, kurioje turi būti nurodyta: a) vieta, kur laikraštis bus leidžiamas, b) laikraščio pavadinimas, jo pobūdis ir apimtis, išėjimo terminas ir prenumeratos kaina, c) vardas, pavardė, gyvenamoji vieta redaktoriaus ir leidėjo, d) spaustuvė, kurioje laikraštis bus spausdinamas. Be to, naujai leidžiamo laikraščio redaktorius turi įteikti tai pačiai valdžiai deklaraciją, kad imasi vesti laikraštį. Šioje deklaracijoje turi būti pažymėta dar, kad redaktorius a) baigė 21 metus, b) yra pilnateisis pilietis ir c) nuolat gyvena Lenkijoje. Jei per 7 d. nuo deklaracijų įteikimo administracinė valdžia neduoda neigiamo atsakymo, laikraštis galima leisti. Administracinė valdžia gali uždrausti leisti laikraštį tik tuomet, kai—a) įteiktose deklaracijose išvardinti ne visi anksčiau nurodyti reikalavimai, b) laikraščio pavadinimas yra priešingas teisės arba moralybės dėsniams, c) redaktorius nebaigęs 21 metų, nustojęs teisių arba ne nuolat gyvena Lenkijoje. Nuo I-mos instancijos administracinės valdžios sprendimo suinteresuotam priklauso teisė apeliuoti į II-ją administracinės valdžios instanciją.—Laikraščio priedais gali būti tik tie priedai, kurie skyrium nepardavinėjami, o vien tik su laikraščiu.

Prūsų spaudos įstatymai nenumato pareigos įteikti administracinei valdžios deklaracijų apie naujo laikraščio leidimą.

Austrų spaudos įstatymai nustato dėsnį, kad apie naujo laikraščio leidimą reikia įteikti administracinei valdžiai ir prokuratūrai deklaraciją. Jei per aštuonias dienas minėtos valdžios nieko nepraneša apie deklaraciją arba jos papildymą, laikraštį galima pradėti leisti.

1919 m. spaudos dekretas ir austrų spaudos įstatymai reikalauja, kad apie visas laikraščio leidime įvykusias atmainas būtų pranešta tai valdžiai, kuri eina spaudos priežiūros pareigas. Prūsų spaudos įstatyme tokių reikalavimų nėra.

Laikraščių leidėjai ir redaktoriai, nesilaikantieji veikiančiųjų spaudos įstatymų, yra baudžiami.

Tose srityse, kur veikia 1919 m. spaudos spaudos dekretas, už naujo laikraščio išleidimą, nesilaikant spaudos įstatymų nustatytos tvarkos ir dėsnių, leidėjas baudžiamas areštu.

Austrų spaudos įstatymas už neatitinkantį nustatytos tvarkos laikraščių leidimą numato nuo 100 iki 400 auks. baudos leidėjui, redaktoriui ir spaustuvės vedėjui.

Pagal prūsų spaudos įstatymą neteisėtas, nelegalus laikraščių leidimas baudžiamas areštu arba pinigais iki 150 auks.

f. Atitaisymai. Visi Lenkijoje veikiantieji spaudos įstatymai įveda dėsnį, kad laikraščiai privalo įdėti reikalaujamus valdžios ir privačių asmens atitaisymus.

Pagal 1919 m. spaudos dekretą valdžios atitaisymai turi būti įdėti be jokių pataisų, komentarų ir pastabų neapmokamai. Tame numeryje, kuriame spausdinamas valdžios atitaisymas, negalima atitaisymo užginčyti. Valdžios

atitaisymas turi būti atspausdintas tame pačiame skyriuje ir tokiomis pat raidėmis, kaip tas straipsnis, kuris atitaisomas. Privačių asmenų esminiai atitaisymai turi būti įdėti taip pat nemokamai, jei jie nėra daugiau, kaip du kartus didesni už atitaisomąjį straipsnį.

Prūsų spaudos įstatymai lygiai traktuoja valdžios ir privačių asmenų atitaisymą. Ir vieni ir kiti atitaisymai turi būti įdėti ištisai, be jokių pataisų tame pačiame skyriuje ir atspausdinti tokiomis pat raidėmis, kaip atitaisomas straipsnis. Atitaisymai dedami neapmokamai, jei jie nėra ilgesni už tuos straipsnius, kurie atitaisomi.

Austrų spaudos įstatymai reikalauja, kad valdžios ir privačių asmenų atitaisymai būtų atspausdinti tame pačiame skyriuje ir tokiomis pačiomis raidėmis, kaip atitaisomas straipsnis. Valdžios atitaisymai privalo būti dedami visuomet nemokamai, o privačių asmenų tik tuomet, jei jie nėra du kartus ilgesni už atitaisomus straipsnius. Dėl valdžios atitaisymų tame pačiame numeryje negali būti jokių pastabų.

g. Spaudos nusikaltimai. Spaudos nusikaltimai gali būti dviejų rūšių. Spauda galima nusikalsti, nesilaikant spaudos įstatymų dėl spausdinių leidimo, sakysim, nepažymint spausdiniuose spaustuvės, nepristatant administracinei valdžiai pirmųjų spausdinių egzempliorių, leidžiant laikraštį, nepadavus administracinei valdžiai deklaracijų ir t. t. Tai yra nusikaltimai prieš įstatymais įvestą spaudos tvarką. Antrąją spaudos nusikaltimų rūšį sudaro spaudos turinio nusikaltimai, kurie gali būti labai įvairūs. Šiuos nusikaltimus reguliuoja baudžiamasis kodeksas.

Visose Lenkijos dalyse veikiantieji spaudos įstatymai numato šias dvi spaudos nusikaltimų rūšis.

1919 m. spaudos dekretas leidžia administracinei valdžiai, kuri eina spaudos priežiūros pareigas, areštuoti spausdinio laidą, jei ji leidžiama ne pagal nustatytą spaudos tvarką. Administracinė valdžia gali areštuoti spausdinį taip pat tuomet, kai jo turinyje įžiūrimas nusikaltimas. Ir pirmuoju ir antruoju atveju reikalinga, kad areštą patvirtintų teismas. Jei per mėnesį teismas arešto nepatvirtina, administracinės valdžios areštas nustoja galios. Sulaikyti laikraštį gali valdžia tik teismo nutarimu.

Minėtas spaudos dekretas nenurodo, kas atsako už spaudos nusikaltimus. Šioje srityje jį papildo 1903 m. baudžimojo kodekso 307 straipsnis, pagal kurį už periodinius leidinius atsako redaktorius- o už kitus spausdinius — 1) autorius, 2) leidėjas, 3) spaustuvės vėdėjas ir 4) knygyno vedėjas. Minėti asmenys atsako tokia tvarka: 1) autorius, kai neįstengia įrodyti, kad veikalas buvo atspausdintas be jo žinios, 2) leidėjas — kai autorius nežinomas, gyvena užsienyje arba iš viso nežinia, kur gyvena, 3) spaustuvės vedėjas, kai nežinomas nei autorius, nei leidėjas arba abu jie gyvena užsienyje, 4) knygyno vedėjas, kai leidinyje nėra pažymėta, kur jis atspausdintas,

Prūsų spaudos įstatymai sako, kad einanti spaudos priežiūros pareigas valdžia gali konfiskuoti spausdinio laidą, jei jame įžiūri nusikaltimą. Konfiskatos patvirtinimo reikalu prokuratūra turi kreiptis per 24 valandas į teismą. Jei teismas per 24 val. nepatvirtina konfiskatos, visi konfiskuoto leidinio egzemplioriai turi būti grąžinti.

Už spaudos nusikaltimus atsako redaktorius, leidėjas, spaustuvės vedėjas ir platintojas panašia tvarka, kaip pagal 1903 m. baudžiamąjį kodeksą.

Pagal austrų spaudos įstatymus, leidžiamus spausdinus gali konfiskuoti administracinė valdžia savo inicjatyva arba prokuratūros pasiūlymu. Konfiskatą turi patvirtinti teismas. Atsižvelgiant į tai, kas nusprendė konfiskuoti — administracinė valdžia ar prokuratūra — konfiskatos patvirtinimo terminai yra įvairūs.

Už spaudos nusikaltimus atsakomybė pirmoje eilėje krenta redaktoriui. Leidėjas atsako tuomet, jei negali nurodyti autoriaus. Spaustuvės vedėjas atsako už nesilaikymą nustatytos spaudos tvarkos. Spausdinių platintojas yra baudžiamas, jei neturi administracinės valdžios leidimo, jei platina uždraustus spausdinius, pagaliau jei platinamuose spausdiniuose nėra nurodyta nei spaustuvės, nei leidėjo, nei autoriaus.

Iš to, kas anksčiau pasakyta, matyti, jog įvairiuose Lenkijos plotuose veikiantieji spaudos įstatymai atsakomybę už spaudos nusikaltimus esmėje reguliuoja vienodai. Visiems minėtiems spaudos įstatymams bendras pagrindas yra tai, kad už spaudos nusikaltimus atsakoma pagal bendrus baudžiamojo kodekso dėsnius. Naujai įvedama spaudos įstatymų atsakomybė už neapdairumą liečia tik tuos asmenis, kurie pagal bendrus baudžiamojo kodekso dėsnius negali būti patraukti atsakomybėn. Svarbiausiu spaudos turinio nusikaltimų kaltininku

ŽALVARIS

Blokai ir ašys — karas ir taika

Dar nė dvidešimt metų nepraėjo, kaip pasibaigė Didžiojo Karo žudynės, o tautos ir valstybes šuoliais rengiasi naujom, neabejotinai, dar didesnėm karo žudynėm. Naujam karui rengiamasi ne tik kalant naujus ginklus, statant moderniškiausius karo laivus, lėktuvus, tankus ir šarvuočius, bet ir diplomatinėje plotmėje intensyviai dirbama beieškant sau talkininkų. Lygiai kaip prieš Didijį Karą Europos ir ne Europos valstybės skirstosi į du sau priešingus blokus, kuriamos vadinamos ašys, apie kurias turi suktis ir sukasi panašių interesų valstybių politika.

Didžiojo Karo išvakarėse Europoje buvo susikūrę du priešingi blokai — iš vienos pusės Vokietija, Austro-Vengrija ir Italija, iš antros— Praucūzija, Anglija ir Rusija. Prie šių milžinų, priklausomai nuo simpatijų ir interesų, glaudėsi mažesnės valstybės ir valstybėlės, sudarydamos su anomis dvi didžiules sau priešingas karo stovyklas.

Prancūzija, pralaimėjusi 1870 m. karą su Vokietija ir netekusi turtingo gamtų turtais Elzaso ir Lotaringijos, troško keršto — revanžo. Vokietija, apsvaiginta laimėjimu su Prancūzija ir susivienijusi į galingą vokiečių imperiją, kaizerio Vilhelmo lūpomis įsikalė sau didybės maniją ir panoro dar daugiau praplėsti savo valstybės sienas. Stipri ir gerai ginkluota, ypač jūroje, Vokietija pasidarė pavojinga jūrų viešpačiui— Anglijai, kuriai ekonominiu atžvilgiu Vokietija sudarė labai rimtą pavojų. Rusija ir Austrija varžėsi dėl įtakos Balkanuose. Be to, Rusija, dedamasi visų slavų globėja, norėjo paimti savo žinion ir globon visas slavų tautas ir dar paimti iš Turkijos Konstantinopolį. Dėl to visai priešingi šių milžinų reikalai susikryžiavo, ir karas pasidarė neišvengiamas.

Didijį karą, kaip žinia, pralaimėjo centralinės valstybės, būtent, Vokietija su Austro-Vengrija ir jų sąjungininkai—Turkija ir Bulgarija. Nugalėjusieji santarvininkai (Prancūzija, Anglija ir jų sąjungininkai) padiktavo nugalėtiesiems tokias taikos sąlygas, kokios jiems patiko. Svarbiausia tai, kad po karo Vokietija neteko visų savo kolonijų ir, be to, buvo dar gerokai apkarpytos metropolijos sienos. Prancūzai atsiėmė prarastą Elzasą ir Lotaringiją, dalį paėmė Danija, naujai susikūrusi Lenkija atsiėmė Pamarę, Poznanės ir Silezijos kraštus, Klaipėdos kraštas teko Lietuvai. Viso Vokietija Europoje neteko 70.500 km² ir 6,5 mil. gyventojų. Nors šie iš Vokietijos atimti kraštai nėra vokiečių gyvenamos žemės, vis dėlto toks sienų apkarpymas yra didelis Vokietijai smūgis. Išvaryti iš kolonijų ir seniau kaimynamas pagrobtų žemių, vokiečiai pasijuto lyg kokiame bučiuje.

Dėl to vokiečiai ėmė garsiai šaukti, kad jiems Vokietijoje perankšta. Kol buvo vokiečiai silpni, sukandę dantis kentė Versalio diktatą, bet ilgainiui karo sutriuškintas milžinas vėl ėmė keltis ant kojų. Keltis buvo juo lengviau, kad ir iš nugalėjusių valstybių, ypatingai Anglija, ėmė reikšti Vokietijai simpatijų ir daryti jai nuolaidų. Žinoma, Anglija tai darė nei iš meilės Vokietijai, bet daugiau privengdama po karo įsigalėjusios ir stiprios Prancūzijos. Anglija, laikydamasi seno dėsnio palaikyti Europoje valstybių pusiausvirą ir neleisti nei vienai perdaug įsigalėti, darė Vokietijai vis didesnes nuolaidas. Galima sakyti, jos dėka Vokietija ir vėl atsistojo ant tvirtų kojų. Liovėsi mokėjusi santarvininkams karo nuostolius, atsisakė netgi mokėti karo metu užtrauktas skolas. Paėmus valdžią Hitleriui, Vokietija tiek sustiprėjo, kad ėmė punktas po punkto laužyti Versalės sutartį.

Be atimtų žemių, Vokietijai didžiausis smūgis buvo dar ir tai, kad pagal Versalės sutartį buvo jai uždrausta turėti nuolatinę armiją. Buvo

---

laikomas autorius. Bet atsakomybėn gali būti traukiami ir kiti nusikaltimo dalyviai.

Tiek sutrauktai apie spaudos įstatymus, veikiančius dabartiniu metu paskiriose Lenkijos valstybės dalyse.

Baigiant reikalinga pažymėti, kad paskutiniu metu jau kalbama apie naujo spaudos įstatymo išleidimą, kurio projektą parengė dabartinė vyriausybė. Koks bus naujas spaudos įstatymas, sunku pasakyti. Žinant tačiau dabartinę Lenkijos valstybės santvarką, jos politines tendencijas ir valdymo metodes, galima spėti, kad ir naujas įstatymas visiškos laisvės spaudai neduos.

leista turėti ginkluotos kariuomenės ne daugiau, kaip 96.000 kareivių ir 4.000 karininkų.

Be to, buvo uždrausta turėti sunkioji artilerija ir karo lėktuvai. Vokiečiai buvo priversti sunaikinti visus fortus — tvirtoves ir uostų sustiprinimus. Uždrausta gaminti ginklai ne tik sau, bet ir eksportui, įsakyta sunaikinti karo laivynas, paliekant jiems tik keliolika mažesnių karo laivų. Visų šitų Versalės sutarties varžtų Hitlerio Vokietija vienas po kito nusikratė ir, nieko nesiklausdama, ėmė smarkiai ginkluotis ir paskelbė privalomą karo tarnyba. Šiandien Vokietija vėl nuo galvos iki kojų ginkluota moderniškiausiais ginklais ir dar daugiau ginkluojasi, rengdamasi naujam karui—prarastoms žemėms atgauti, o gal dar ir daugiau pasiimti. Bet ginklai tai dar neviskas. Didžiojo karo praktika parodė, kad nors vokiečiai ir labai gajūs, nors labai gerai ginkkluoti, vis dėlto karą pralaimėjo. O pralaimėjo todėl, kad karo išvakarėse ir karo metu vokiečiai buvo menki diplomatai ir nesugebėjo surasti didesnio skaičiaus ir stipresnių sau talkininkų. Pirmiausia nuo Vokietijos atkrito sutartimis su ja susirišusi dviveidė Italija, kuri prisidėjo prie santarvininkų. Nesugebejo įtraukti savo blokan prieš Rusiją stiprios Japonijos ir nors nepersstiprios, bet vis dėlto Vokietijai reiškusios simpatijų, Rumunijos. Šios trys tariamos Vokietijos bičiulės, kilus karui, savo durtuvus atsuko prieš Vokietiją. Santarvininkų diplomatija, ypač Anglijos, buvo kur kas aktyvesnė ir pažadais pasidalyti karo grobiu—Italijai atiduoti dalį Austrijos, Japonijai vokiečių koloniją Kiaočau, o Rumunijai Siedmiogradą, Bukoviną ir dalį Bulgarijos (vokiečių sąjungininkės), sudarė stiprų priešvokišką bloką. Karui besitęsiant, santarvininkų blokas vis didėjo, taip kad į karo pabaigą su Vokietija kariavo apie 30 valstybių ir valstybėlių, o centralinių valstybių bloką tesudarė tik Vokietija, Austro—Vengrija, Turkija ir Bulgarija. Vadinasi, jėgos labai nelygios Vokietijos nenaudai, juo labiau, kad Vokietijos sąjungininkės pačios buvo labai nestiprios.

Panašų valstybių blokavimosi reiškinį į du priešingus lagerius stebime ir dabar, kai rengiamasi vėl naujam karui. Tik dabar kiek kitokia tų blokų konfiguracja ir blokavimosi pagrindas. Bet dabar vokiečiai ypatingai judrūs diplomatijoje.

Esmė paliko ta pati. Priešingų lagerių centrus sudaro kaip ir prieš Didįjį Karą - Vokietija ir Prancūzija. Apie Vokietiją sukasi visos tos valstybės, kurios po karo susidariusia padėtimi yra nepatenkintos, siekia Versalės sutartimi nubrėžtų sienų revizijos, o apie Prancūziją grupuojasi tos valstybės, kurios karo netrokšta ir norėtų išlaikyti status quo-esamąją padėtį. Vienos ir antros pusės diplomatija dirba išsijuosus, stengdamasi kuo daugiausia pritraukti savo pusėn valstybių. Tauta Sąjunga, kuri po karo susikūrė tarptautiniams ginčams ir nesusipratimams spręsti, parodžiusi savo bejėgiškumą japonų-kinų karo metu 1932 metais ir Italijos-Abisinijos 1935 metais, baigia gyventi savo dienas. Japonija, Vokietija, o 1937 metų pabaigoje ir Italija Tautų Sąjungą visai suignoravo ir iš jos kaip nariai išstojo. Visa diplomatija vyksta jau ne T. Sąjungos ribose, bet vadinamų dvipusių sutarčių plotmėje. Tuo būdu atsirado garsioji Berlyno-Romos, o kiek vėliau Berlyno - Romos - Tokio ašis su savo satelitais, o iš antros pusės Paryžiaus-Londono-Maskvos ir, gal būt, dar Vašingtono ašis taip pat su savo pasekėjais. Kaip matosi, pasiskirstymas ir politikos sukimasis apie dvi pagrindines ašis labai panašus į prieškarinių laikų pasiskirstymą. Reikia dar pastebėti, kad nė viena šių grupių nesisako norinti karo. Priešingai, atsakingi valstybių vyrai kiekviena proga garsiai šaukia, esą jo atstovaujama valstybė norinti tik taikos, bet prisivengdama kitų užpuolimo, priversta esanti ginkluotis ir budėti. Žinia, tokiems šūkavimams dabar jau nieks netiki. Ypač tai mėgsta pareikšti viešose kalbose Vokietijos atsakingi sluoksniai su Hitleriu priešakyje. Tuo tarpu niekam iš kaimynų nėra jokio reikalo vokiečių pulti, kad tik vokiečiai jų nepultų.

Grįžtant prie blokų ir ašių, tenka pastebėti būdingas blokavimosi bruožas tam tikrais ideologiniais valstybių santvarkos pamatais. Iš vienos pusės grupuojasi vadinamos totalinės ar joms savo santvarkomis artimos valstybės—Vokietija ir Italija (išskyrus Sovietų Rusiją), iš antros—daugiau ar mažiau demokratinės valstybės — Prancūzija, Anglija, Amerika. Pirmosios susirado ir arkliuką jodinėti — kovą prieš tariamai gresiantį joms komunizmo pavojų. Tuo tikslu Vokietija, Italija ir Japonija sudarė prieškomunistinę sutartį kovai su komunizmu (suprask prieš Sovietų Rusiją). Kadangi nei vienai valstybei, išskyrus Sov. Rusiją, komunizmas nepageidaujamas, geriau sakant, visoms pavojingas, tai sugalvota prieškomunistine akcija norima surasti daugiau šalininkų. Japonams smurtu,

nepaskelbus karo, įsibrovusiems į Kinijos žemes, prieškomunistinė akcija ypatingai naudinga. Ji savo smurtą stengiasi pateisinti tuo, esą Japonija norinti Kinijoje padaryti tvarką ir pašalinti Sov. Rusijos komunizmo įtaką. Be to, sudarius prieškomunistinį frontą, šachuojama Sov. Rusija, kad nedrįstų pulti Japonijos bent tol, kol ji pabaigs su Kinija. Vokietija šūkauna prieš komunizmą taip pat ne todėl, kad jis grėstų Vokietijos vidaus santvarkai, bet todėl, kad ją vilioja derlingi ir turtingi Rusijos plotai. Komunizmo pavojus Vakarų Europoje jau praėjęs, nes jam griežtai kelią užkirto tautinė idėja. Netgi liberališkoje Prancūzijoje ir Čekoslovakijoje, kur legaliai veikia komunistų partijos, kemunizmo idėja vis mažiau randa pasekėjų. Net vokiečių ir italų apšauktoje vyriausybininkų „komunistiškoje" Ispanijoje komunizmas dyla.

Vadinasi, ne čia prieškomunistinio bloko esmė. Su prieškomunistine akcija, lyg su tuo Trojos arkliu, norima tik įsibrauti į kitas valstybes ir įsukti jas aplink imperijalistinę vokiečių-italų-japonų ašį prieš prancūzus, anglus, rusus ir kit. ir pravesti sienų revizįją. Italams bene svarbiausia tos ašies pagalba priversti Prancūziją, Angliją, Ameriką ir kitas pripažinti Italijai pagrobtą Abisiniją, kurioje dar vis negali ir nepajėgia padaryti tvarkos. Bet reikia pastebėti, kad Berlyno—Romos—Tokio ašis ne taip jau ir stipri. Trūksta jai gal svarbiausio dalyko — bendrų interesų. Menkiausis iš jų partneris bene Italija, kuri, kilus karui, lygiai kaip ir Didžiojo Karo metu labai greitai gali nukreipti ginklus prieš savo sąjungininkę Vokietiją, jei ši mėgintų paimti Austriją, arbai jai prancūzai ir anglai pažadėtų ekonominių ir politinių gėrybių.

Paskutinių laikų įvykiai rodo, kad nutekintos politinės ašys ne tokios jau ir stiprios. Anglai ir prancūzai ypatingai ėmė spausti Berlyno — Romos ašį ir kažin, ar ji tą spaudimą išlaikys. Mezgamas anglų ir prancūzų flirtas su vokiečiais, rodos, ir siekia tą ašį sulaužyti. Prancūzijos užsienių reikalų ministerio Delbos, vykstančio Lenkijon, malonus pasitikimas Berlyno stotyje, b. Prancūzijos premiero Flandino kelionė Berlynan, šilti ir reikšmingi prancūzų ambasadoriaus žodžiai, pasakyti Berlyne N. Metų proga apie tai, kad tarp Prancūzijos ir Vokietijos visai galimi draugingi santykiai, pagaliau anglų žymių politikų kelionės Vokietijon ryškiai sako, kad norima suardyti Berlyno — Romos, o gal but, ir Tokio blokas. Iš antros pusės, gal būt, tų pačių įvykių įtakoje vyksta kitimai ir priešingame bloke, iš kurio bene norima išbraukti Sovietų Rusija. Tai rodo paskitiniai įvykiai Prancūzijoje, kur, griuvus Šotano liaudies fronto vyriausybei susidarė nauja to paties Šotano vyriausybė vien iš radikalų, vadinasi, be socijalistų ir komunistų. Šitokiais pasikeitimais labai nepekenkinta Prancūzijos sąjungininkė Sov. Rusija, kurios vyriausybės premieras Molotovas viešoje kalboje išpeikė prancūzus už tai, kad šie neklauso bolševikų nurodymų. Galimas daiktas, kad šie pasikeitimai, tai pradžia naujų politinių kombinacijų. Atrodo, tokiomis naujomis kombinacijomis nėra patenkinta nei Sovietų Rusija, nei Italija, kuriai vokiečių suartėjimas su anglais būtų labai didelis politinis smūgis.

Iš kitų svarbesnių politinių įvykių reikia dar pažymėti savotiškas perversmas Rumunijoje, kur per parlamento rinkimus laimėjo nacijonalinė grupė. Sudaryta nauja vyriausybė su premieru Goga priešakyje ėmėsi smarkios akcijos prieš žydus ir iš viso palinko į totalinių valstybių grupę.

Prie viso šito politinio gyvenimo fono pridėti dar reikia, kad kai didvalstybių diplomatai tariasi dėl taikos ir karo, čia pat pašonėje—Ispanijoje jau antri metai vyksta kruvinos savitarpės žudynės, o Tolimuose Rytuose japonai terioja kinų žemes. Tiems Tolimųjų Rytų—japonų—kinų karo įvykiams nėra abejinga Europa, ypač Anglija, Prancūzija, Sov. Rusija ir Amerika, nes turi ten savų interesų. Ar pasiseks visoje toje maišatyje išvengti naujo gaisro—naujo pasaulinio karo, kol kas sunku spręsti. Daromos pastangos nesukelti pasaulinio karo, kelia ir džiuginančių ramybės ir taikos vilčių — o to žmonija, nepamiršusi dar Didžiojo Karo skerdynių, daugiausia ir nori.

Gustainis — Katelbach

Nauja knyga

Tadeusz Katelbach, *Za litewskim murem*, Varšuva, 1938 m. Kaina nepažymėta.

Prieš porą metų V. Gustainis, buvęs „Lietuvos Aido" korespondentas Varšuvoje, išleido knygą, pavadintą „Lenkai ir Lenkija", kurioje aprašė per pusantrų metų patirtus įspūdžius ir charakterizavo lenkų tautos žmones, valstybės santvarką, jos vadus ir t. t.

Šiemet, t. y. 1938 metais, T. Katelbach, ko ne ketverius metus išbuvęs Lietuvoje laikraščio „Gazeta Polska" korespondentu, lyg atsirevanžuodamas V. Gustainiui, išleido savo knygą apie Lietuvą. Knyga pavadinta „Za litewskim murem" („Už lietuviško mūro"). Yra tai rinkinys korespondencijų, kurias autorius rašinėjo apie Lietuvą „Gazeta Polska" laikraščiui per trejus metus su puse. Pasistengsime čia trumpai supažindinti skaitytojus su reiškiamomis autoriaus mintimis, nuo savęs nieko nepridėdami.

T. Katelbacho knygos yra devyni pagrindiniai skyriai, į kuriuos jis sugrupavo savo įvairaus turinio korespondencijas. Štai jie:

1) Persilaužimas ar režimo evoliucija?,
2) Lietuviai - šeimininkai, ūkininkai (gospodarze),
3) Lietuva ir Lenkija,
4) Lietuviški persekiojimai,
5) Vokiečių debesys ant Lietuvos,
6) Klaipėdos riešutas,
7) Mažoje Baltijos šeimynoje,
8) „Širdinga bičiulystė" (čia rašo apie Lietuvos ir Sovietų Rusijos santykius)
9) Užbaiga.

Šie skyriai, žinoma, padalyti į eilę skyrelių tam tikrais pavadinimais. Knyga vidutiniško formato ir turi 379 puslapius. Autorius paliečia beveik visas valstybinio lietuvių gyvenimo sritis, bet daugiausia domisi Lietuvos politika. Čia jis plačiai rašo apie lietuvių—vokiečių ir lietuvių—rusų santykius. Ir ko ne kiekvieną straipsnį baigia, pasakytume, katonišku *ceterum censeo* ar savotišku *memento* Lietuvai dėl jos užsienio politikos „klaidų". Esą, užsienis — Vokietija ir Rusija — daugiausia per visą laiką kurstąs Lietuvą prieš Lenkiją. Lietuvos užsienio politika esanti pavojinga pačiai Lietuvos Valstybei, kuri žudanti save nepalaikydama jokių santykių su galinga Lenkija. Pastaraisiais metais Lietuva pasijutusi netikra dėl savo sąjungininkų — globėjų — Vokiečių ir Rusų. Todėl ėmusi dairytis į Pabaltijo kraštus. Čia po ilgų mėginimų pagaliau pavykę sudaryti šiokią tokią sąjungą, bet ji esanti menka. Lietuvos visuomenė seniai interesuojantis santykių užmezgimu su lenkais. Rodąs tai didelis lietuvių susidomėjimas atvykstančiais kad ir privačiai lenkų diplomatais į Lietuvą. Visi ausis pastatę klausą, ar neprasidėsiančios derybos. Tiesa, šioje srityje iš lenkų pusės netrūkę mėginimų, buvę gerų nors susitarti ir Lietuvos Valstybės vyrų kalbose, pasakytose per įvairias iškilmes, konferencijas bei posėdžius, tik, gaila, esą darbų trūkę. Nuolat veikusi juodoji Lietuvos užnugario ranka, kuri stačiai apkvaišindavusi lietuviams galvas, ir jie pasidarydavę nesukalbami. Ilgus metus lenkai lūkuriavę, vildamiesi, kad Lietuva pirmoji jiems ištiesianti draugišką ranką. Dėl to ir Vilniaus krašte (na Wilenszczyźnie) ilgai toleravusi mažutės ir nepavojingos Lenkijai lietuvių mažumos skerečiojimą. Ši mažuma dirbtiniu būdu, nenormaliai išplėtusi savo gyvenimą. Lenkai taręsi lietuvius suprasiant geras Lenkijos intencijas. Tačiau po visos eilės mėginimų lenkai apsivylę, mažas, bet užsispyręs kaimynas pasirodęs nenuolaidus galingajai Lenkijai ir vis giedojęs savo giesmelę, kurią visi lenkai jau atmintinai išmokę. Lietuvos užsienio politikos ilgametė klaida-vengimas susitarti su lenkais — Lietuvai esanti labai pragaištinga. Tikresnio draugo per Lenkiją Lietuvai nesą: taip reikia suprasti pagrindinė daugelio straipsnių, nuolat pasikartojanti ta pati mintis, reikšta įvairiomis žodžių samplaukomis, panaši į savotišką psalmę ar litaniją.

Nesulaukę lietuvių draugiškų žygių susitarti, lenkai pagaliau ministerio Beko žodžiais tariant, „atėmę lietuviams kreditą". Nes viskas, ką prieš tai leidę Vilniaus krašto lietuviams, buvę savotiškas kreditas Lietuvai. Tikslo nepasiekus tekę atšaukti ir kreditai. Be to, miręs maršalas J. Pilsudskis, paaugusi naujoji karta ir nebesą kam daugiau reikšti lietuviams romantiškų sentimentų. Dėl „barbariško" santykių nebuvimo lenkai, suprantama, dabar buvę priversti griebtis griežtesnių priemonių ir Vilniaus

lietuvių gyvenamose apylinkėse, kur pasiryžę išnaikinti visus „peraugimus" („przerosty"), nenormaliai išaugusius kerus.

Dėl šių visų čia reiškiamų minčių norisi pasakyti tiek, kad jos niekuo nesiskiria nuo Vilniaus lenkų laikraščių straipsnių apie Lietuvą. Tiek pat juose išdidumo ir pamokslų. Tačiau jei užsienio politikoje, knygos autoriaus manymu, dėl nepaslankumo ir tūpčiojimo vietoje lietuviai visai netikę, tik užsienio įrankis, tai vis dėlto jie labai praktiški kaimiečiai — ūkininkai, moką tvarkyti savo ekonominį gyvenimą. Mat, esą visai suprantama: visi valdžios aparato žmonės esą kilę iš kaimo. Čia autorius vietomis nesigaili šiltesnio žodžio prezidentui A. Smetonai, ministeriui pirmininkui J. Tūbeliui, ministeriui S. Lozoraičiui ir kitiems. Tūbelis mokąs ištisomis valandomis konferuoti net su paprastais piliečiais dėl ūkio projektų, dėl to kartais priseiną ir svarbūs valstybinio masto pasitarimai atidėti kitai dienai.

Lietuvos inteligentai, viršūnių žmonės, žymiai skiriąsi nuo kitų valstybių pirmųjų vyrų: jie esą paprasti, prieinami. Visi, mat, augę tame pačiame smulkaus ar apysmulkio ūkininko ūkyje. Autoriui imponuoja „Lietūkis", „Maistas" ir „Pienocentras". Jis stebisi lietuvių greitu sugebėjimu susieškoti sau užsienyje rinkų vokiečių boikoto metu. Patinka jam lietuvių ūkio kultūros kėlimas. Gerėdamasis rašo jis ir apie lietuvių savosios pramonės augimą, pažymėdamas, kad litas Lietuvoje visuomet buvo ir yra stiprus pinigas, turįs už savo pečių nemažą nuošimtį aukso. Lietuviai imą sau pavyzdžiu Daniją. Valdžia žemės ūkio reikalams skirianti didelę budžeto dalį. Per keliolika nepriklausomo gyvenimo metų Lietuvoje atsiradęs stiprus savo inteligentų kadras, ir liet. kultūra gilokai jau įleidusi šaknis į jauną Lietuvos Valstybės organizmą, nors nemaža esą ir svetimybių iš Vakarų, Rytų ir Pietų.

Apie mokyklas, universitetą, rašytojus, literatūrą šioje savo knygoje autorius beveik nieko nemini. Jis daugiau pasakoja apie tai, kaip Lietuva aiškina ir kuo pateisina savo dabartinį santykį su Lenkija ir daro savo išvadas. Tos išvados gana nenuoseklios, ryškiai tendencingos, per savotišką koštuvą perkoštos, kartais lietuviui sunkios skaityti. Bet vis dėlto lietuviui inteligentui ši knyga skaitytina. Ji yra lenkų tautos politinis *credo*, reiškiamas savo visuomenei ir lietuviams lenko korespondento, kurs išbuvo Lietuvoje daugiau kaip trejetą metų.

V. Martinkėnas.

Du žmonės — du pasauliai

Lygindamas Valentino Gustainio veikalą *„Lenkai ir Lenkija"* ir Tado Katelbacho *„Za litewskim murem"*, tuojau gali pastebėti du atskirus pasaulius.

Valentino Gustainio veikalas yra išleistas 1937 metais. Skaitėme šį veikalą atsidėję ir skaitydami gerėjomės tikrąja autoriaus kultūra, kurią jusdavome ir kalbėdami su juo. Tiek p. Katelbacho, tiek ir p. Gustainio straipsnius, rašytus savo atstovaujamoje spaudoje daugelis skaitėme. Tada dar gaudavome Vilniuje Kauno dienraščius. Tačiau ilgainiui padėtis pakitėjo ir p. Gustainis iš Varšuvos, o p. Katelbachas iš Kauno turėjo išvažiuoti. Tada visi žinojome, kad anksčiau ar vėliau vienas apie Lenkiją, kitas apie Lietuvą parašys veikalus. Šitaip galvodami neapsivylėme.

V. Gustainis, grįžęs į Lietuvą, ėmėsi darbo. Iš karto buvo manyta, kad jis surinks visus rašytus iš Varšuvos straipsnius, suskirstys dalimis, pataisys korektūros klaidas ir paleis visą knygą straipsnių į rinką. Tačiau V. Gustainis pasielgė visiškai kitaip. Jis savo anksčiau rašytais straipsniais pasinaudojo tik kaipo medžiaga. Be to, dar išstudijavo jis visą eilę veikalų apie lenkus lietuvių, lenkų, vokiečių ir prancūzų kalbomis. Ir tik tada ėmėsi darbo. Skaitydami V. Gustainio veikalą, galėtumėm susidaryti Lenkijos vispusiško gyvenimo vaizdą. V. Gustainis savo veikalą suskirstė į 14 atskirų dalių*), kuriose apibūdino ir atpasakojo Lenkijos gyvenimo beveik visas sritis. Skaitydami Gustainio veikalą, nejuntame jokios piktos tendencijos, jokio iš anksto nustatyto šališkumo**). Autorius ėmėsi medžiagos Lenkijai aprašyti iš savo observacijų ir patikimų šaltinių, kuriuos surašė savo veikalo pabaigoje. Tiesa, Lenkijos gyventojai p. Gustainio veikale sensacijų neras, bet nepažįstantiems Lenkijos gyvenimo „Lenkai ir Lenkija" yra tikras ir bešališkas jos pažinimo šaltinis. Kad taip yra, patvirtina ir pačių

---

*) 1) Pilsudski ir Śmigly - Rydz, 2) Śmigly - Rydz, 3) Lenkų valstybės teisinė santvarka, 4) Dabartinis Lenkijos politinis paveikslas, 5) Lenkų būdo bruožai. 6) Mokyklos ir akademinis jaunimas, 7) Tautinės mažumos Lenkijoje, 8) Žemės badas, 9) Ūkio gyvenimas, 10) Pramonės gamyba, 11) Prekyba su užsieniais, 12) Kultūros gyvenimas, 13) Lenkijos vaidmuo Europoje, 14) Lietuvių lenkų santykiai.

**) Pripažįsta tai ir p. Katelbachas, tik teigia, kad p. Gustainio veikalas esąs paviršutiniškas.

lenkų spaudoje pareikštos dėl p. Gustainio veikalo daugiausia palankios nuomonės. Ir tai yra visiškai suprantama, nes p. Gustainis savo veikale, kaip lygiai ir anksčiau rašytuose straipsniuose, buvo bešališkas Lenkijos Valstybės gyvenimo observatorius ir informatorius. Tiek p. Gustainio straipsniuose, tiek pačiame veikale nėra, kaip minėta, ne tik tendencijos, bet netgi jokio išsireiškimo, kuris būtų neskanus lenkui.

Deja. Negalima visa to pasakyti apie tik ką pasirodžiusį p. T. Katelbacho veikalą. Pagrindinis skirtumas tarp vieno ir antro yra tas, kad p. Gustainis parašė apie Lenkiją *naują* veikalą, o p. Katelbachas pakartoja tik *senus* savo straipsnius (iš viso 105), kurie buvo įdėti dienraštyje „Gazeta Polska" 1933—1937 metais.

Vilniaus lietuvių spaudoje retai kada būdavo atpasakojami arba paduodami ištisai minėti „G. P." korespondento straipsniai. Ir taip buvo elgiamasi visų pirma todėl, kad p. Katelbacho laikytasi visai kito principo. Tenka netgi rimtai abejoti, ar daug jis yra parašęs bešališkų straipsnių apie Lietuvą? Tiesa, p. T. Katelbachas neiškreipdavo nei statistinių žinių, nei pasakytų kalbų, bet nepavyko jam išvengti gausių „pamokymų", „nurodymų" ir visokių „įspėjimų" Lietuvai. Žodžiu, p. Katelbachas pasirodė čia labai jau pasitikįs savimi mokytojas, patekęs į nepaklusnių savo mokinių minią, kuri, matyt, nelabai pasitikėjo savo mokytoju. Toks jau, tur būt, visų neprašytų mokytojų likimas. P. Katelbachas savo užbaigos žodyje prisipažįsta, kad vienas Lietuvos politikas jį pusiau juokais, pusiau rimtai pavadino „prokuroru". Ir ką gi į tai p. Katelbachas? Nieko, tik mėgina pasiaiškinti:

„Iš tiesų jis (Lietuvos politikas) teisingai kalbėjo, — rašo p. Katelbachas. — Dažnai kaltindavau. Kaltinu ir dabar, teigdamas, jog Lietuvos užsienio politikai elgiasi taip, kad mažoji valstybė, užuot kūrusi taiką ir pusiausvyrą, virsta neramumo žiburiu" (379 pusl.).

Vadinasi, autorius pats prisipažįsta, kad jis išbuvo Lietuvoje apie ketverius metus ne kaipo žurnalistas observatorius, ne kaipo nešališkas informatorius, bet kaipo... prokuroras. Yra tai didelė naujiena spaudos gyvenime ir kažin, ar tai nėra tiesiog vienintelis pavyzdys, jei neminėsime p. Otmaro Bersono Maskvoje, kurioje jis būdamas to paties dienraščio korespondentas irgi negailėjo bolševikams įvairių patarimų, kol galutinai... išvažiavo iš Maskvos.

Iš to aišku, kad p. Katelbachas neatliko tos istorinės misijos, kurios iš jo laukė lenkų tauta. O neatliko todėl, kad nepasistengė arba nenorėjo suprasti lietuvių tautos idėjos ir netgi sąmoningai ar nesąmoningai nedavė skaitančiajai lenkų visuomenei apie Lietuvą to, ką davė p. Gustainis skaitančiajai lietuvių visuomenei apie Lenkiją.

Kas nepažįsta lietuvių tautos ir kas gyvena „žiniomis" ir „straipsniais" apie Lietuvos Valstybę iš visokių „poraniakų" ir „ikacakų", tas, perskaitęs ir p. Katelbacho veikalą, galės tik pakartoti iš A. Mickevičiaus veikalo („Dziady") Kamerjunkerio žodžius:

„O Litwie, dalibógże, mniej wiem niż o Chinach.
Constitutionel coś raz pisał o Litwinach,
Ale w innych gazetach francuskich ni słowa".

Ir gaila. Per tiek metų p. Katelbachas viešėjo Lietuvoje ir pakartojo tik tai, ką rašė greitomis. Netgi pats autorius prakalboje sakosi:

„Rašiau juos (straipsnius) neturėdamas galvoje knygos apie Lietuvą, bet greitomis (na gorąco), būdamas įvykių įtakoje.

Tiesa, jei p. Katelbacho tie straipsniai būtų rašyti ne prokuroro-kaltintojo tonu, jie turėtų didesnę reikšmę, ir abiem tautom būtų daug naudingesni. Bet kai p. Katelbachas rašė dažniausiai Lietuvą tik kaltindamas, tai aišku, kad mokydamas ir bardamas lietuvius jis juos gerokai apjuodino. Teisybei iššifruoti čia reikėtų dar poros advokatų ir teisėjų. Katelbachas kaltino, lietuviai gynėsi, išrodinėjo, kad jis klysta. Kieno pusėje teisybė? Teisybė bus viduryje ir paiškės, išplauks tik laiko būvyje.

Yra betgi visokių prokurorų. Vieni kaltina laikydamiesi tik įstatymo raidės, kiti įstengia pažvelgti ir į gyvenimą, įstengia suprasti ir kaltinamąjį. Prie paskesniųjų priklauso ir p. Katelbachas, kuris dar 1934 metų pradžioje, rašydamas apie galimą abiejų tautų susitarimą, šitaip tada bylojo:

„Ir todėl, kol ateis tasai susitarimo momentas, geriau yra iš anksto susiorientuoti nors ir nesimpatinguose, bet mums esminiuose lietuvių psichikos brožuose. Išlaikykime dvasioje nuo kūdikystės laikų mums įdiegtą iš tikro artimai tautai sentimentą. Lietuvis, kuris taip pat turi tokį sentimentą susyk jį atjaus. Bet visada, netgi tada, kai ant lietuvių pykstame ir tada, kada esame jautrūs, kalbėkime su jais nekeldami balso, kalbėkime ramiai, realiai. Mūsų laikų lietuvis tokią kalbą geriausiai supras". (119 pusl.).

Žinios ir įvykiai

ĮVAIRYNYBĖS

Kurio amžiaus žmonės labiausiai darbingi. Vienoje neseniai pasibaigė tarptautinis psichotechnikos kongresas.

Platesnieji sluoksniai dar mažai tenusivokia, kas tai yra toji psichotechnika. Trumpiausia to naujo mokslo apibrėžimą davė Budapešto prof. Erdeli.

— Psichotechnika trim žodžiais aiškinant tai „psichologija ir technika". Bet tų trijų žodžių toli gražu labai maža, nes tas mokslas painus ir sudėtingas. Gyvename technikos žydėjimo amžiuje. Ji despotiškai užvaldžiusi visą šiandieninį gyvenimą ir visiškai prislėgusi žmogaus psichiką. Žmogus jos įtakoje virsta mašina, mechanizmu, kuris nei jaučia, nei galvoja.

Naujas mokslas. Psichotechnika siekia sutaikyti, suderinti tuos du pradus, pritaikyti psichinį žmogaus organizmą moderniosios technikos reikalavimams, arba bent išaiškinti jų tarpusavius santykius, nustatyti, kokios sielos ir proto ypatybės labiausiai tinka vienam ar kitam darbui.

Psichotechnika — jaunas mokslas, bet nepaprastai sparčiai pažengęs pirmyn. Per pastaruosius 10—15 metų beveik visuose stambiuose pasaulio centruose įsisteigė psichotechnikos institutai. Per juos kasmet pereina ištisos armijos vaikų ir jaunuolių, norinčių sužinoti, koks amatas, kuri profesija jiem labiausiai tinka, geriausiai atitinka jų fizinius ir dvasinius gabumus, polinkius.

Psichotechnika apima nepaprastai plačias gyvenimas sritis. Pvz, temos kuriomis buvo daryti pranešimai minėtame Vienos kongrese buvo tokios: protinės ir dvasinės savybės žmonių, tinkančių vadovauti stambiom įmonėm; kolektyvų psichologija; technikos progreso įtaka į dvasiniam tautų augimui; darbingumo kilimo ir kritimo perijodai; amžiaus įtaka darbingumui.

Sustosime ties viena tų temų.

Darbingumo perijodai. Žmogaus gyvenimas neina lygia, vienoda srove. Vietomis jis audringas, neramus, kitais gi laiko tarpais vėl lėtas, ramus, net suglebęs. Kilimo ir smukimo perijodai, dažnai labai greitai besikeičią, charak-

---

Čia rašyta tikrai neprokuroriškai. Gaila betgi, kad p. Katelbachas greit pamiršo šiuos savo žodžius. Jei per tuos trejus su puse metus p. Katelbachas nebūtų šių savo žodžių pamiršęs, tai šiuo metu, gal būt, kitokia būtų buvusi padėtis lietuvių Lenkijoje ir lenkų Lietuvoje. Gal būt, šiandie kitaip atrodytų ir Lietuvos—Lenkijos santykių klausimas.

Parašiau čia savo įspūdžius. Teigiamai įvertinau p. Gustainio veikalą ne todėl, kad jį parašė lietuvis, bet todėl, kad jis parašytas bešališkai, vaizdžiai ir išsamiai. Iš to aišku, kad p. Gustainis atstovauja visai kitokį pasaulį, negu p. Katelbachas, kuris apie Lietuvos Valstybę rašė, kaipo... prokuroras-kaltintojas. Tuo gal ir reikėtų baigti apie p. Katelbacho veikalą, jei jame nebūtų paliestas ir mūsų, Vilniaus krašto lietuvių likimas. Ir čia, kaip ir apie Lietuvos Valstybę, p. Katelbachas nėra bešališkas gyvenimo observatorius ir būtinai turi ką nors kaltinti. O kadangi lengviausia kaltinti Lietuva, tai autorius taip ir daro. Jis tad kaltina Lietuvos Valstybę už tai, kad ji.

„Savo elgėsiu pagaliau privedė prie to, kad Lenkija ryžosi likviduoti Vilniaus krašte perdaug išsiplėtusius lietuviškus peraugimus (wybujałe przerosty).

Pasirodė, kad lenkų tolerancija Vilniaus krašte, kuri, leisdama dirbtiniu būdu klestėti tiems peraugimams, tikėjosi pagreitinti normalizacijos procesą, Kaune nebuvo tinkamai įvertinta net tada, kai buvo atsiradusios objektyvios sąlygos tai vertinti. Lenkijoje nuolat priaugančioms kartoms, kurioms yra visiškai svetimi Lenkijos — Lietuvos praeities sentimentai, Lietuvos paskutinių metų politika sukėlė tokio priešlietuviško nusistatymo jausmus, kokių iki šiol dar nebuvo" (378-379 pusl.).

Jei mes vietoje nežinotumėm, kaip atrodė p. Katelbacho vadinamieji „lietuviški peraugimai", gal jam ir įtikėtumėm. Bet tuos „peraugimus" mes gerai žinome, žinome ir autoriaus pabrėžiamą jaunos lenkų kartos tariamą priešlietuvišką nusistatymą, kurios mes beveik nejuntame.

Apie tai labai norėtumėm su gerbiamuoju autoriumi padiskutuoti, tačiau dėl žinomų aplinkybių to padaryti negalime. *R. Mackevičius,*

teringi visų žymių žmonių gyvenimui. Taip Goethe prisipažįsta turėjęs dienų ir savaičių, kada jo kūrybinės jėgos visiškai išsekdavusios. Arba vėl priešingai, jis be jokios išorinės priežasties patirdavo kažkokį nesuprantamą kūrybinį užsidegimą.

Tai, ką vadiname įkvėpimu, nėra tuščias garsas: jį charakterizuoja kaip tik toks kūrybinių jėgų pakilimas, kada „gyvenimo upė" staiga ima bėgti audringai, nesulaikomai. Žmonės lengvai pasiduodą išorės įtakoms (juos veikia net geras ar blogas oras) tuos nuotaikos kilimus ir kritimus pergyvena ypač ryškiai, o patys pasikeitimai vyksta labai dažnai ir greit. Tokie žmonės beveik niekada nebaigia pradėto darbo ir bendrai rimtam darbui netinka. Verlenas, Oskaras Wilde, Heine taip niekad ir nebaigė sumanytųjų didžiųjų savo kūrinių.

Psichotechnika leido padaryti išvadų, kad žmogaus gyvenime yra tam tikri laiko tarpai — perijodai, kada jis esti visiškas savo fizinių, proto ir sielos jėgų ponas. Pas vidutinį žmogų šitokie tarpai tęsiasi nuo 6 iki 23 dienų. Po to paprastai ateina jėgų smukimas. Psichotechnika jau turi priemonių, kurios įgalina nustatyti tų perijodų didumą ir dažnumą atskiriems individams. Atsižvelgdamas į tai, žmogus, žinąs savo „įkvėpimo" perijodą, gali pasiskirstyti savo laiką, t. y., dirbti kokį atsakingą darbą gerosiomis dienomis, o darbingumo kritimo dienomis ilsėtis ar dirbti šiaip ką mažiau atsakingą. Tų perijodų nustatymas labai praverčia skirstant atostogas, pasirenkant laiką perijodiškam poilsiui, o tas yra labai svarbu.

Tuo tarpu į atskiro žmogaus darbingumo laipsnį mažai yra atsižvelgiama. Neimama galvon to, kad žmonės ne visada gali duoti maksimumą to, ką jie įstengia. Iš čia dažnai pasitaikąs nenaudingas darbo jėgos eikvojimas.

Darbingumas įvairiame amžiuje. Kai kurie bijologai tvirtina, kad 70—80 metų amžiaus sulaukęs žmogus per visą tolimesnį savo gyvenimą tebūna tiktai rengiamoje gyvenimo mokykloje ir toliau nebenueina. Normaliai žmonės turėtų gyventi 150 — 200 metų. Ateityje taip ir būsią. Remiantis bijologijos daviniais nustatyta, kad žmogaus organizmas taip sukurtas, kad jo lengvai užtektų porai šimtmečių. Profesorius Šteinachas tvirtina, kad pats žmogaus veiklumo žydėjimas turėtų prasidėti 70 – 80, net 100-aisiais jo amžiaus metais. Tai yra kaip tik tokiame amžiuje, kuriame šiandien žmogus jau palieka gyvenimą. Iki to laiko, anot Šteinacho, žmogus turėtų rinkti jėgas, žinias, kaupti patyrimą.

Išeina, jei sutikti su daktaro prof. Šteinachu, kad mūsų „subrendusio" amžiaus žmonės tėra vaikai, teeina tik gyvenimo pradžios mokyklą. Ir toli gražu dar netinka tikrai kūrybiniam, našiam darbui.

Šiandien niekas dar nežino, kaip ilgai žmogui dar teks tenkintis 70 — 80 metų gyvenimu žemėje. Turbūt dar ilgai. Aktualu ir įdomu žinoti, koks tokio gyvenimo tarpas yra našiausias, produktingiausias. Psichotechnikai tvirtina, kad nuo 35 iki 60 metų. Po 60 metų jau jis pailsta. Taigi, žydėjimas, palyginti, labai trumpas, vos kokie 25 metai. Tolimoje ateityje, kada žmonės gyvensią daug ilgiau, žydėjimo tarpas bus kokius 4—5 kartus didesnis. Žmonės kurs ir produktingai dirbs per kokį 150 metų. Kiek dar nudirbtų toks Edisonas, Marconi ar Beethovenas, kiek sukurtų, jei jų kūrybinis perijodas būtų buvęs keleriopai ilgesnis.

Pastebėjome, kad didžiausio darbingumo žmogus pasiekia tarp 35 ir 60 metų. Tačiau yra buvę ir išimčių. Mocartas, Paskalis, Bekonas, Aleksandras Makedonietis, Marconi, Volteris, Lindbergas pagarsėjo savo nepaprastais žygiais ir išradimais žymiai anksčiau. Nemaža betgi žmonių, kurių darbingumas toli peržengia 60 metų ribą: Verdi parašė „Otelo" muziką sulaukęs 70 metų, Klemenso paėmė valdžią 78 metų. Hugo parašė „Torkvemadą", būdamas 80 metų amžiaus, o garsus tapytojas Ticianas, sulaukęs 94 metų amžiaus, sukūrė savo garsiausius paveikslus.

Lenkijos skolos. Pereitų metų gale oficijaliai paskelbtais daviniais Lenkijos valstybės skolos 1937 m. spalių 1 d. siekė 4.763.023.454 zlotų, tuo tarpu prieš metus, t. y. 1936.X.1 d. buvo 4.661.925.386 zlotus. Per metus skolos padidėjo 101.098.086 zlotais.

Kiek surūkyta Vilniaus vaivadijoje. Oficijalūs duomenys rodo, kad rūkytojų skaičius Vilniaus vaivadijoje didėja. 1937 m. per tris ketvirtis (dėl paskutiniosios ketvirties dar nėra davinių) surūkyta tabako 8.905.778 zlotų sumai. Iš šios sumos Vilniaus miestui tenka 4.835.391.

Įdomiai atrodo statistikos daviniai kai kurių apskričių. Daugiausiai surūkyta Glenboko apskrityje (708.212 zl.), mažiausiai Dysnos (192.467 zl.).

Palyginus su 1936 m. pastebėta tabokos su-

vartojimo padidėjimas Švenčionių apskr., kur suvartojimas padidėjo 9,9%. Padidėjimą tą aiškina tuo, kad per tą laiką žymiai sumažėjo tabako kontrobanda iš Lietuvos.

Žymiai padidėjo alkoholio suvartojimas Vilniaus vaivadijoje. Vilniaus vaivadijoje, kuri yra skurdžioje ekonominėje padėtyje suvartoja, palyginti, daug alkoholio.

Oficijaliomis valdžios žiniomis alkoholio suvartojimas Vilniaus vaivadijoje kiekvienais metais auga. Statistikos duomenys už 9 mėnesius 1936 ir 1937 m. alkoholio suvartojimą vaizduoja šitaip:

Pačiame Vilniaus mieste 1936 m. suvartota 426.458 litrai 100% alkoholio – 4.227.882 zl. sumai; tuo tarpu 1937 m. 522.626 litrai 5.052.091 zl. sumai. Alkoholio suvartojimas padidėjo 19,7%. Iš Vilniaus vaivadijos apskričių mažiausiai suvartojo alkoholio Braslaujos apskr., būtent: 1936 m. išgerta 74.490 litrai — 712.243 zl. sumai, 1937 m. 78.126 litrai 747.427 zl. sumai. Alkoholio suvartojimas padidėjo tiktai 4,9%.

Daugiausiai alkoholio suvartojimas padidėjo Pastovų apskrityje, kur jo gyventojai 1936 m. išgėrė 26.160 litrų — 336.520 zl. sumai, o 1937 jau 61.852 litrų — 591.002 zl. sumai. Yra tai rekordinis alkoholio suvartojimo padidėjimas, kuris siekia 75,9%.

Viso Vilniaus vaiv. per 9 mėnesius 1936 m. išgerta 939,108 litrai alkoholio — 8.069.925 zlotų sumai.

Kiek pragėrė kiekvienas gyventojas, jeigu Vilniaus vaivadijoje šiuo metu yra apie 1.150.000 gyventojų?

33.000 aklųjų. Oficijaliais valdžios duomenimis Lenkijoje 1937 metais buvo 33.000 aklųjų. Tūkstančiui gyventojų tenka 1 aklas (Świat Niewidomych Nr. 5-6, 1937 m.).

500.000 sergančių trachoma. Oficialiais valdžios duomenimis Lenkijoje yra 500.000 žmonių, sergančių trachoma. Iš jų tik 110.000 yra gydomi specijaliuose sveikatos punktuose, kurie yra įvairiose krašto vietose. Spėjama, kad dar 40.000 gydosi privačiai arba ligoninių ambulatorijose. Lieka dar 350.000 asmenų, kurie palikti be jokios globos. Baisioji liga ėda jų akis, o jie, bendraudami su sveikaisiais, platina ją aplinkoje. Kokį didelį pavojų ir nelaimę sudaro tie skaičiai, gali spręsti kiekvienas skaitytojas, jei tik atsimins tai, kad tiems 350.000 negydomiems vargšams gręsia apakimas, nes negydoma trachoma baigiasi apakimu. (Świat Niewid. Nr. 7—8, 1937 m.).

Lenkijos prekybos balansas. Vyriausiojo Statistikos Biuro duomenimis Lenkijos prekyba su užsieniu 1937 metų gruodžio mėn. atrodo šitaip: importas — 308.910 tonų — 110.721.000 zlotų vertės, o eksportas—1.285.996 tonų — 108.593.000 zlotų vertės. Importas viršija eksportą 2.128.000 zlotų. Palyginus su lapkričio mėn. importas padidėjo 2.720.000 zlotų.

Provizoriniais apskaičiavimais Lenkijos užsienio prekyba su laisv. miestu Dancigu 1937 m. šitaip (skliaustuose duomenys 1936 metais): importas — 3.685.056 tonų (3.066.373 tonų) — 1.254.341.000 zlotų (1.003.435.000; eksportas — 14.987.682 tonų (12.958.154 tonos) — vertės 1.192.580.000 zlotų (1.026.208.000 zlotų). Kaip iš šių skaičių matyti, Lenkijos prekyba su užsieniu 1937 m., palyginus su 1936 m., padidėjo, tačiau importas buvo didesnis už eksportą. Importas viršijo eksportą 61.761.000 zlotų. 1936 m. prekybos balansas sudarė nedidelį, bet aktyvų, saldo. Kraštui yra naudingiau, kai eksportas viršija importą, nes tada kraštan įplaukia daugiau svetimos valiutos (pinigų).

LIETUVOJE

Iškilmingai paminėtos Klaipėdos atvadavimo sukaktuvės. Sausio mėn. 15 dieną visoje Lietuvos Valstybėje iškilmingai buvo paminėtos Klaipėdos krašto atvadavimo 15-kos metų sukaktuvės. Tą dieną visi miestai buvo pasipuošę tautinėmis vėliavomis. Be to, buvo pamaldos, organizacijų eisenos, paskaitos ir dainų bei muzikos koncertai.

Kaune surengtame iškilmingame paminėjime dalyvavo Valstybės Prezidentas, ministeriai, Klaipėdos krašto atstovai—M. Jankus ir M. Reizgys ir daug šiaip žmonių. Po kalbų ir sveikinimų buvo koncertas.

Bet didžiausios tą dieną iškilmės buvo Klaipėdoje, kur buvo privažiavę iš viso krašto labai daug žmonių. Po pamaldų Klaipėdos miesto kapinėse buvo pagerbti 1923 metais žuvusieji sukilėliai. Prie jų paminklo kalbėjo gubernatorius Kubilius ir vietos lietuvių visuomenės atstovai. Ta proga prie paminklo buvo sudėta labai daug vainikų, kuriuos paruošė įvairios įstaigos ir organizacijos.

Vakare Vytauto Didžiojo gimnazijos salėje buvo iškilmingas šventės paminėjimas. Kalbėjo minėjimo pirmininkas Simonaitis, gubernatorius

Kubilius, Klaipėdos šaulių vadas Vanagaitis ir visos Lietuvos šaulių vadas pulk. Saladžius. Jų kalbose buvo suminėta Klaipėdos krašto praeitis, jo atvadavimo istorija ir jo dabarties uždaviniai.

Šių sukaktuvių minėjimo proga Klaipėdos krašto lietuvių visuomenę per spaudą ir per radiją sveikino Lietuvos organizacijos, mokyklos ir daug paskirų žmonių.

Ministerių pirmininkas apie konstituciją. Tautininkų suvažiavime min. Pirmininkas Tūbelis kalbėjo apie naujos konstitucijos projektą, kuris numato 3 vyriausiuosius valstybės organus: prezidentą, seimą ir vyriausybę. Prezidentas bus renkamas 7-riems metams. Kadencijai pasibaigus galės būti vėl išrinktas. Rinks atstovai. Prezidentas turės pakankamai valdžios, kad galėtų seimo ir vyriausybės darbus suderinti. Seimo ir vyriausybės santykiai pagrindžiami bendradarbiavimu ir savitarpiu pasitikėjimu. Jei to pasitikėjimo nebūtų, prezidentas paleis vyriausybę ar seimą. Vyriausybė atsakinga prieš prezidentą ir prieš seimą. Be minėtų jau valdžios organų, konstitucija nužiūri teismus, valstybės tarybą, valstybės kontrolę ir ginkluotųjų pajėgų organizaciją.

Bus amnestija. Ryšium su besiartinančiu 20-ties metų Lietuvos Nepriklausomybės minėjimu, tikimasi amnestijos. Kadangi š. m. vasario mėnesį bus taip pat paskelbta nauja valstybei konstitucija, tai manoma, kad amnestija būsianti labai plati.

Visuomenės globa. Lietuvoje veikia 240 visuomenės globos įstaigų, kurių 5 užlaiko valstybė, 50 savivaldybė ir 185 visuomenės organizacijos. Šių metų valstybės biudžete visuomenės globai yra paskirta 450 tūkst. litų (pernai 350 tūkst. litų). Visuomenės globa naudojasi 15.000 žmonių.

Persitvarko Pedagoginis Institutas. Klaipėdos Pedagoginio Instituto vadovybė baigia ruošti naują šios mokyklos statutą ir jį patvirtinti netrukus įteiks švietimo ministeriui. Institutas žada leisti pedagoginius veikalus. Šis instituto žygis kraštui bus labai naudingas, nes pedagoginės literatūros lietuvių kalba trūksta.

Kaimo sveikatingumas. Spaudos pranešimu, paruoštas jau ir netrukus bus patvirtintas kaimo sveikatingumo reikalams tvarkyti įstamas. Pagal projektą, kaimo sveikatos reikalams bus skiriama 6% valstybei mokamo mokesčio už žemes. Už tuos pinigus bus steigiami sveikatos punktai. Sveikatos punktuose gydytojai prieinamomis sąlygomts teiks medicinos pagalbą. Laikraščiai reikalauja, kad sveikatos punktuose ypatingų lengvatų turėtų gausių vaikų šeimos.

Švietimo reikalai. Per sausio mėn. 3 d. įvykusį Lietuvių Mokytojų Sąjungos suvažiavimą Kaune pradinio švietimo reikalus referavo direktorius M. Kviklys. Iš pranešimo, tarp kita ko, paaiškėjo, kad kiekvienais metais reikalinga 300 naujų mokytojų. Naujus mokytojus paruošia 3 mokotojų seminarijos ir Pedagoginis Institutas. Naujų mokyklų statybai valstybės iždas šiais metais skyrė 1 milij. 750 tūkst. litų. Lietuvių Mokytojų Sąjunga pereitais metais vedė 56 liaudies universitetus, kuriuose mokytojai skaitė 4032 paskaitas. Paskaitų klausė 168.156 klausytojų.

MŪSŲ KRAŠTAS

Revizija Lietuvių Mokslo Draugijoje. Šio mėn. 24 ir 25 dienomis administracinės valdžios atstovai su p. Vulcu priešakyje darė Lietuvių Mokslo Draugijoje reviziją

Kokie bus šios revizijos rezultai, tuo tarpu nieko nežinia.

Tautinės kultūros vakaras. Lietuvių Studentų Sąjungos valdyba šio mėn. 23 d. rengė tautinės kultūros vakarą. Buvo numatyta referatas, gyvas paveikslas ir dainos. Bet negavus leidimo, vakaro nebuvo.

Revizija Lietuvių Amatininkų Draugijoje. Šio mėn. 20 ir 21 dienomis miesto storastijos atstovai J. Kviatkovskis ir R. Vulcas darė reviziją Lietuvių Amatininkų Draugijoje.

Pabaigė aukštuosius mokslus. Praėjusią savaitę pabaigė Vilniaus Muzikos konservatoriją Elvira Palevičiūtė. Išlaikiusi su pasižymėjimu viešuosius egzaminus, gavo virtuozo titulą.

Pabaigė Vilniaus universiteto medicinos fakultetą ir išlaikęs visus egzaminus, gavo gydytojo titulą Povilas Čibiras. Maždaug tuo pačiu metu pabaigė Varšuvos Universiteto teisių fakultetą ir gavo teisių magisterio titulą Antanas Vaišnius.

Suimti buvę skaityklų vedėjai. Šio mėn. 10—11 dienomis Lydos apskrityje, buvo suimti šie buvę lietuviškų skaityklų vedėjai: J. Bujanauskas, A. Butrimas, V. Čibiraitė, V. Dailydka, V. Jankelaitė, V. Staselis, P. Valentukevičius, B. Švogždytė ir A. Mackevičiūtė-Utkevičienė. Po kelių dienų, kaip pranešė „Kur. Wil." (21nr.), visi suimtieji, išskyrus paleistą už kauciją A. Mackevičiūtę-Utkevičienę, buvo atvežti iš Lydos į Vilnių ir čia patalpinti Lūkiškio kalėjime.

Kaip žinoma, visiems suimtiesiems neseniai buvo įteikti kaltinamieji aktai.

Vienkartinis leidinys „Lietuvis" rašo, kad R. Mackevičiaus apysakos „Pilkieji didvyriai" I dalis šiuo metu baigiama versti į anglų kalbą. Apysaka į anglų kalbą verčia Marianopolio kolegiją (Amerikoje) baigęs A. Ignotas.

Sulaikytas Tautinio Gudų Komiteto veikimas. Praėjusią savaitę Tautinio Gudų Komiteto raštinėje buvo padaryta krata.

Padarius kratą, miesto storastos parėdymu, Tautinio Gudų Komiteto veikimas buvo sustabdytas ir apie tai oficijaliai pranešta Komiteto pirmininkui inž. Klimavičiui. Sulaikytas Tautinis Gudų Komitetas buvo įsteigtas Vilniuje 1918 metais.

Šio mėn. 17 dieną „Express Wileński" pranešė, kad sulaikytam Gudų Komitetui esąs jau paskirtas kuratorius M. Bialutko.

Šio mėn. 19 dieną vietos lenkų laikraščiuose buvo įdėtas oficialus agentūros PAT pranešimas, kuriame nurodytos sulaikymo priežastys.

Uždaryta Lietuvių Šv. Kazimiero Draugija. Kaip žinia, prieš keletą savaičių Vilniaus miesto storastijos parėdymu buvo sulaikykytas Lietuvių Šv. Kazimiero D-jos centro veikimas. Šiomis dienomis Vilniaus vaivados p. Bociański parėdymu ši draugija visai uždaryta.

Sulaikytas Liet. Ūkio Draugijos ir Sporto Klūbo veikimas. Vilniaus miesto storastos parėdymais 1938 m. sausio mėn. 22 d. sulaikytas Lietuvių Ūkio Draugijos centro ir Lietuvių Sprto Klūbo veikimas. Sprendimai įteikti atskirais raštais. Ūkio Draugijos centro būstinė storastijos valdininkų užantspauduota.

Lietuvių Ūkio Draugijos turtui globoti miesto storasta paskyrė Česlovą Beuermamą, o Lietuvių Sporto Klūbui — Jaroslavą Niceckį.

„Jaunimo Draugo" byla. Š. m. 14 ir 29 d. buvo nagrinėta Vilniaus Miesto Teisme „Jaunimo Draugo" red. A. Buroko byla už įdėtus 1937 metais 3-jame numery du straipsnius: „Nelietuviai kunigai ir mūsų jaunimas" ir „Lietuviškoji šeima ir mūsų visuomenė". Bylos nagrinėjimas atidėtas dar toliau.

Meno ir Literatūros D-jos vakaras. Sausio 18 d. Vilniaus Lietuvių Studentų S-gos bute įvyko pirmas šiemet L. Meno ir Literatūros Draugijos vakaras, kurio metu Jonas Karosas skaitė paskaitą „Vilniaus krašto literatūros augimo galimumai". Po paskaitos susirinkusieji padiskutavo šiuo svarbiu reikalu.

Mūsų skaitytojams pranešame, kad nuo š m. pradžios „LIETUVIŠKAS BARAS" eis kas mėnuo.

Kitas L. Meno ir Literatūros D-jos vakaras įvyko sausio 25 dieną 8 val. vakare V. L. Stud. S jos bute. Ona Miciūtė skaitė paskaitą „Danielius Defeo-Dickenso pirmtakas".

Uždraudė leisti laikraštį „Mintis". Po „Vilniaus Rytojaus" sulaikymo, Vilniaus miesto storastai uždraudus leisti naujus laikraščius (du kart savaitėje) su priedais ūkininkams ir vaikams, būtent: Antanui Jurkevičiui „Dieną", Krištapui Čibirui „Balsą" ir Silvestrui Urbanavičiui „Puslapius", — Liudvikas Cicenas buvo įteikęs miesto storastai deklaraciją, norįs leisti savaitinį laikraštį „Mintis" (be priedų). Sausio mėn. 27 d. miesto storasta pasirašė sprendimą, kuriuo uždraudė leisti ir savaitraštį „Mintį", motyvuodamas tuo, esą kažkas kitas pranešęs anksčiau, jog manąs leisti laikraštį panašiu pavadinimu.

Lietuviškos knygos 1937 m. 1937 m. Vilniuje iš spaudos išėjo, neskaitant vienkartinių leidinių, 13 knygų-leidinių, būtent:

1) R. Mackevičius, *„Sunkus Kelias"*, apysaka. 2) R. Mackevičius, *„Tautinės Mažumos"*, straipsnių rinkinys (sukonfiskuota). 3) Rinktinis darbas *„Kunigas Petras Kraujelis"*. 4) V. Čepulytė ir M. Krinickaitė, *„Išmakė"*, komedija. 5) Įvairių autorių *„Lietuviški eilėraščiai"* (antra laida). 6) Pr. Čenys *„Teisių patarimai"*. 7) Ad. Juškevičius ir J. Maceika, *„Vilnius ir jo apylinkės"* (sukonfiskuota). 8) *„Jaunas Bitininkas"*. 9) „Ūkininkų Kalendorius" 1938 m. 10) J. Cincėnas, *„Dvaruos praėstos dienos"*. 11) J. Sinius, *„Varguolių dainos"*. 12) J. Sinius, *„Dvi Viešpaties Jėzaus garbei giesmės"*. 13) Kun. Viskantas *„Leonas Sapieha"*.

Atsiųsta paminėti. Józef Mackiewicz, Bunt Rojstów. „Słowo" leidinys, Wilno, 1937 m. 217 p.

REDAKCIJA IR ADMINISTRACIJA: VILNIUS, LITERATŲ G-VĖ, 11—21.
LEIDŽIA REDAKCINĖ KOMISIJA. REDAKTORIUS: MOTIEJUS KRAUŽLYS
„Ruch" spaustuvė Vilniuje, Totorių g. 6.